MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS JUSTICIJOS INSTITUTAS

INGA MAURICIENĖ
(CIVILINĖ TEISĖ)

TEISĖS Į ASMENS DUOMENŲ APSAUGĄ ĮGYVENDINIMAS IR GYNIMAS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
lektorius;
daktaras,
Leonas Virginijus Papirtis

Vilnius, 2015

TURINYS

ĮVADAS....3
1. PRIVATUMO DOKTRINA – ASMENS DUOMENŲ APSAUGOS PAGRINDAS....9
1.1. Privatumo samprata....9
1.2. Privatumo doktrinos formavimasis....11
2. ASMENS DUOMENYS, JŲ SAMPRATA IR REGLAMENTAVIMAS....16
2.1. Asmens duomenų samprata....16
2.2. Asmens duomenų tvarkymo principai....21
2.3. Asmens duomenų apsaugos reglamentavimas Lietuvoje....23
2.4. Asmens duomenų apaugos reforma....26
3. TEISIŲ ASMENS DUOMENŲ APSAUGOS SRITYJE ĮGYVENDINIMO IR GYNIMO ANALIZĖ....32
3.1. Civilinių teisių įgyvendinimo samprata....32
3.2. Asmenų teisės duomenų apsaugos srityje....35
3.3. Ikiteisminis teisės į asmens duomenų apsaugą gynimo būdas....47
3.4. Teisminis teisės į asmens duomenų apsaugą gynimo būdas....53
4. SOCIOLOGINIS TYRIMAS: TEISĖS SUSIPAŽINTI SU SAVO ASMENS DUOMENIMIS IR SU TAI, KAIP JIE YRA TVARKOMI, ĮGYVENDINIMAS LIETUVOJE....63
IŠVADOS....73
PASIŪLYMAI....75
LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS....76
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS....85
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA....86
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA....87
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ....88

ĮVADAS

Temos aktualumas. Asmens duomenų apsaugos tema nėra visai nauja, tačiau nepraranda aktualumo ir šiandien tiek nacionalinės, tiek tarptautinės teisės aspektu. Šiame informacinių technologijų amžiuje iškyla nauji pavojai žmogaus privatumui ir asmens duomenų saugumui, kurie lemia naujus iššūkius sprendžiant asmens duomenų apsaugos problemas. Sparti informacinių technologijų plėtra atveria daugybę galimybių gauti visą informaciją. Nauji pasikeitimai telekomunikacijų srityje leidžia ne tik susipažinti, bet ir fiksuoti, kopijuoti, apdoroti ir perduoti informaciją, susijusią su asmens duomenimis. Asmens duomenys naudojami ne tik teisėsaugos, sveikatos, socialinės apsaugos ir kitose valstybinėse institucijose, bet ir bankuose, įvairiose kredito įstaigose ir kt. Be to, šiais laikais beveik visos įmonės, įstaigos ir organizacijos savo veikloje naudoja kompiuterizuotas asmens duomenų tvarkymo sistemas. Iš vienos pusės tai naudinga ir būtina, nes lemia greitus informacijos mainus bei laisvą asmens duomenų judėjimą. Iš kitos pusės, piktnaudžiaujant šiomis galimybėmis, kyla grėsmė asmens privataus gyvenimo neliečiamumui, taip pat ir teisei į asmens duomenų apsaugą.

Plačiai naudojant asmens duomenis, jų patenka ne tik į uždaras lokalias, bet ir pasaulines informacines sistemas. Atskiros duomenų bazės gali būti sujungtos įvairiems neapibrėžtiems, taip pat ir neteisėtiems, tikslams. Aktualesnis tampa ir valstybės vaidmuo, centralizuojant ir tobulinant informacijos apie piliečius rinkimą, kovojant su terorizmu ar kitokio pobūdžio tarptautiniais nusikaltimais. Nemaža problema ir tai, kad informacija, susijusi su privačiu asmens gyvenimu, tampa komercinę vertę turinčia preke. Dalis verslo subjektų dėl pelno yra pasiryžę nepaisyti asmens teisės į privatumą. Todėl valstybei iškyla nelengvas uždavinys nustatyti teisingą pusiausvyrą tarp asmens teisės į privatumą ir teisės į informacijos ir saviraiškos laisvę.

Atsakymų ieškoma ir Europos Sąjungos lygmeniu − siekiama įgyvendinti Asmens duomenų apsaugos reformą. Reaguojant į pasaulio visuomenėje vykstančius greitus technologinius pokyčius bei į tai, kad dalinimosi informacija mastas didžiulis ir nepaiso sienų, Europos Sąjungos lygmeniu privalu užtikrinti, kad pagrindinė teisė į asmens duomenų apsaugą būtų nuosekliai taikoma. Nūdienos realijos reikalauja peržiūrėti ir stiprinti Europos Sąjungos poziciją įgyvendinant asmens duomenų apsaugos politiką daugelyje sričių, apimant tarptautinius santykius, teisėsaugą, nusikaltimų prevencijos priemones, užtikrinant laisvą asmens duomenų judėjimą tarp valstybių narių ir kt. Tinkamas asmens duomenų apsaugos užtikrinimas visų pirma siejamas su pagrindinių žmogaus teisių užtikrinimu. Tik nustačius suderintus ir nuoseklius reglamentavimo pagrindus, būtų galima tikėtis sklandaus asmens duomenų perdavimo tarp

valstybių narių bei veiksmingos visų fizinių asmenų apsaugos visoje Europos Sąjungoje. Temos aktualumą suponuoja ir tai, kad šiandieniniame globalizuotame pasaulyje duomenų perdavimas ne tik į Europos Sąjungos, bet ir į trečiąsias šalis tampa svarbia kasdienio gyvenimo dalimi.

Teisė į privatų gyvenimą yra viena naujausių žmogaus teisių, kuri įstatymiškai buvo įtvirtinta tik XX a. paskutiniame dešimtmetyje. Daugeliui Lietuvos gyventojų ji dar nėra pakankamai gerai žinoma, suprantama bei įgyvendinama, tačiau asmenų, pasinaudojusių galimybe ginti teisę į asmens duomenų apsaugą, palaipsniui daugėja. Todėl ypač aktualu išnagrinėti ne tik teisinius klausimus, susijusius su šia teise, bet ir išanalizuoti jų praktinį taikymą, išskirti pagrindines problemas, trukdančias asmenims tinkamai įgyvendinti šias teises.

Darbe, autoriui atlikus sociologinį tyrimą, skundų (pranešimų) bei teismų sprendimų analizę, siekiama atskleisti, kokias galimybes turi Lietuvos gyventojai, įgyvendindami ir gindami savo teisę į asmens duomenų apsaugą, su kokiomis problemomis susiduria praktikoje, kokie galimi šių problemų sprendimo būdai. Analizė grindžiama Valstybinei duomenų apsaugos inspekcijai pateiktų skundų (prašymų) analize, atlikto sociologinio tyrimo, nacionalinių ir Europos teismų praktikos analize, kiek tai reikalinga pasirinktai temai atskleisti.

Rašant darbą buvo remtasi ir asmenine patirtimi, nes ne vienerius metus autorius dirbo Valstybinėje duomenų apsaugos inspekcijoje ir rengė informaciją apie asmens duomenų apsaugą Lietuvoje, nuolat domisi šia sritimi.

Ištirtumas. Mokslinių darbų šia tematika nėra daug. Iki šiol panagrinėti tik pavieniai šios teisės įgyvendinimo ir gynimo aspektai – asmens duomenų apsaugos problemos internete, elektroninėje erdvėje, rinkodaros aspektu ir kt. Kiek platesnė yra Mindaugo Civilkos studija „Asmens duomenų apsauga tarptautinėje ir Europos Sąjungos teisėje“, Ilonos Petraitytės daktaro disertacija „Asmens duomenų teisinės apsaugos principai“ (viešai neskelbtina iki 2018 m.), tam tikrų asmens duomenų teisinės apsaugos aspektų galima rasti Editos Žiobienės daktaro disertacijoje „Informacijos apie privatų asmens gyvenimą apsauga“ bei straipsniuose, tačiau teisės į asmens duomenų apsaugą įgyvendinimui Lietuvoje nėra skirta daugiau dėmesio.

Bebaigiant rašyti šį darbą, išėjo advokatės Liudvikos Meškauskaitės knyga „Teisė į privatų gyvenimą“, kurioje, remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Lietuvos teismų jurisprudencija, atskleidžiamas teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą turinys, aptariami kai kurie asmens duomenų apsaugos aspektai.

Teisių į asmens duomenų apsaugą įgyvendinimo praktika nebuvo analizuojama. Specialios literatūros, skirtos apžvelgti ir įvertinti teisių į asmens duomenų apsaugos įgyvendinimą ir gynimą, nėra, todėl sisteminių mokslinių tyrimų poreikis tebelieka aktualus.

Mokslinė problema. Darbe siekiama nustatyti, ar esamas teisinis asmens duomenų apsaugos reglamentavimas ir praktinis teisės normų taikymas yra tinkami ir pakankami asmenims siekiant įgyvendinti ir/ar apginti savo pažeistas teises, su kokiomis problemomis asmenys susiduria įgyvendindami savo teises asmens duomenų apsaugos srityje.

Magistrinio baigiamojo darbo tyrimo objektas. Darbe analizuojamas su asmens duomenų tvarkymu susijusių visuomeninių santykių teisinis reguliavimas, analizę koncentruojant į asmenų teisių šioje srityje įgyvendinimą ir gynimą.

Hipotezės:

1. Neefektyvų teisės į asmens duomenų apsaugą įgyvendinimą lemia nesugebėjimas identifikuoti šios teisės pažeidimo, nesusiformavusi piliečių teisinė sąmonė bei teisminės praktikos stoka.

2. Teisės aktuose nustatytos poveikio priemonės, taikomos už šiuos pažeidimus, neatitinka joms keliamų tikslų, neatlieka prevencinės funkcijos.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai. Tyrimo tikslas – išnagrinėti asmens duomenų subjekto teisių Lietuvoje įgyvendinimo ir gynimo galimybes, nustatyti problemas, su kuriomis susiduria duomenų subjektas, siekdamas įgyvendinti ir apginti savo pažeistas teises. Atsižvelgiant į šios srities reguliavimo koncepciją, principus ir tikslus, atskleisti kylančias problemas ir jų priežastis bei pasiūlyti galimus sprendimų variantus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apžvelgti duomenų subjektui suteiktų teisių įgyvendinimo ir gynimo teorinius ir teisinius aspektus.

2. Išanalizuoti, kaip asmenys naudojasi teisės aktų jiems suteiktomis duomenų subjektų teisėmis, su kokiomis problemomis susiduria.

3. Remiantis išanalizuota teorine bei praktine medžiaga, įvertinti duomenų subjekto teisių įgyvendinimo srities situaciją Lietuvoje ir pateikti siūlymus dėl jos tobulinimo.

Tyrimo charakteristika. Darbe, atsižvelgiant į keliamus tikslus bei galimybes, derinami keli tyrimo metodai.

Remiantis *sisteminės analizės metodu* siekiama atskleisti teisės į asmens duomenų apsaugą reguliavimo ypatumų tikslus ir sąlygas, išsiaiškinti šių teisės normų sistemą ir jos vietą bei reikšmę civilinėje teisėje. Sisteminimas ir analizė atliekami remiantis buvusio ilgamečio Mykolo Romerio universiteto profesoriaus Rimanto Tidikio siūloma analizės metodologija[1].

Naudojant *apibendrinimo metodą* siekiama apibendrinti naudotą literatūrą bei atliktų tyrimų rezultatus, darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir remiantis apibendrinimu teikiami

[1] Tidikis R. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 375.

pasiūlymai. Apibendrinimo metodas šiame darbe suprantamas kaip tikrovės reiškinių ir bendrųjų, esminių požymių bei savybių atspindėjimas, taikant indukcijos arba dedukcijos metodus[2].

Dokumentų analizės metodas suteikia galimybę išnagrinėti įvairių dokumentų, kurie darbe naudojami kaip pagrindiniai informacijos šaltiniai ir iš kurių gaunami pirminiai duomenys, turinį bei palyginti gautus duomenis su tyrimo hipotezėmis, spręsti apie jų pasitvirtinimą ar nepasitvirtinimą. Dokumentų analizės metodas šiame darbe suprantamas kaip metodas, skirtas rinkti pirminius duomenis, kai dokumentai naudojami kaip pirminės informacijos šaltinis[3].

Autoriui atlikus *sociologinį tyrimą* siekiama išsiaiškinti, kaip praktiškai yra įgyvendinama asmens teisė susipažinti su savo asmens duomenimis, su kokiomis kliūtimis jis susiduria.

Logografijos metodas naudojamas gautiems duomenims (Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos išnagrinėtų skundų, atlikto sociologinio tyrimo ir kt.) vizualizuoti. Kaip teigiama vadovėlyje „Mokslinio tiriamojo darbo logografika studijoms“, logografija – schemos, teiginiai ir lentelės, padeda geriau susipažinti su mokslinio tyrimo logika, leidžia konkrečiau atlikti socialinių reiškinių analizę[4].

Gautų duomenų analizavimui ir interpretavimui buvo panaudoti ir kai kurie statistinės analizės metodai.

Darbo struktūra ir turinys

Magistro darbą sudaro 4 skyriai. Pirmajame skyriuje teoriniu bei istoriniu aspektu atskleidžiama privatumo samprata ir jos ribos, šios sąvokos turinys skirtingose kultūrose, skirtingose teisės sistemose bei jos raidos aspektai. Analizuojamas privatumo doktrinos formavimasis, teisės į privatumą, kaip vienos iš pamatinių asmens teisių, tapsmas visuotinai privaloma elgesio taisykle ir teisės norma.

Antrajame skyriuje pateikiama teorinė bei istorinė medžiaga apie teisės į asmens duomenų apsaugą įgyvendinimą ir gynimą Lietuvoje, t. y. atskleidžiama asmens duomenų samprata Lietuvos Respublikos bei tarptautiniuose teisės aktuose, analizuojami jos raidos aspektai, asmens duomenų apsaugos principai bei jų taikymas. Taip pat atskleidžiama teisės į asmens duomenų apsaugą įgyvendinimo ir gynimo Lietuvoje istorija. Pristatoma Europos Sąjungos Asmens duomenų apsaugos reforma, kuria siekiama reformuoti Europos Parlamento ir Tarybos 1995 m. spalio 24 d. priimtą direktyvą 95/46/EB dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens

[2] Tidikis R., *supra note* 1, p. 370−437.
[3] *Ibid*, p. 488−504.
[4] Prakapas R., Butvilas T. *Mokslinio tiriamojo darbo logografika studijoms*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 5, 6.

duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir suvienodinti asmens duomenų teisinės apsaugos reglamentavimą visoje Europos Sąjungoje.

Trečiajame šio darbo skyriuje atskleidžiama civilinių teisių įgyvendinimo samprata, apžvelgiamos asmenų teisės asmens duomenų apsaugos srityje, nagrinėjami teisės į asmens duomenų apsaugą gynimo – ikiteisminis ir teisminis – būdai, aptariamos teorinės ir praktinės problemos, kylančios asmenims įgyvendinant ir ginant savo teises. Taip pat šiame skyriuje pateikiama Valstybinėje asmens duomenų inspekcijoje gautų ir išnagrinėtų asmenų skundų analizė.

Siekiant pateikti teisminės praktikos apibendrinimą, atliekama teisminės praktikos analizė: bylų, išnagrinėtų Vilniaus miesto ir rajono apylinkių, Vilniaus apygardos, Lietuvos vyriausiajame administraciniame, Lietuvos Aukščiausiajame teismuose, bei Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų, pasisakymų dėl privatumo ir asmens duomenų apsaugos apibendrinimas. Atliekant analizę, didžiausias dėmesys skiriamas apeliacijos padavimo pagrindams bei teisinio ginčo argumentams, nes daroma prielaida, kad daugiausia kliūčių įgyvendinant savo teisės į asmens duomenų apsaugą ir gynimą kyla dėl to, kad įmonės ir įstaigos nevienodai traktuoja įstatymus (asmens privataus gyvenimo ribas, asmens duomenų panaudojimo tikslus ir pan.), o asmenys dažnai nežino savo teisių.

Ketvirtajame skyriuje nagrinėjami autoriaus atlikto sociologinio tyrimo metu gauti empiriniai duomenys, siekiant nustatyti, kaip duomenų subjektas gali įgyvendinti teisę susipažinti su savo asmens duomenimis ir kaip jie yra tvarkomi. Tyrimo metu autorius siekė išsiaiškinti, su kokiomis problemomis susiduria Lietuvos gyventojai, siekdami susipažinti su savo asmens duomenimis, kas trukdo jiems įgyvendinti šią teisę.

Pagrindinės sąvokos

Aiškinant sąvokas, remtasi jų apibrėžimais bei aiškinimais, pateiktais Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatyme, Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo komentare, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 95/46/EB dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo, taip pat Europos Komisijos Pasiūlyme dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl fizinių asmenų apsaugos kompetentingoms institucijoms tvarkant asmens duomenis nusikalstamų veikų prevencijos, tyrimo, nustatymo ar traukimo baudžiamojon atsakomybėn už jas arba baudžiamųjų sankcijų vykdymo tikslais ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo.

Asmens duomenys – bet kuri informacija, susijusi su fiziniu asmeniu – duomenų subjektu, kurio tapatybė yra žinoma arba gali būti tiesiogiai ar netiesiogiai nustatyta

pasinaudojant tokiais duomenimis kaip asmens kodas, vienas arba keli asmeniui būdingi fizinio, fiziologinio, psichologinio, ekonominio, kultūrinio ar socialinio pobūdžio požymiai.

Apibrėžime akcentuojamos 2 kriterijai – tiesioginis ir netiesioginis asmens tapatybės nustatymas. Taigi duomenys gali būti asmeniniai, nors jais remiantis ir negalima identifikuoti asmens.

Ypatingi asmens duomenys – duomenys, susiję su fizinio asmens rasine ar etnine kilme, politiniais, religiniais, filosofiniais ar kitais įsitikinimais, naryste profesinėse sąjungose, sveikata, lytiniu gyvenimu, taip pat informacija apie asmens teistumą.

Duomenų tvarkymas – bet kuris su asmens duomenimis atliekamas veiksmas: rinkimas, užrašymas, kaupimas, saugojimas, klasifikavimas, grupavimas, jungimas, keitimas (papildymas ar taisymas), teikimas, paskelbimas, naudojimas, loginės ir (arba) aritmetinės operacijos, paieška, skleidimas, naikinimas ar kitoks veiksmas arba veiksmų rinkinys.

Duomenų subjektas – konkretus fizinis asmuo, kurį tiesiogiai ar netiesiogiai galima nustatyti priemonėmis, kuriomis, tikėtina, galėtų naudotis duomenų valdytojas arba kitas fizinis ar juridinis asmuo, visų pirma pagal asmens identifikavimo numerį, vietos nustatymo duomenis, interneto identifikatorių arba vieną ar kelis to asmens fizinės, fiziologinės, genetinės, psichinės, ekonominės, kultūrinės ar socialinės tapatybės požymius.

Tokia išsami duomenų subjekto sąvoka pateikiama Europos Komisijos Pasiūlyme dėl Europos parlamento ir Tarybos direktyvos dėl fizinių asmenų apsaugos kompetentingoms institucijoms tvarkant asmens duomenis nusikalstamų veikų prevencijos, tyrimo, nustatymo ar traukimo baudžiamojon atsakomybėn už jas arba baudžiamųjų sankcijų vykdymo tikslais ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo 3 straipsnyje. Tuo tarpu Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatyme duomenų subjekto sąvokos nėra pateikta.

1. PRIVATUMO DOKTRINA – ASMENS DUOMENŲ APSAUGOS PAGRINDAS

Asmens duomenų apsaugos sritis tiesiogiai susijusi su asmens privatumo samprata. Teisė į asmens duomenų apsaugą yra sudėtinė asmens privatumo apsaugos dalis. Todėl šiame darbe pirmiausiai aptarsime privatumo sąvoką, remdamiesi tarptautiniais, Europos Sąjungos bei nacionaliniais teisės aktais.

Norint pateikti bendrą teisės į asmens duomenų apsaugą įgyvendinimą ir gynimą charakteristiką, svarbu išsiaiškinti ne tik asmens privatumo sampratą, bet ir apžvelgti, koks buvo privatumo doktrinos formavimasis, kokios yra ir kaip keitėsi asmens privatumo sampratos ribos, kaip jos traktuojamos teisės aktuose ir realiame gyvenime.

1.1. Privatumo samprata

Norint apibrėžti asmens teisę į privatumą, pirmiausia reikia išsiaiškinti sąvokų *privatus* ir *privatumas* reikšmę. Pagal Dabartinės lietuvių kalbos žodyną, sąvoka *privatus* reiškia „priklausantis atskiram asmeniui, nuosavas“, „netarnybinis, neoficialus“[5]. Pagal lietuvių terminų žodyną, ši sąvoka papildoma tokiomis reikšmėmis: „asmeninis, susijęs su asmeniniu ko nors tvarkymu“, „konfidencialus“[6]. Sąvoka *privatumas* Dabartinės lietuvių kalbos žodyne atskirai nėra apibūdinta, o Terminų žodyne ji pristatoma taip – „atskirumas, izoliuotumas nuo aplinkos“, „slaptumas“[7]. Tarptautinių žodžių žodynuose sąvokos *privatus* ir *privatumas* apibrėžiamos panašiai. Viename jų sąvoka *privatus* kildinama iš lotyniško žodžio *privatus*, kas reiškia „neoficialus, netarnybinis“, „asmeninis, susijęs su atskiru asmeniu“[8], sąvoka *privatumas* apibrėžiama kaip „žmogaus galimybė turėti savo buvimo vietą, savo reikalus, savo gyvenimą, neprieinamą pašaliniams“[9]. Žvelgiant istoriniu aspektu, romėnai traktavo privatumą – kaip laikiną tremtį iš Res Publika veiklos. Tik vėlyvame romėnų periode privatumas buvo pradėtas pripažinti kaip intymumas[10]. XVI amžiaus pradžioje žodis privatumas įgauna pozityviąją reikšmę ir imamas naudoti siekiant pabrėžti tam tikras privilegijas. Kaip pavyzdys galėtų būtų privilegijuotas perėjimas (kaip kad privačios nuosavybės atveju), privilegijuoti santykiai (kaip kad santykiai šeimoje), kitaip tariant, privatumo sąvoka imta sieti su nepriklausomumu,

[5] Dabartinės lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. Lietuvių kalbos institutas, 2012−2013 [žiūrėta 2014-11-15]. <http://dz.lki.lt/search/>
[6] Terminų žodynas [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-11-15]. <http://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Privatumas>
[7] *Ibid*.
[8] Tarptautinių žodžių žodynas [interaktyvus]. Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985 [žiūrėta 2014-11-15]. <http://www.zodziai.lt/reiksme&word=privatus&wid=16016>
[9] *Ibid*, [žiūrėta 2014-11-15]. <http://www.ukc.ktu.lt/zodynas/word.php?zodis=privatumas>
[10] Žiobienė E. *Informacijos apie privatų asmens gyvenimą apsauga* (daktaro disertacija). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 12.

išskirtinumu, intymumu. XVII, o dar labiau XVIII bei XIX amžiais, privatumas pradėjo reikšti namų atskirumą (*seclusion of the home*), šeimyninio gyvenimo patogumą (*the comfort of family and friends).*[11]

Kita autorė, Izraelio teisės profesorė R. Gavison, asmens teisę į privatumą įvardina kaip būklę (būseną), kurią žmogus gali prarasti savo paties sprendimu ar dėl kitų žmonių veiksmų, ir išskiria šiuos tris nepriklausomus (savarankiškus) teisės į privatumą elementus: anonimiškumą (*no one has any information about X*), vienatvę (*no one pays any attention to X*) ir intymumą (*no one has physical access to X*).[12]

Iki šiol nei teisinėje, nei filosofinėje plotmėje nėra bendro sutarimo dėl privatumo sampratos, šios sąvokos turinys skirtingose kultūrose, skirtingose teisės sistemose interpretuojamas skirtingai.

Nagrinėdama privatumo definiciją, E. Žiobienė disertacijoje remiasi Etienne`io Picardo trimis koncentriniais apskritimais. Pirmasis apskritimas, pasak autoriaus, labai uždaras, jame privačiausia asmens erdvė: mintys, įsitikinimai, vertybės. Antrasis atspindi išorinę asmens charakteristiką, jo privatų socialinį gyvenimą, kuriame dalyvauja labai artimi žmonės: šeima ir draugai. Ši privatumo zona, kaip teigia autorius, reikalauja didžiausios apsaugos, yra labai trapi ir neatspari kitų asmenų kišimuisi. Trečiasis – tai vadinamasis privataus gyvenimo išorinis projektavimas, kai asmuo pats sprendžia, kokias privataus gyvenimo detales gali atskleisti kitiems asmenims. Tačiau šis vaizdavimas, pasak autoriaus, kiekvienu konkrečiu atveju gali kisti, pavyzdžiui, viešojo asmens antrasis apskritimas yra labiau pralaidus, nes visuomenė dažnai pabrėžia savo poreikį žinoti ne tik politines pažiūras, bet ir kokiomis moralinėmis nuostatomis grindžiamas privatus viešojo asmens gyvenimas.[13]

Taigi socialinėje plotmėje apibūdinant šias sąvokas iškeliamas subjektyvus elementas – kiekvienas individas privatumo ribas gali suvokti skirtingai. Tai, kas vienam žmogui atrodo konfidencialu, susiję tik su juo, izoliuotina nuo aplinkos, kitam individui tai tiesiog puiki proga bendrauti su kitais individais ir dalintis šia informacija su kitais visuomenės nariais, ypač tai aktualu šiandieniniame technologinės žmonijos pažangos kontekste.

Šiais laikais vis daugiau populiarumo sulaukia socialiniai tinklai, todėl kalbant apie privatumą labai svarbu suvokti ne vien problemas, galinčias kilti dėl asmens privatumo pažeidimo, bet ir dėl saugumo. Atsakymas į klausimą − kur ta riba, kurios negalima peržengti, kad nepadarytum žalos sau ir kitiems − tampa vis aktualesnis. Šios srities ypatumas yra tas, kad

---

[11] Marks S., Clapham A. *International Human Rights Lexicon*. Oxford: uneversity press, 2005, p. 259.
[12] Gavison R. (1980). Privacy and the Limits of the Law. *The Yale Law Journal* [interaktyvus]. Volume 89, Number 3, January 1980, p. 428 [žiūrėta 2015-07-11]. <file:///C:/Users/inga/Downloads/SSRN-id2060957%20(2).pdf>
[13] Žiobienė E. *Informacijos apie privatų asmens gyvenimą apsauga*, *supra note* 10, p. 23, 24.

socialiniuose tinkluose asmuo privatumo turi tiek, kiek pats informacijos apie save yra linkęs paskleisti.

Virtualiame pasaulyje kuriant duomenis yra svarbu ne tik tai, kokią informaciją žmogus atskleidžia apie save, bet ir apie kitus asmenis. Svarbu suprasti, jog būtina gerbti ne tik savo, bet ir kitų privatumą. Šiandien technologijoms skverbiantis beveik į visas gyvenimo sritis, aktualūs tampa privatumo supratimo ir teisinio reguliavimo dinamikos aspektai.

Tačiau nepaisydami subjektyviai galimo suvokti privatumo, galime išskirti svarbiausius asmens privatumo bruožus: tai yra viena pagrindinių asmens vertybių, papildančių kitas glaudžiai su ja susijusias (asmens orumas, garbė ir pan.), tai sritis, kai asmuo turi teisę būti paliktas vienas.

1.2. Privatumo doktrinos formavimasis

Asmens teisė į privatumą žinoma jau nuo seno. Filosofiniuose veikaluose bei literatūroje rasime ne vieną aptartą pavyzdį asmens teisės į privatų gyvenimą, jo slaptumą, teisę turėti savo mintis ir jas laisvai reikšti, turėti asmeninių paslapčių ir patirčių. Tačiau turėjo praeiti nemažai laiko, kad asmens teisė į privatumą būtų įtvirtinta kaip visuotinai pripažinta socialinė vertybė ir jai būtų suteikta teisinė apsauga. „Privataus gyvenimo neliečiamumas kaip konstitucinės teisės principas susiformavo palyginti neseniai, tai XX a. antrosios pusės principas, nors jo ištakų reikėtų ieškoti ir ankstesnių amžių teisės doktrinose. Teisės į privatumą istorinės ištakos siekia hebrajų kultūrą bei klasikinę Graikiją. Privataus gyvenimo neliečiamumą kaip teisės principą pirmiausia buvo bandoma apibrėžti moksliniuose straipsniuose.“[14]

Teisė į privatumą (privatų asmens gyvenimą) yra viena pamatinių asmens teisių. Privatumo intereso tapsmo visuotinai privaloma elgesio taisykle ir teisės norma istorijos pradžia siekia XIX amžių. Vieni pirmųjų šią teisę išskyrė ir nagrinėjo Samuelis D. Warrenas ir Louisas D. Bradeisas. 1890 m. jie parengė straipsnį „Teisė į privatumą“, kuriame „privatumas suprantamas kaip teisė būti paliktam ramybėje ir apsaugotam nuo asmeninio gyvenimo detalių išviešinimo be asmens sutikimo (arba, anot autorių, būti laisvam nuo kitų smalsių akių ir ausų).“[15]. Šis straipsnis, pasak E. Žiobienės, turėjo įtakos ne tik šimtams bylų sprendimų, bet ir suformulavo teisės į privatumą doktriną. Teisės į privatumą samprata buvo aktyviai plėtojama kitų JAV teisės mokslininkų. W. Prosser šią teisę susiejo su asmens apsauga nuo trikdančios informacijos ir iškreiptų faktų apie asmenį paviešinimo; A. Westin privatumą apibūdino kaip asmens galimybę nuspręsti, kada, kokiu būdu ir kokios apimties informacija apie jį bendraujant

[14] Birmontienė T., et al. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002, p. 357.
[15] Žiobienė E. Privatumo teisės doktrinos kaita JAV. *Jurisprudencija*, 2002, 32 (24), p. 34.

gali būti pateikiama kitiems; W. Parent privatumą apibūdino kaip būseną, kai kiti neturi ar nežino informacijos apie asmenį, kurios nėra viešuose įrašuose; J. De Cew privatumą apibrėžė kaip sudėtinę sampratą, apimančią informacijos apie save patį ir fizinio bei psichinio neliečiamumo kontrolę, taip pat galimybę priimti svarbius sprendimus šeimos ir gyvenimo būdo klausimais[16].

Tačiau turėjo praeiti nemažai laiko, kol ši teisė kaip visuotinai pripažinta socialinė vertybė būtų įtvirtinta tarptautiniu mastu. 1948 m. Jungtinių Tautų Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 12 straipsnyje teigiama, kad „niekas neturi patirti savavališko kišimosi į jo privatumą, šeimos gyvenimą, buitį ar susirašinėjimą arba kėsinimosi į jo garbę ir reputaciją“, kad „kiekvienas turi teisę į įstatymo apsaugą nuo tokio kišimosi arba kėsinimosi“.[17]

Kitas ne mažiau svarbus tarptautinis dokumentas, įtvirtinęs asmens privatumo apsaugos garantijas, buvo Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – Konvencija). Jos 8 straipsnyje numatyta, kad „kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo asmeninis ir jo šeimos gyvenimas, buto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas“[18].

Abiejuose šiuose pamatiniuose žmogaus teisių dokumentuose asmens teisė į privatumą ir slaptumą įtvirtinta kaip pamatinė, fundamentali (nors kaip vėliau šiame darbe bus paaiškinta – ne absoliuti) žmogaus teisė.

Taip pat paminėtinas ir toks aktualus tarptautinis dokumentas kaip Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (toliau − Chartija), kurios 8 straipsnyje saugoma teisė į asmens duomenų apsaugą, nustatomi pagrindiniai asmens duomenų tvarkymo principai. Svarbu pabrėžti, kad Chartijos 8 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog „kiekvienas turi teisę į savo asmens duomenų apsaugą“[19]. Ši pagrindinė teisė glaudžiai susijusi su tos pačios Chartijos 7 straipsnyje įtvirtinta teise į privatų gyvenimą.

Pagal nusistovėjusią Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT) praktiką, Chartijos 7 ir 8 straipsniuose pripažinta teisė į privataus gyvenimo gerbimą tvarkant asmens duomenis susijusi su visa informacija apie fizinį asmenį, kurio tapatybė nustatyta arba gali būti nustatyta.[20] Tačiau iš Chartijos 8 straipsnio 2 dalies ir 52 straipsnio 1 dalies matyti, kad tam tikromis aplinkybėmis naudojimasis šia teise gali būti apribotas, taigi ši teisė nėra absoliuti.[21]

---

[16] Petraitytė I. Asmens duomenų apsauga ir teisė į privatų gyvenimą. *Teisė*, 2011, 80, p. 164.
[17] Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 68-2497.
[18] Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 40-987.
[19] Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. [2010] C 83/389.
[20] Sprendimas Volker und Markus Schecke GbR (C-92/09) ir Hartmut Eifert (C-93/09) prieš Land Hessen, EU:C:2010:662.
[21] Sprendimas Asociación Nacional de Establecimientos Financieros de Crédito (ASNEF) (C-468/10) ir Federación de Comercio Electrónico y Marketing Directo (FECEMD) (C-469/10) prieš Administración del Estado, EU:C:2011:777.

Tarptautinų dokumentų kontekste paminėtinas ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau − SESV) 16 straipsnio 1 dalyje nustatytas principas, kad kiekvienas turi teisę į asmens duomenų apsaugą. Be to, SESV 16 straipsnio 2 dalyje Lisabonos sutartimi nustatytas konkretus asmens duomenų apsaugos taisyklių priėmimo teisinis pagrindas, kuris taikomas ir teisminiam bendradarbiavimui baudžiamosiose bylose bei policijos bendradarbiavimui. SESV 16 straipsnis įpareigoja teisės aktų leidėją nustatyti fizinių asmenų apsaugos taisykles, susijusias su asmens duomenų tvarkymu, vykdant teisminį bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose ir policijos bendradarbiavimą, ir apimančias asmens duomenų tvarkymą tiek tarpvalstybiniu, tiek nacionaliniu lygmeniu. Tokiu būdu siekiama apsaugoti fizinių asmenų pagrindines teises ir laisves, visų pirma jų teisę į asmens duomenų apsaugą, ir tuo pačiu užtikrinant, kad asmens duomenimis būtų keičiamasi nusikalstamų veikų prevencijos, tyrimo, nustatymo ar traukimo baudžiamojon atsakomybėn už jas arba baudžiamųjų sankcijų vykdymo tikslais.

Tačiau šiais laikas dėl technologijų pažangos ir žaibiškos informacijos sklaidos pastebimos žmogaus teisės į privatumą devalvacijos tendencijos. Be to, kai kurie autoriai teigia, kad „privatumo idėja yra kiekvienos demokratinės visuomenės neišsenkama gyvybinė jėga, apimanti pagrindines konstitucines ir žmogaus teises; tačiau kalbant teisine kalba, tai yra koncepcija, kurią vis sunkiau apibrėžti ir suvokti“[22]. Taigi dėl anksčiau šiame darbe minėto subjektyvumo elemento vieną ir neginčijamą privatumo definiciją sunku pateikti. Ilgą laiką Konvencijos 8 straipsnio nuostatos buvo tarsi rėmas siekiant apibrėžti asmens teisę į privatumą. Tačiau moderniųjų technologijų revoliucijos laikais minėtame straipsnyje nubrėžtų privatumo rėmų praktikoje dažnai nebepakanka ir ypač kalbant apie asmens duomenų naudojimą. Todėl Europos Vadovų Taryba, siekdama „užtikrinti, kad būtų gerbiamos pagrindinės asmens teisės ir laisvės bei integralumas“[23], priėmė Stokholmo programą, kurioje įtvirtino laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės sukūrimo prioritetą ir įpareigojo Europos Komisiją pateikti veiksmų planą, kuriame minėtos programos tikslai ir prioritetai būtų paversti konkrečiais veiksmais. Apie šiuos dokumentus bus kalbama vėlesniuose darbo skyriuose.

Tarptautinių teisės aktų analizė (Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, Konvencija ir kt.) leidžia daryti išvadą, kad asmens teisės į privatumą turinį sudaro šie keturi savarankiški, bet kartu tarpusavyje susiję elementai:

1. informacinis privatumas, susijęs su duomenų apie asmenį tvarkymu ir vadinamas asmens duomenų apsauga[24]. Šis privatumo elementas suprantamas kaip asmens teisė disponuoti

[22] Civilka M., Barasnevičiūtė R. Asmens duomenų apsauga ir privatumas: sąveika su informacinės visuomenės aktualijomis. *Justitia*, 2007, 4 (66), p. 23.
[23] Stokholmo programa – atvira ir saugi Europa piliečių labui ir saugumui. [2010] C 115/01.
[24] Asmens duomenų apsauga. Vilnius: Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija. 2001 p. 4.

savo asmens duomenimis, žinoti apie asmens duomenų tvarkymą, susipažinti su savo asmens duomenų tvarkymu, kai juos tvarko kiti asmenys, reikalauti ištaisyti neteisingus asmens duomenis ir pan.[25] Žmogaus teisė į informacinį privatumą tiesiogiai susijusi su teise į informaciją[26];

2. fizinis privatumas, t. y. kūno neliečiamumas. Fizinis privatumas suprantamas kaip asmens teisė į savo kūną. Be asmens sutikimo negali būti atliekami jokie medicininiai ar moksliniai bandymai (narkotinių ir psichotropinių medžiagų testai ir pan.);
3. komunikacinis privatumas, t. y. asmens susirašinėjimo, pokalbių telefonu, telegrafo pranešimų ir kitokių formų susižinojimo neliečiamumas;
4. teritorinis privatumas, t. y. asmens būsto arba privačios teritorijos neliečiamumas.

Kai kurie autoriai[27] dar išskiria kriterijus, pagal kuriuos informacija galėtų būti pripažinta kaip informacija, sudaranti asmens privataus gyvenimo paslaptį, jei:

- informacija liečia konkretų asmenį;
- informacija yra konkrečiam asmeniui vertinga (reikšminga). Ar informacija yra vertinga, paprastai sprendžia pats asmuo, kurį liečia tokia informacija;
- informacija yra apibrėžto turinio, kuri gali apimti: informacinį privatumą; kūno neliečiamumą; asmens susirašinėjimo, pokalbių telefonu ir kitokio susižinojimo neliečiamumą; asmens būsto ar teritorijos neliečiamumą;
- tokios informacijos turinį asmuo slepia nuo kitų asmenų.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentare teigiama, kad „privatus yra toks žmogaus gyvenimas, kuris vyksta ne viešumoje, tai sritis, kur asmuo turi teisę būti paliktas vienas ir kur visuomenė neturi teisės kištis“[28]. Ši samprata apima tokias sritis kaip vidiniai asmens šeimos santykiai, lytinis, dvasinis, religinis asmens gyvenimas, sveikatos būklė, privatus susirašinėjimas, privatūs pokalbiai, kilmė, telefono numeris, elektroninio pašto adresas ir t. t.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimuose teigiama, kad žmogaus teisė į privatumą apima asmeninio, šeimos ir namų gyvenimo, garbės ir reputacijos neliečiamumą, asmens fizinę ir psichinę neliečiamybę, asmeninių faktų slaptumą, draudimą skelbti gautą ar surinktą konfidencialią informaciją ir kt. (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d., 2000 m. gegužės 8 d., 2002 m. rugsėjo 19 d., 2002 m. spalio 23 d. nutarimai). Tikslios sąvokos savo jurisprudencijoje nepateikia ir Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau −

[25] Plačiau Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, 63(1479).
[26] Plačiau Birmontienė T. *Teisė į informaciją*. Vilnius, 2001.
[27] Panomariovas A. *Viešai neskelbiama informacija (paslaptis) baudžiamajame procese* (daktaro disertacija). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, p. 52.
[28] Bakanas A., *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras, Antroji knyga, Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 60.

EŽTT). Kodėl tai nebuvo padaryta, paaiškinta Niemietz bylos sprendime. Teismas pabrėžė, jog pateikti privataus gyvenimo sąvoką nėra nei galimybės, nei būtinybės, ir nurodė, kad ši sąvoka būtų per daug susiaurinta apibrėžiant ją kaip „vidinę sritį“ (angl. *inner circle*), kurioje kiekvienas individas gali gyventi taip, kaip nori, visiškai atsiribodamas nuo išorinio pasaulio. Todėl pagarba privačiam gyvenimui tam tikru mastu apima ir individo teisę užmegzti bei plėtoti santykius su kitais individais.[29]

Tačiau reiktų pažymėti, kad asmens taisė į privatumą nėra absoliuti. Kaip jau anksčiau minėta, tokią poziciją yra išdėstęs ir ESTT. Asmuo negali tikėtis visiško privatumo bei garantijų, kad visos jo paslaptys bus absoliučiai apsaugotos. Asmens teisė į privatumą gali būti ribojama, tačiau tik laikantis šių sąlygų:

1) jei tai daroma įstatymu;
2) ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus;
3) ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė;
4) yra laikomasi konstitucinio proporcingumo principo siekiant apsaugoti visuomenės interesus, o kartais ir paties asmens gyvybę ar sveikatą. Asmens teisė į privatumą gali būti pažeista tik įstatymo nustatyta tvarka.

Kaip aktualų šiuo aspektu atskirai verta paminėti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimą[30], kuriame konstatuota, kad privataus gyvenimo teisinė samprata siejama su asmens būsena, kai asmuo gali tikėtis privatumo, su jo teisėtais privataus gyvenimo lūkesčiais. O jei asmuo atlieka viešojo pobūdžio veikas ir tą supranta arba turi ir gali suprasti, tai tokios viešojo pobūdžio veikos nebus apsaugos objektas pagal Konstitucijos 22 ir Konvencijos 8 straipsnius, ir asmuo negali tikėtis privatumo. Valstybės tarnautojų veikla, susijusi su valstybės bei savivaldybių valdžios ir valdymo funkcijų įgyvendinimu, visada yra vieša. Taigi viešojo pobūdžio veikla yra viena iš tų sričių, kurioje teisė į privatumą nėra absoliuti.

Apibendrinant galima konstatuoti, kad privatumo sąvokos išaiškinimas ir suvokimas yra būtinas nagrinėjant magistro baigiamojo darbo temą, nes teisė į asmens duomenų apsaugą yra sudėtinė asmens privatumo apsaugos dalis.

---

[29] *Niemietz v. Germany*, Nr. 13710/88, § 29, EŽTT 1992-251- B.

[30] Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198^1 straipsnio 1 ir 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2000, 39 (1105).

2. ASMENS DUOMENYS, JŲ SAMPRATA IR REGLAMENTAVIMAS

Nagrinėjant teisės į asmens duomenų apsaugą įgyvendinimo bei gynimo įvairius aspektus, ypač svarbi tampa asmens duomenų sąvoka, šios sąvokos raida. Tinkamas asmens duomenų sąvokos apibrėžimas turi įtakos pagrindinių asmens duomenų tvarkymo principų formulavimui. Teisės aktuose įtvirtinti bendrieji principai lemia asmens duomenų tvarkymo teisėtumą. Siekiant užtikrinti, kad asmens duomenys būtų tvarkomi teisėtai, kad būtų užtikrinamas žmogaus privatumas ir kitos su tuo susijusios žmogaus teisės, svarbiausias vaidmuo tenka reglamentavimui. Šiame skyriuje analizuojami asmens duomenų apsaugą reglamentuojantys tarptautiniai ir Lietuvos Respublikos teisės aktai, atskleidžiami esminiai reglamentavimo raidos aspektai, apžvelgiamos perspektyvos analizuojant pagrindines duomenų apsaugos reformos kryptis.

2.1. Asmens duomenų samprata

Asmens duomenų apsaugos, kaip vienos pagrindinių žmogaus teisių, koncepcija buvo išplėtota daug vėliau nei asmens teisės į privatumą. Taigi asmens duomenų apsaugos sritis, palyginti su asmens privataus gyvenimo doktrina, yra gana nauja. Kaip teigia M. Civilka ir R. Barasnevičiūtė, „teisė į privatumą ir asmens duomenų apsaugos režimas pasikeitė nuo informacinių technologijų revoliucijos“[31].

Sparčiai vystantis šiuolaikinėms technologijoms, kuriantis įvairioms standartizuotoms duomenų bazėms, plėtojantis pasauliniams socialiniams tinklams, iškilo būtinybė reglamentuoti asmens duomenų tvarkymą. Be asmens duomenų tvarkymo šiandien turbūt sunku būtų įsivaizduoti bet kurios valstybės kasdienio gyvenimo realybę – asmens duomenys tvarkomi kone visose gyvenimo sferose: telekomunikacijų srityje, socialinės apsaugos ir darbo sektoriuose, bankinėse sistemose, teisėsaugos institucijų veikloje, daugumos įstaigų ir įmonių veikloje ir t. t. Su kiekvienu pažangos laimėjimu kyla vis naujų grėsmių asmens duomenų apsaugos srityje.

Tarptautiniu lygmeniu pirmuosius žingsnius asmens duomenų apsaugos srityje žengė Europos Taryba ir Europos bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (toliau − EBPO). Jos pirmosios iškėlė klausimą, ar šiuolaikinių technologijų ir mokslo pasaulyje Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir valstybių narių teisės aktai pakankamai apsaugo privataus gyvenimo neliečiamybę[32]. Atsižvelgęs į šių institucijų rekomendacijas, Ministrų Komitetas priėmė rezoliucijas dėl duomenų apsaugos viešajame ir privačiame sektoriuose, po jų

[31] Civilka M., Barasnevičiūtė R., *supra note* 23, p. 24.
[32] Točickienė N. Asmens duomenų apsaugos reglamentavimas Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisėje. *Jurisprudencija*, 2003, 44(36), p. 117.

nemažai Europos valstybių (Austrija, Danija, Prancūzija, Vokietija, Liuksemburgas, Norvegija, Švedija ir kt.) priėmė įstatymus dėl asmens duomenų apsaugos[33].

Šiuo metu asmens duomenų sąvoka apibrėžta tarptautiniuose teisės aktuose: Europos parlamento ir Tarybos direktyvos (95/46/EB) dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo (toliau – Direktyva dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis), Strasbūro konvencijoje dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu, EBPO Rekomendacijoje dėl asmens privatumo apsaugos ir asmens duomenų judėjimo tarp valstybių narių gairių, kt.

Pagal Direktyvos dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis 2 straipsnį, sąvoka „asmens duomenys“ reiškia bet kurią informaciją, susijusią su asmeniu (duomenų subjektu), kurio tapatybė yra nustatyta arba gali būti nustatyta; asmuo, kurio tapatybė gali būti nustatyta yra tas asmuo, kurio tapatybė gali būti nustatyta tiesiogiai ir netiesiogiai, ypač pasinaudojus nurodytu asmens identifikavimo kodu arba vienu ar keliais to asmens fizinei, fiziologinei, protinei, ekonominei, kultūrinei ar socialinei tapatybei būdingais veiksniais[34]. Įgyvendinus šią direktyvą buvo harmonizuota Europos Sąjungos piliečių asmens duomenų teisinė apsauga. Pagal Strasbūro konvenciją dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuoti tvarkymu (ETS NR. 108) bei EBPO Rekomendaciją dėl asmens privatumo apsaugos ir asmens duomenų judėjimo tarp valstybių narių, asmens duomenys apibūdinami kaip informacija apie nustatytos tapatybės asmenį arba asmenį, kurio tapatybę galima nustatyti[35].

Apibrėžiant asmens duomenis šiuose tesės aktuose išryškinami du kriterijai – asmens tapatybės nustatymas tiesioginiu ir netiesioginiu būdu. Toks apibrėžimas į asmens duomenų apsaugos ratą leidžia įtraukti labai daug duomenų, kurie, iš pirmo žvilgsnio, gali atrodyti, kad neturi ryšio su identifikuojamuoju asmeniu. Tai reiškia, kad asmens duomenimis gali būti pripažįstami duomenys, kurių pagalba asmuo gali būti identifikuojamas tik kartu su kitais duomenimis. T. y. vien tik iš jų (be papildomų duomenų) asmens tapatybės nustatyti neįmanoma. Šią mintį patvirtina ir Direktyva dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis, kurios 26 įžangos citatoje nustatyta, kad „norint nustatyti, ar asmens tapatybė gali būti nustatyta, reiktų atsižvelgti į visas priemones, kuriomis galėtų pasinaudoti duomenų valdytojas arba bet kuris kitas asmuo minėto asmens tapatybei nustatyti“[36]. EŽTT byloje Amann prieš Šveicariją taip pat

---

[33] Točickienė N., *supra note* 32, p. 117.
[34] Europos parlamento ir Tarybos direktyva (95/46/EB) dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo. [1995] L 281/31.
[35] Konvencija dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuoti tvarkymu (ETS NR. 108). *Valstybės žinios.* 2001, Nr. 32-1059.
[36] Europos parlamento ir Tarybos direktyva (95/46/EB) dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo, *supra note* 34.

pasisakė, kad bet kokia informacija, susijusi su nustatytu asmeniu, ar asmeniu, kurį būtų galima nustatyti, yra laikoma asmens duomenimis[37].

Išvardyti teisės aktai sudaro „duomenų apsaugos įstatymų stuburą ir apibūdina asmens informaciją kaip duomenis, kuriems yra suteikiama apsauga kiekviename žingsnyje – nuo surinkimo iki saugojimo ir platinimo“[38].

Taigi sąvoka „asmens duomenys“ kaip teisinė kategorija įtvirtinta Direktyvoje dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis, o jos nuostatos inkorporuotos į nacionalinę teisę ADTAĮ. Pagal ADTAĮ 2 straipsnį, asmens duomenimis gali būti bet kuri informacija, susijusi su fiziniu asmeniu, kurio tapatybė yra žinoma arba gali būti tiesiogiai ar netiesiogiai nustatyta pasinaudojant tokiais duomenimis kaip asmens kodas, vienas arba keli asmeniui būdingi fizinio, fiziologinio, psichologinio, ekonominio, kultūrinio ar socialinio pobūdžio požymiai. Būtina pabrėžti, kad ADTAĮ reglamentuoja ne pačią duomenų apsaugą, o fizinių asmenų (duomenų subjektų) apsaugą, t. y. asmenų, kurie gali būti tiesiogiai ar, kaip minėta anksčiau, netiesiogiai identifikuoti pagal tam tikrus jam būdingus kriterijus (pvz.: vardą, pavardę, amžių, gimimo datą, akių spalvą, pirštų antspaudus ir kt.) arba jam suteiktą numerį (pvz.: asmens kodas, socialinio draudimo pažymėjimo numeris, kreditinės kortelės numeris ir kt.). Į šios srities reguliavimą nepatenka ir duomenys, kuriuos galima susieti su asmenų grupe (pvz.: tam tikru sambūriu, įmone, organizacija ir pan.).

Taip pat į asmens duomenų apsaugos sritį nepatenka asmens duomenys, kuriuos tvarko pats duomenų subjektas. Jis savo asmens duomenis gali tvarkyti savo nuožiūra. Žinoma, nereiktų pamiršti galimų grėsmių, kylančių neatsakingai elgiantis ar viešinant savo asmens duomenis.

Į ADTAĮ reguliavimo sritį nepatenka ir asmens duomenys, tvarkomi kitų fizinių asmenų, jeigu jie yra tvarkomi tik asmeniniams poreikiams, nesusijusiems su verslu ar profesija, tenkinti. Žinoma, šiems asmenims galioja kitų teisės aktų nustatytos teisės ir pareigos – gerbti privataus gyvenimo neliečiamybę, teisę į garbę ir orumą bei kt.

Apibūdinant sąvoką „asmens duomenys“ teisinės apsaugos kontekste, taip pat svarbu pažymėti, kad į ją patenka ne visi asmens duomenys, o tik automatiniu būdu tvarkomi, taip pat tvarkomi neautomatiniu būdu, bet susistemintose rinkmenose (sąrašuose, kartotekose, bylose, sąvaduose ir pan.).

Apibendrinant asmens duomenų sampratos suvokimą, galima teigti, kad reglamentuojant asmens duomenų apsaugą sąvoka „asmens duomenys“ yra suprantama ir traktuojama siaurąja prasme, išskiriant šiuos svarbiausius elementus:

---

[37] Amann v. Switzerland, Nr. 27798/95, EŽŽT 2000-II.
[38] Civilka M., Barasnevičiūtė R., *supra note* 23, p. 25.

- tai informacija, susijusi su fiziniu asmeniu, kurio tapatybė yra žinoma arba gali būti tiesiogiai ar netiesiogiai nustatyta;
- tai informacija, tvarkoma automatiniu būdu arba neautomatiniu būdu, bet susistemintose rinkmenose;
- tai informacija, kuri tvarkoma siekiant kitų tikslų, nei asmeninių poreikių tenkinimas.

Remiantis šiais kriterijais nustatoma ADTAĮ reglamentuojamų visuomeninių santykių sritis, t. y. nesant šių elementų asmens duomenų tvarkymas nepatenka į asmens duomenų teisinės apsaugos nuostatų veikimo sferą.

Kalbant apie asmens duomenų sąvoką, ypač svarbu pabrėžti, kad ypatingi asmens duomenys yra išskiriami ir apibrėžiami atskirai taip suteikiant jiems ypatingą teisinį statusą. Ypatingi asmens duomenys, pagal ADTAĮ 2 straipsnio 8 dalį, tai duomenys susiję su fizinio asmens rasine ar etnine kilme, politiniais, religiniais, filosofiniais ar kitais įsitikinimais, naryste profesinėse sąjungose, sveikata, lytiniu gyvenimu, taip pat informacija apie asmens teistumą. Tvarkyti ypatingus asmens duomenis galima tik tada, kai asmuo aiškiai sutinka, t. y. duoda sutikimą raštu ar kita forma, neabejotinai įrodančia jo valią, žinoma, išskyrus įstatymo 23 straipsnio 2 dalyje nustatytas išimtis. Ypač jautri informacija yra susijusi su asmens sveikata. Asmens duomenų apie sveikatos būklę paskelbimas pažeidžiant įstatymuose nustatytą tvarką yra tiesiogiai įvardytas Civilinio kodekso 2.23 straipsnio 2 dalyje kaip asmens teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą pažeidimas. Ypatingą medicininių duomenų apie asmenį statusą pabrėžia ir EŽTT. EŽTT jurisprudencijoje teisės į privatų gyvenimo neliečiamumą pažeidimas „paprastai visada konstatuojamas, kai yra paviešinami medicininiai asmens duomenys.“[39]

Byloje Z. prieš Suomiją[40] pareiškėja nurodė, kad nacionaliniuose teismuose nagrinėjant jos sutuoktinio X. baudžiamąją bylą dėl seksualinių nusikaltimų, buvo paviešinti asmens duomenys apie tai, jog jie yra infekuoti ŽIV. Nors bylos nagrinėjimas buvo uždaras, teismo posėdžių ataskaitos buvo paskelbtos didžiausiuose šalies laikraščiuose bent keletą kartų. Spaudoje buvo paskelbti pilni abiejų sutuoktinių vardai ir atskleistos jų infekavimo ŽIV aplinkybės. Po šios informacijos atskleidimo, be to, kad pareiškėja patyrė daug streso, gėdos ir kitų nemalonių jausmų, ji dar buvo atleista iš darbo. Nacionaliniai teismai tokių duomenų paviešinimą grindė viešu interesu paskelbti apie teismo procesą. Tačiau EŽTT nepripažino, kad ginčijamas pareiškėjos asmens duomenų paskelbimas buvo pagrįstas kokiomis nors svariomis priežastimis ir nusprendė, kad Konvencijos 8 straipsnis buvo pažeistas. Tokių duomenų (susijusių su asmens sveikata) atskleidimas, kaip išaiškino EŽTT, gali smarkiai paveikti

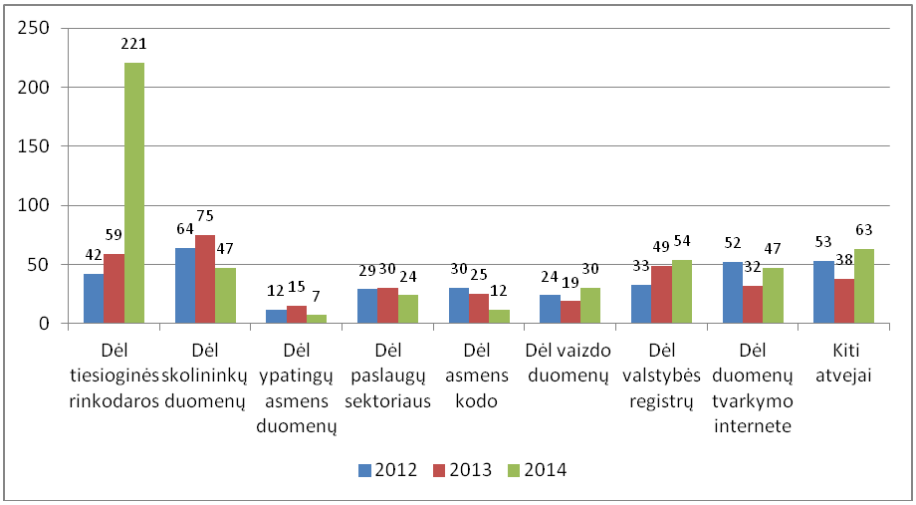
[39] Meškauskaitė L. *Teisė į privatų gyvenimą*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2015, p. 158.
[40] *Z v. Finland*, Nr. 22009/93, § 43, EŽŽT 1997-I. Neoficialus vertimas. EŽTT sprendimai, I dalis. Vilnius: Europos Tarybos informacijos centas, 2000, p. 202.

asmeninį gyvenimą, pakenkti socialinei asmens padėčiai bei profesinei veiklai, pasmerkti gėdai ir pan. Todėl itin svarbu nustatyti apribojimo proporcingumą siekiamiems teisėtiems tikslams ir suinteresuotumą, kad būtų apsaugotas tokios informacijos slaptumas. Toks apribojimas negali prieštarauti Konvencijos 8 straipsniui, nebent būtų pateisinamas viešaisiais interesais.

Svarbu akcentuoti ir tai, kad teisės į privataus gyvenimo gerbimą pažeidimas, susijęs su asmens duomenų neteisėtu tvarkymu, gali būti pripažįstamas ne tik tada, kai asmens duomenys paviešinami spaudoje, bet ir tada, kai tie duomenys perduodami bet kuriam trečiajam asmeniui (mokslo įstaigai, darbdaviui ir kt.).

Apžvelgus Inspekcijoje gautus ir išnagrinėtus skundus, matome, kad asmenų skundai dėl neteisėto ypatingų asmens duomenų tvarkymo sudaro tik nedidelę visų skundų dalį:

1 pav. Skundų nagrinėjimo pagrindai 2012–2014 m.

Šaltinis: https://www.ada.lt/go.php/lit/Veiklos-ataskaitos/401, žr. 2015-09-16

Aptariant asmens duomenų sąvoką, nereiktų pamiršti, kad dabartinis teisinis asmens duomenų apsaugos reglamentavimas apima ir vaizdo duomenis (nuo 2009-01-01 įsigaliojusiame ADTAĮ vaizdo duomenų tvarkymui skirtas visas trečiasis skirsnis „Vaizdo stebėjimas“). Be to, kaip matome iš Inspekcijos pateiktos informacijos (1 pav.), skundų (pranešimų) dėl vaizdo duomenų pastaraisiais metais kasmet daugėja.

Viena iš opiausių problemų praktikoje yra tai, kad daugelis visuomenės narių nesuvokia arba klaidingai suvokia, kas tai yra asmens duomenys, todėl nesugeba tinkamai naudotis jiems suteiktomis asmens duomenų apsaugos teisinės gynybos priemonėmis. Be to, kaip jau buvo aptarta kalbant apie privatumo sampratą pirmajame šio darbo skyriuje, naudojimasis įstatymų suteiktomis teisėmis visada priklauso nuo konkretaus žmogaus, nuo jo nuomonės, ar tam tikra informacija apie jo privatų gyvenimą yra jam reikšminga, ar ne. Jei tam tikra informacija

asmeniui atrodo nereikšminga, tai ir ją paviešinus nebus padarytas joks pažeidimas. Taigi tik nuo asmens valios priklauso jo privataus gyvenimo apsaugos ribos.

Nepakankamą suvokimą galima pailiustruoti 2010 m. Europos Komisijos iniciatyva Europos šalyse, taip pat ir Lietuvoje, atlikta reprezentatyvia gyventojų apklausa asmens duomenų apsaugos klausimais[41]. Pavyzdžiui, informaciją apie tautybę, darbo istoriją asmens duomenimis laiko tik 21 proc. Lietuvos gyventojų, informaciją apie jų lankomus interneto puslapius – 12 proc., nuotraukas – 39 proc., informaciją apie įvairias laisvalaikio veiklas – 11 proc. Didesnis informuotumas pastebimas tik medicinos ir finansų srityse: medicininę informaciją asmens duomenimis laiko 66 proc., finansinę – 70 proc. Lietuvos gyventojų.

2.2. Asmens duomenų tvarkymo principai

Konvencijos dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu (ETS Nr. 108) 2 skyriuje įtvirtinti pagrindiniai asmens duomenų tvarkymo principai: asmens duomenų tvarkymo sąžiningumo ir teisėtumo, tikslo teisėtumo, duomenų tvarkymo saugumo, asmens teisių ir garantijų, duomenų valdytojų atsakomybės, ypatingų asmens duomenų apsaugos. Ir kiekvienai Konvencijos šaliai numatyta pareiga įteisinti nacionaliniuose teisės aktuose šiuos duomenų apsaugos principus. Direktyvoje dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis apibrėžti asmens teisių ir laisvių, ypač privatumo teisės principai, remia minėtoje konvencijoje nustatytus principus.

Šiuose dokumentuose įtvirtinti bendrieji principai lemia asmens duomenų tvarkymo teisėtumą. Jie taikomi:

- duomenų kokybei (asmens duomenys turi būti tvarkomi teisingai ir teisėtai, renkami aiškiai apibrėžtais ir teisėtais tikslais; duomenys turi būti tikslūs ir, jei būtina, nuolat atnaujinami);
- duomenų tvarkymo teisėtumui užtikrinti (asmens duomenys gali būti tvarkomi tik tada, jei duomenų subjektas yra davęs sutikimą arba jei duomenis tvarkyti būtina vykdant sutartį, teisinę prievolę, siekiant apsaugoti gyvybinius duomenų subjekto interesus, vykdant užduotį visuomenės labui, įgyvendinant valstybės suteiktus oficialius įgaliojimus);
- kai duomenis reikia priskirti ypatingoms kategorijoms (draudžiama tvarkyti asmens duomenis, atskleidžiančius rasinę ar etninę kilmę, politines, religines ar filosofines

[41] *Attitudes on Data Protection and Electronic Identity in the European Union* [interaktyvus]. Europos Komisija, 2011 [žiūrėta 2015-07-14]. <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_359_en.pdf>

pažiūras, priklausymą profesinėms sąjungoms, taip pat duomenis apie asmens sveikatą ar intymų gyvenimą, išskyrus įstatymo nustatytas išimtis);

- duomenų subjekto informavimui (duomenų valdytojas privalo suteikti duomenų subjektui tam tikrą įstatymo nustatytą informaciją, pvz., duomenų valdytojo ar jo atstovo tapatybę, duomenų tvarkymo tikslus, duomenų gavėjus ir pan.);
- įgyvendinant asmenų teisę gauti duomenis (kiekvienas duomenų subjektas turi teisę gauti pranešimą apie tvarkomus jo duomenis bei reikalauti ištaisyti ar ištrinti duomenis, jei jie tvarkomi neteisėtai);
- taikant išimtis ir apribojimus (duomenų kokybės, duomenų subjekto informavimo ir kitų duomenų tvarkymo principų taikymas gali būti ribojamas siekiant apsaugoti nacionalinį saugumą, gynybą, visuomenės saugumą, kitus svarbius valstybės ar ES ekonominius ir finansinius interesus bei patį duomenų subjektą);
- užtikrinant duomenų tvarkymo konfidencialumą ir saugumą (duomenų valdytojas privalo įgyvendinti tinkamas technines ir organizacines apsaugos priemones, kad asmens duomenys nebūtų netyčia ar neteisėtai prarasti, pakeisti, neleistinai atskleisti)[42].

Minėtus reikalavimus Direktyva dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis darbo grupė, pasak Ilonos Petraitytės, vadina ribojimo (tvarkymo tikslingumo), asmens duomenų kokybės, asmens duomenų saugumo, asmens duomenų kiekio mažinimo principais. Daktaro disertacijoje „Asmens duomenų tvarkymo principai“ autorė nagrinėja asmens duomenų tvarkymo principų neįtvirtinimo Lietuvos asmens duomenų tvarkymui skirtame teisiniame reguliavime problemą, pabrėždama, jų svarbą, kad „asmens duomenų tvarkymui skirtas teisinis reguliavimas nebūtų traktuojamas tik atskirų taisyklių rinkiniu, neturinčiu bendrų šias taisykles jungiančių ir kreipiančių pradų.[43]“ Kadangi šiai problemai aptarti skirtas solidus mokslinis darbas, plačiau ši tema šiame darbe nebus nagrinėjama.

Kaip jau buvo minėta, Lietuvos asmens duomenų teisiniame reguliavime nėra įtvirtintų asmens duomenų apsaugos principų, o pasirinktas siauresnis variantas – nustatyti asmens duomenų tvarkymo reikalavimai (ADTAĮ 3 str.) bei teisėto tvarkymo kriterijai. Minėti principai bei kriterijai remia Direktyvoje dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis bei Konvencijoje apibrėžtus asmens duomenų apsaugos bei tvarkymo principus. Pagal Dabartinės lietuvių kalbos žodyną, sąvoka *principas* apibūdinama kaip pagrindinė kurios nors teorijos, koncepcijos idėja, pagrindinis teiginys[44]. Sąvoka *reikalavimas* − veiksmažodžio *reikalauti,* kuris

[42] Plačiau *Asmens duomenų apsauga,* [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-07-15]. <http://europa.eu/legislation_summaries/information_society/data_protection/l14012_lt.htm>
[43] Petraitytė I. *Asmens duomenų tvarkymo principai* (daktaro disertacija). Vilnius, 2013, p. 96.
[44] Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, *supra note* 5.

reiškia *atkakliai, primygtinai prašyti, liepti, versti ką atlikti*[45], rezultatas. Tačiau įstatymų leidėjo valia pasirinkti siauresnį principų perkėlimo į nacionalinę teisinę sistemą variantą, nesuponuoja jų svarbos sumenkėjimo. Kadangi asmens duomenų apsaugos teisė yra sudėtinė Lietuvos teisės sistemos dalis, tvarkant asmens duomenis privalu laikytis bendrųjų teisės principų – teisingumo, sąžiningumo, protingumo, proporcingumo, skaidrumo ir kt.

2.3. Asmens duomenų apsaugos reglamentavimas Lietuvoje

Asmens duomenų apsauga yra viena iš pagrindinių žmogaus teisių. Žmogaus teisės sudaro vieną svarbiausių konstitucinės teisės institutų. Asmens duomenų apsaugos reglamentavimas sietinas su Konstitucijos 22 straipsniu, įtvirtinančiu teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą. „Žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas. Asmens susirašinėjimas, pokalbiai telefonu, telegrafo pranešimai ir kitoks susižinojimas neliečiami. Informacija apie privatų asmens gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu sprendimu ir tik pagal įstatymą. Įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, kėsinimosi į jo garbę ir orumą“[46] . Konstitucijos 22 straipsnis glaudžiai susijęs su Konstitucijos 24 straipsniu, reglamentuojančiu asmens būsto neliečiamumą, ir su Konstitucijos 23 straipsniu, reglamentuojančiu asmens nuosavybės apsaugą.

Išsamesnis duomenų apsaugos teisinis reglamentavimas Lietuvoje pradėtas 1996 m. priėmus ADTAĮ. Asmens duomenys šiame įstatyme apibrėžiami kaip „duomenys apie konkretų arba iš duomenų nustatomą fizinį asmenį, jo dalykinius santykius ir išvados apie asmenį, padarytos remiantis šiais duomenimis“[47].

Įstatyme pirmą kartą Lietuvos istorijoje įteisintos nuostatos apie asmens duomenų apsaugą, apibrėžtos pagrindinės sąvokos, nustatyta atsakomybė už asmens duomenų teisingumą bei perdavimo teisėtumą bei įvardyta institucija, „kontroliuojanti informacinių sistemų duomenų apsaugą bei duomenų teikimo ir naudojimo teisėtumą“[48]. Ja tapo Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija (toliau – Inspekcija).

Pirmosios redakcijos ADTAĮ tebuvo 14 straipsnių, nustatančių kai kuriuos bendruosius principus dėl duomenų tvarkymo (duomenų tvarkymo teisėtumo, teisėto tikslo) ir nuostatas dėl duomenų subjekto teisių (teisė susipažinti su savo asmens duomenimis). Svarbu pažymėti, kad šis įstatymas apėmė tik informaciją, tvarkomą valstybės kompiuterizuotose informacinėse sistemose. Įstatymu buvo saugoma tik ta informacija, susijusi su fiziniu asmeniu, kurios

---

[45] Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, *supra note* 5.
[46] Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.
[47] Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 63-1479.
[48] *Ibid*.

paskelbimas ar perdavimas galėjo būti žalingas pačiam asmeniui ar su juo susijusiems asmenims. Taigi pirmasis asmens duomenų apsaugos srities teisės aktas buvo skirtas reguliuoti labai siaurą visuomeninių santykių sritį. Be to, pasak ADTAĮ komentarą rengusių autorių, šiame įstatyme „trūko teisėto tvarkymo kriterijų apibrėžtumo ir sąžiningo tvarkymo principų“[49].

1998 m. buvo priimtos ADTAĮ pataisos. Esminis šio pakeitimo dalykas − išplėsta įstatymo taikymo sritis, t. y. įstatymo normos taikomos tvarkant asmens duomenis ne tik valstybės kompiuterizuotose informacinėse sistemose, bet ir „kitokiam su tuo susijusiam arba galimam susieti duomenų tvarkymui“.[50] Taip pat svarbu pažymėti, kad buvo numatyti atvejai, kai informacija apie privatų asmens gyvenimą gali būti platinama be asmens sutikimo (kai to reikalauja operatyvinės veiklos subjektai, teismo, prokuratūros bei konsulinės įstaigos, socialinio draudimo ir sveikatos apsaugos institucijos ir kt.).

1998 m. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas papildytas $214^{(14)}$ straipsniu, numatančiu administracinę atsakomybę už neteisėtą asmens duomenų tvarkymą bei atsisakymą suteikti galimybę susipažinti su tvarkomais asmens duomenimis. 2000 m. priimtas naujas Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, kuriame įtvirtinta baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimą, atskleidimą, panaudojimą. 2001 m. vasario mėn. Lietuva ratifikavo Europos tarybos konvenciją dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu (ETS Nr. 108). Tai buvo teisės į asmens duomenų tvarkymą reglamentavimo Lietuvoje pradžia.

Siekiant narystės Europos Sąjungoje, 2000 m. buvo priimta nauja ADTAĮ redakcija. Naujos redakcijos įstatymas, kuris galiojo nuo 2001-01-01 iki 2003-06-30, buvo praplėstas iki 29 straipsnių siekiant įgyvendinti Direktyvos dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir Europos Tarybos konvenciją Nr. ETS 108. Įgyvendinant Direktyvos dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis nuostatas, įstatyme buvo įvardytas asmens duomenų apsaugos tikslas – „ginti žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo teisę ryšium su asmens duomenų tvarkymu ir sudaryti sąlygas laisvam asmens duomenų judėjimui.“[51] Svarbu pažymėti, kad šioje įstatymo redakcijoje buvo išplėsta įstatymo taikymo sritis ir asmens duomenų apsaugos sričiai priskirti visi asmens duomenys (visa informacija, susijusi su fiziniu asmeniu, kurio tapatybė yra žinoma arba gali būti nustatyta). Taip pat įstatyme buvo apibrėžti teisėto asmens duomenų tvarkymo pagrindai, duomenų subjektų teisės (žinoti, susipažinti, reikalauti ištaisyti ar sunaikinti ir nesutikti dėl savo asmens duomenų tvarkymo) ir duomenų valdytojų pareigos. Be to, šiame

[49] *Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo komentaras*. Vilnius, 2005, p. 4.
[50] Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 1,2,3,5,6,7,8, 9, 14 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 31-819.
[51] Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, 64 (1924).

įstatyme buvo įrašytos detalios nuostatos, reglamentuojančios įstatymo priežiūrą vykdančios institucijos (tuo metu – Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos prie Valdymo reformų ir savivaldybių reikalų ministerijos) įgaliojimus, ir pavesta Lietuvos Respublikos Vyriausybei ją reformuoti į nepriklausomą instituciją.

Galima konstatuoti, kad būtent nuo Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą prasidėjo esminiai pokyčiai asmens duomenų apsaugos srityje Lietuvoje. Iki šio momento asmens duomenų apsauga Lietuvoje buvo reguliuojama gana paviršutiniškai, to metu galioję teisės aktai neužtikrino visapusiškos asmens duomenų apsaugos.

Trečiosios redakcijos įstatyme[52], kuris galiojo nuo 2003-07-01 iki 2008-12-31, pakeitimai padaryti atsižvelgus į ekspertų atliktą vertinimą dėl įstatymo atitikimo Direktyvos dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis nuostatoms. Įstatymas papildytas išankstinės patikros nuostatomis, taip pat įtrauktos ir tik Lietuvai būdingos nuostatos, t. y. nuostatos, reglamentuojančios asmens duomenų tvarkymą asmens mokumui ir įsiskolinimui valdyti.

Dabartinėje ADTAĮ redakcijoje (įsigaliojo nuo 2009-01-01 su 2011-05-12 priimtais tam tikrų straipsnių pakeitimais) įtvirtintas atskiras skirsnis (Trečiasis skirsnis), skirtas vaizdo stebėjimui, aptartas asmens duomenų tvarkymas socialinio ir viešosios nuomonės tyrimo tikslais, asmens duomenų tvarkymas vykdant teisminį bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose, nustatytos valstybės politikos asmens duomenų apsaugos srityje formavimo gairės. Apibendrinant galima teigti, kad šiame įstatyme asmens duomenų teisinės apsaugos teisinis reglamentavimas detalizuotas, aptarti specifiniai visuomeniniai santykiai (tokie kaip rinkimų, referendumų, asmenų mokumo įvertinimo ir kt.). Taigi asmens duomenų tvarkymo teisinis reguliavimas Lietuvoje galiausiai tapo gausia teisės normų, įtvirtintų Konstitucijoje, įstatymuose ir poįstatyminiuose teisės aktuose, sistema.

Tačiau, kalbant apie įstatyminį reglamentavimo lygmenį, ADTAĮ nėra vienintelis įstatymas, reglamentuojantis asmens duomenų tvarkymą. Šiais informacinės visuomenės laikais gan svarbią asmens duomenų apsaugos santykių grupę – su asmens duomenų tvarkymu teikiant viešųjų elektroninių ryšių paslaugas susijusius visuomeninius santykius – reglamentuoja Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas (toliau – ERĮ). Įstatyme nustatyta viešųjų elektroninių ryšių paslaugų teikėjų pareiga užtikrinti saugomos ar perduodamos informacijos konfidencialumą, techninių ir organizacinių priemonių, kuriomis teikia savo paslaugas, saugumą, taip pat elektroninių ryšių paslaugų naudotojų duomenų tvarkymo abonentų sąrašuose ir tiesioginės rinkodaros tikslu reikalavimus.

---

[52] Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 15 (597).

Asmens duomenys kibernetinio saugumo srityje tvarkomi vadovaujantis Lietuvos Respublikos kibernetinio saugumo įstatymu. Asmens duomenų tvarkymą visuomenės informavimo priemonėse visuomenės informavimo, meninės ir literatūrinės raiškos tikslais prižiūri žurnalistų etikos inspektorius, kurio kompetenciją nustato Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. Šiais atvejais taikomos tik ADTAĮ įstatymo 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 30, 53 ir 54 straipsnių nuostatos. Informacijos apie asmens duomenų apsaugą nustato ir daugiau įstatymų bei poįstatyminių teisės aktų, reglamentuojančių sveikatos apsaugos, socialinio draudimo, baudžiamojo persekiojimo ir kitas visuomeninio gyvenimo sritis, kuriose gali būti renkami ir tvarkomi asmens duomenys.

Šiuo metu teisės į asmens duomenų apsaugą, jos įgyvendinimo ir gynimo mechanizmus reglamentuoja priimti tarptautiniai dokumentai, Europos Sąjungos bei Lietuvos Respublikos teisės aktai, taip pat daugelis poįstatyminių teisės aktų[53].

2.4. Duomenų apsaugos reforma

Asmens duomenų apsaugos esmė – apsaugoti žmonių teises. Pagrindinis jos tikslas yra užtikrinti, kad asmens duomenys būtų apdorojami taip, kad būtų užtikrinamas žmogaus privatumas ir kitos su tuo susijusios žmogaus teisės.

Sparčiai plėtojantis technologijoms ir globalizacijai, pasaulis keičiasi ir asmens duomenų srityje kyla naujų uždavinių. Atsižvelgdama į šiuolaikinio pasaulio iššūkius, Europos Komisija 2010 m. parengė komunikatą dėl visapusiško požiūrio į asmens duomenų apsaugą Europos Sąjungoje[54]. Šio Komunikato tikslas – išdėstyti Komisijos požiūrį siekiant atnaujinti Europos Sąjungos asmens duomenų apsaugos teisės sistemą, atsižvelgiant į su globalizacija ir naujomis technologijomis susijusius uždavinius, kad būtų užtikrintas aukštas asmenų apsaugos lygis tvarkant jų asmens duomenis visose Europos Sąjungos veiklos srityse, taip pat aktyviai propaguoti aukštus duomenų apsaugos standartus visame pasaulyje. Atlikusi dabartinės teisinės sistemos peržiūrą ir nustačiusi keletą sudėtingų problemų, Komisija apibrėžė uždavinius, kuriuos būtina išspręsti siekiant užtikrinti, kad pagrindinės asmenų teisės į duomenų apsaugą būtų visapusiškai laikomasi Europos Sąjungoje ir už jos ribų:

- išspręsti naujų technologijų poveikio problemas;
- stiprinti duomenų apsaugos vidaus rinkos aspektą;

---

[53] Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos svetainė [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-07-18]. <https://www.ada.lt/go.php/Teisine-informacija720>

[54] Europos Komisijos Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Visapusiškas požiūris į asmens duomenų apsaugą Europos Sąjungoje“ [interaktyvus]. Briuselis, 2010, [žiūrėta 2015-07-18].
<http://ec.europa.eu/health/data_collection/docs/com_2010_0609_lt.pdf>

- išspręsti su globalizacija susijusias problemas ir pagerinti tarptautinį duomenų perdavimą;
- sustiprinti institucines priemones veiksmingam duomenų apsaugos taisyklių įgyvendinimui užtikrinti;
- pagerinti duomenų apsaugos teisės sistemos suderinamumą[55].

Taigi po šių Komisijos iniciatyvų gimė taip vadinama Asmens duomenų apsaugos reforma, kuria siekiama reformuoti 1995 m. Europos Parlamento ir Tarybos priimtą direktyvą (95/46/EB) „Dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo“. Yra pateikti du teisėkūros pasiūlymai: dėl reglamento, kuriuo nustatoma bendra Europos Sąjungos duomenų apsaugos sistema, ir direktyvos apie duomenų tvarkymą nusikalstamų veikų prevencijos, tyrimo, nustatymo ar traukimo baudžiamojon atsakomybėn už jas arba baudžiamųjų sankcijų vykdymo tikslais ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo. Kaip teigia Europos Sąjungos teisingumo komisarė Martine Reicherts, ši reforma pakeis fragmentišką ir sudėtingą reglamentavimo sistemą vienu aiškiu taisyklių rinkiniu[56].

Pagrindiniai pakeitimai numatomi vykdant duomenų apsaugos reformą:

- Visoje Europos Sąjungoje taikomos vienodos duomenų apsaugos taisyklės. Bus pašalinti nereikalingi administraciniai reikalavimai, pvz., įmonėms taikomi reikalavimai pranešti. Dėl to įmonės sutaupys apie 2,3 mlrd. EUR per metus.
- Vietoj dabartinio įpareigojimo visoms įmonėms pranešti duomenų apsaugos priežiūros pareigūnams apie visą su duomenų apsauga susijusią veiklą (kuris lėmė nereikalingą biurokratizmą ir įmonėms kainavo 130 mln. EUR per metus), reglamente numatyta didesnė asmens duomenis tvarkančiųjų atsakomybė ir atskaitomybė.
- Pavyzdžiui, įmonės ir organizacijos privalo kuo greičiau (jei įmanoma, per 24 val.) pranešti nacionalinei priežiūros institucijai apie šiurkščius duomenų pažeidimus.
- Organizacijos turės bendrauti tik su viena nacionaline duomenų apsaugos institucija toje Europos Sąjungos šalyje, kurioje yra organizacijos pagrindinė buveinė. Asmenys taip pat galės kreiptis į savo šalies duomenų apsaugos instituciją net ir tuomet, kai jų duomenis tvarkys Europos Sąjungai nepriklausančioje šalyje esanti įmonė. Aiškiai nustatoma, kad sutikimas tvarkyti duomenis, kai jo reikia, turi būti aiškus, o ne tariamas.

[55] Europos Komisijos Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Visapusiškas požiūris į asmens duomenų apsaugą Europos Sąjungoje“, *supra note* 54.

[56] Martine Reicherts pranešimas 2014 m. Prancūzijoje vykusiame Pasaulio bibliotekų ir informacijos kongrese, [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-07-18]. <http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-14-568_en.htm>

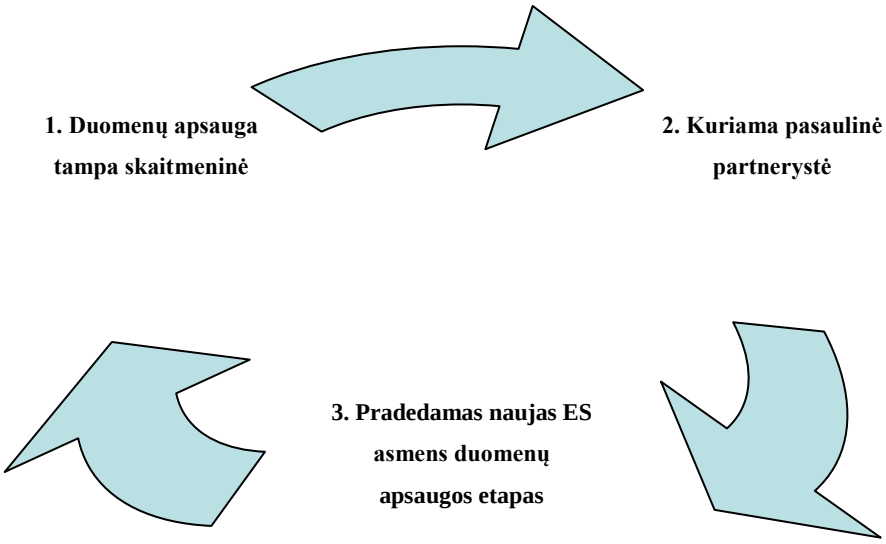
- Asmenys galės lengviau susipažinti su savo duomenimis ir lengviau perduoti asmens duomenis iš vieno paslaugos teikėjo kitam (teisė į duomenų perkeliamumą). Dėl to pagerės paslaugos teikėjų tarpusavio konkurencija.
- „Teisė būti pamirštam“ padės žmonėms geriau valdyti interneto keliamas grėsmes duomenų apsaugai. Jie galės ištrinti savo duomenis, jeigu nebus teisinio pagrindo jų saugoti.
- Europos Sąjungos taisyklės turi būti taikomos, jeigu asmens duomenis užsienyje tvarko Europos Sąjungos rinkoje aktyviai veikiančios ir Europos Sąjungos piliečiams savo paslaugas teikiančios įmonės.
- Nepriklausomos nacionalinės duomenų apsaugos institucijos bus sustiprintos, kad savo šalyje galėtų geriau užtikrinti Europos Sąjungos taisyklių laikymąsi. Jos galės nubausti įmones, pažeidžiančias Europos Sąjungos duomenų apsaugos taisykles. Baudos galės siekti iki 1 mln. EUR arba 2 proc. visos įmonės metinės apyvartos.
- Pagal naują direktyvą bendri duomenų apsaugos principai ir taisyklės bus taikomi policijos ir teisminiam bendradarbiavimui baudžiamosiose bylose. Taisyklės bus taikomos ir šalyje, ir tarpvalstybiniu mastu perduodant duomenis[57].

2015 m. kovo 2 d. Europos duomenų apsaugos priežiūros pareigūnas (toliau – Priežiūros pareigūnas) Giovannis Buttarellis pristatė strategiją, kuria vadovausis savo penkerių metų kadencijos laikotarpiu. „Tai yra esminis duomenų apsaugos momentas, precedento neturinčių permainų ir politinės svarbos laikotarpis ne tik ES, bet ir visame pasaulyje,“[58] – šiais žodžiais G. Buttarellis pradėjo ateinančių penkerių metų strategijos pristatymo kalbą.

[57] Europos Komisijos pranešimas „Komisija siūlo visapusišką duomenų apsaugos taisyklių reformą, kad vartotojai labiau kontroliuotų savo duomenis ir sumažėtų įmonių sąnaudos“, [interaktyvus]. Briuselis, 2012, [žiūrėta 2015-07-18]. <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-46_lt.htm>

[58] Speech by Giovanni Buttarelli [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-07-18]. <https://secure.edps.europa.eu/EDPSWEB/webdav/site/mySite/shared/Documents/EDPS/Publications/Speeches/2015/15-03-02_Speech_strategy_launch_EN.pdf>

Priežiūros pareigūnas išskiria tris pagrindinius strateginius tikslus ir nurodo veiksmus, kurių bus imtasi šiems tikslams įgyvendinti:

Priežiūros pareigūnas siūlo veiksmus, kurių reikėtų imtis šiems strateginiams tikslams įgyvendinti:

1. Siekti iš naujausių technologijų gauti kuo daugiau naudos, bet taip pat išsaugoti ir asmenų teises. Priežiūros pareigūnas tikslas – būti kūrybinių idėjų ir pažangių sprendimų epicentre asmens duomenų apsaugos principus pritaikant pasaulinei skaitmeninei erdvei.

2. Duomenų apsaugos teisės aktai yra nacionaliniai, tačiau asmeninė informacija – ne. Priežiūros pareigūnas skirs daug dėmesio pasauliniam bendradarbiavimui su privatumo ir duomenų apsaugos institucijomis, ekspertais, ne ES šalimis ir tarptautinėmis organizacijomis, taip pat bendro sutarimo dėl skirtingų duomenų apsaugos sistemų paieškoms.

3. ES duomenų apsaugos reforma turi įvykti kaip įmanoma greičiau. Nors technologijų naujovės lekia pirmyn, institucijų reakcija lėta. Gyvybiškai svarbu priimti naująjį asmens duomenų apsaugos paketą, siekiant, kad duomenų apsauga taptų paprastesnė, aiškesnė ir mažiau biurokratiška.[59]

Analizuojant Lietuvoje esančią situaciją asmens duomenų apsaugos srityje, pastebėtina, jog nėra nustatyta specialių reikalavimų darbuotojų asmens duomenų tvarkymui, taip pat nėra reglamentuotas darbuotojų elektroninio pašto ir naudojimosi interneto prieiga kontrolės mechanizmas. Pažymėtina, jog nėra skiriama pakankamai dėmesio tokioms sritims, kaip duomenų apsauga virtualioje erdvėje, duomenų tvarkymas tarptautinėse įmonių grupėse. Pavyzdžiui, ADTAĮ paprastai nėra taikomas, kai lietuvių asmens duomenis tvarko Lietuvoje neįsisteigusios bendrovės, nes šiuo metu pagrindiniu duomenų apsaugos taisyklių taikymo

[59] The EDPS Strategy 2015-2019, [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-07-18]. <https://secure.edps.europa.eu/EDPSWEB/edps/site/mySite/Strategy2015>

kriterijumi yra duomenų valdytojo įsisteigimo vieta. Reglamento projekte siūloma įtvirtinti, kad keliose Europos Sąjungos valstybėse narėse veikiantis duomenų valdytojas būtų kontroliuojamas tik toje valstybėje, kurioje yra jo pagrindinė įsisteigimo vieta. Pagrindine įsisteigimo vieta būtų laikoma centrinės administracijos Europos Sąjungoje arba sprendimų dėl duomenų tvarkymo priėmimo vieta.

Pažymėtina, kad asmens duomenų apsaugos pažeidimai dažnai būna ydingos bendrovių veiklos rezultatas, Lietuvoje už pažeidimus baudžiamos ne bendrovės, o jų darbuotojai. Direktyvos, kaip ir Direktyva dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis, tik įpareigoja valstybes nares pasiekti joje numatytus tikslus, suteikdamos laisvę pačioms pasirinkti direktyvų įgyvendinimo nacionalinėje teisėje formą ir būdus. Direktyvos statusas ir abstraktumas lemia, kad kai kurie duomenų apsaugos aspektai Europos Sąjungos valstybėse narėse yra reguliuojami ir suprantami skirtingai. Esant tokiam asmens duomenų reguliavimo mechanizmui Europos Sąjungos valstybėse narėse, kartais išsiskiria ir reguliavimo taikymo ir aiškinimo praktika. Kai kuriais atvejais Inspekcija į fundamentalius klausimus – kas yra asmens duomenys ir kam tenka atsakomybė, kai duomenis tvarko kelios bendrovės − pateikia skirtingus nei priežiūros institucijos kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse atsakymus.

Kitas pavyzdys, atskleidžiantis asmens duomenų apsaugos reguliavimo skirtumus Europos Sąjungoje − baudų už asmens duomenų apsaugos pažeidimus sureguliavimas. Šiuo metu baudų dydžiai yra tik Europos Sąjungos narių prerogatyva ir todėl kai kuriose valstybėse skiriasi net kelis tūkstančius kartų. Pavyzdžiui, už itin grubius privatumo pažeidimus Jungtinės Karalystės informacijos komisaro tarnyba skiria baudas iki pusės milijono svarų, o Lietuvoje duomenų subjekto teisių, nustatytų ADTAĮ, pažeidimas užtraukia baudą nuo 144 iki 289 eurų, už pakartotinį tokį pažeidimą – nuo 289 iki 579 eurų (ATPK 214^{16} str.). Didžiausia bauda numatyta už padarytą pakartotinį administracinį pažeidimą dėl informacijos apie kibernetinius incidentus, susijusius su asmens duomenų saugumo pažeidimais, ir taikytas šių incidentų valdymo priemones nepateikimu Valstybinei duomenų apsaugos inspekcijai arba šios informacijos teikimo tvarkos pažeidimu ir yra 1448 eurai (ATPK 154^{11} str.). Pažymėtina, kad per visą asmens duomenų apsaugos teisinio reguliavimo Lietuvoje laikotarpį, nė karto nebuvo skirta maksimali ATPK nustatyta bauda (didžiausia bauda iki 2015-01-01 skirta buvo 500 litų (145 eurai). Abejotina, ar tokio dydžio baudos gali būti veiksmingos, užkertant kelią (tolesniems) pažeidimams asmens duomenų apsaugos srityje.

Paminėtina, kad civilinė atsakomybė už asmens duomenų teisinės apsaugos pažeidimus (tais atvejais, kai tai nesusiję su privačios informacijos paviešinimu žiniasklaidoje ir/ar garbės bei orumo gynimu) praktikoje iš esmės taikoma retai. Lietuvoje nustatytų sankcijų

neproporcingumas akivaizdžiai matyti lyginant jas su Europos Sąjungos Reglamento dėl asmens duomenų teisinės apsaugos projekte siūlomomis sankcijomis, kurios yra didesnės tūkstančius kartų. Naujuoju Europos Sąjungos asmens duomenų apsaugos reglamentu šią padėtį siekiama pakeisti iš esmės ir už asmens duomenų apsaugos pažeidimus visoje Europoje nustatyti vienodas baudas nuo 300 iki 1 mln. EUR arba 2 proc. visos įmonės metinės apyvartos. Todėl manytina, kad Europos Sąjungai įgyvendinus duomenų apsaugos reformą teisių į asmens duomenų apsaugą įgyvendinimas ir gynimas taptų efektyvesnis.

Reglamentų esminis bruožas – jų bendras taikymas, nes jie skirti ne konkrečiai asmenų grupei, o abstrakčioms situacijoms reguliuoti. Reglamentams būdingas tiesioginis taikymas, todėl jų nereikia įgyvendinti nacionalinėje teisėje priimant atskirus teisės aktus, o galima remtis jų nuostatomis tiesiogiai nurodant į patį reglamento tekstą. Tiesioginis Europos Sąjungos teisės taikymas reiškia šios teisės pripažinimą nacionalinės teisinės sistemos dalimi ir užtikrina asmenims galimybę kreiptis į nacionalinius teismus, norint įgyvendinti Europos Sąjungos teisės šaltiniuose įtvirtintas jų teises ir pareigas. Galima teigti, jog vykdant Asmens duomenų apsaugos reformą numatomas duomenų apsaugos reguliavimas tiesiogiai taikomu reglamentu turėtų suteikti daugiau teisinio tikrumo piliečiams ir bendrovėms, ypač toms, kurios veikia keliose Europos Sąjungos valstybėse narėse, taip pat užkirsti kelią svarbius duomenų apsaugos aspektus interpretuoti ir taikyti skirtingai, o tai vienareikšmiškai lems pokyčius Lietuvos asmens duomenų apsaugos teisiniame reguliavime.

3. TEISIŲ ASMENS DUOMENŲ APSAUGOS SRITYJE ĮGYVENDINIMO IR GYNIMO ANALIZĖ

Koks yra teisės į asmens duomenų apsaugą mechanizmas Lietuvoje? Kaip efektyviai jis veikia? Kokios asmens teisės duomenų apsaugos srityje, ar asmenys pakankamai su jomis susipažinę ir kaip dažnai jomis naudojasi? Ar linkę jas ginti ir kokias turi realias galimybes tai padaryti? Į šiuos klausimus bus siekiama atsakyti šiame skyriuje. Svarbūs veiksniai, užtikrinantys teisės į asmens duomenų apsaugą įgyvendinimą ir gynimą yra ne tik savo teisių šioje srityje žinojimas bei gebėjimas jomis pasinaudoti, bet ir sklandžiai funkcionuojanti asmenų skundų nagrinėjimo tvarka priežiūros institucijoje, tinkamai nustatytos ir taikomos atsakomybės priemonės, aiški ir patikima teismų praktika.

3.1. Civilinių teisių įgyvendinimo samprata

Teisė į asmens duomenų apsaugą (teisės į privataus gyvenimo apsaugą sudėtinė dalis) priklauso civilinių teisinių santykių subjektams. Todėl norėdami atskleisti šios teisės įgyvendinimo ir gynimo sąlygas ir būdus, pirmiausia trumpai aptarsime civilinių teisių įgyvendinimo sampratą.

Subjektinė teisė visų pirma suprantama kaip civilinių santykių subjektui įstatymu suteikta galimybė veikti atitinkamu būdu, t. y. įstatymo nustatytose ribose. Subjektinės teisės įgyvendinimas gali pasireikšti:

1) *veiksmais*, atliekamais paties asmens, kuriam priklauso tokia teisė;
2) *reikalavimu* iš kitų atlikti (arba susilaikyti nuo atlikimo) tam tikrus veiksmus[60].

Teisės įgyvendinimas – tai naudojimasis teisės normų suteiktais ar neuždraustais leidimais – subjektinėmis teisėmis, vykdant tas teises įteisinančias pareigas. Teisės įgyvendinimą sudaro du tarpusavyje susiję veiksmai:

1) naudojimasis subjektinėmis teisėmis;
2) tą naudojimąsi įteisinančių pareigų vykdymas.[61]

Asmuo, įgyvendindamas subjektines civilines teises, siekia tam tikrų socialinių, ekonominių ar teisinių tikslų.

Teisė į asmens duomenų apsaugą priskiriama asmeninėms neturtinėms asmens teisėms. Asmeninių neturtinių teisių įgyvendinimas pasižymi savais ypatumais. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – Civilinis kodeksas) 1.115 straipsnyje nurodyta, kad asmeninės

[60] Baranauskas E., *et al*. *Civilinė teisė*. Bendroji dalis. II tomas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005, p. 105.
[61] Vaišvila A. *Tesės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 299.

neturtinės teisės yra „ekonominio turinio neturinčios ir neatskiriamai susijusios su jų turėtoju teisės“[62]. Civilinio kodekso 1.114 straipsnyje išvardytos asmeninės neturtinės teisės ir vertybės, kurias saugo civilinė teisė. Šiame straipsnyje įtvirtinta ir asmens teisė į privatų gyvenimą. Asmeninės neturtinės teisės įgyvendinamos tais pačiais principais kaip ir kitos subjektinės civilinės teisės. Tačiau asmeninių civilinių teisių įgyvendinimas dažniau apibrėžiamas nustatant ne įgyvendinimo ribas, bet ribas, kurių negali peržengti kiti asmenys, kišdamiesi į asmeninę sferą[63].

Konvencijos 8 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo asmeninis ir jo šeimos gyvenimas, buto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas“[64]. Tačiau ši teisė nėra absoliuti. Minėtos konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje numatyti tam tikri šios teisės apribojimai – jie suteikti valstybės institucijų pareigūnams įstatymuose nustatytais atvejais, kai tokie apribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje, siekiant užtikrinti valstybės ir visuomenės saugumą, apsaugoti žmonių sveikatą, dorovę bei kitas jų teises. EŽTT, kaip teigiama E. Žiobienės disertacijoje, nagrinėdamas privatumo bylas „pabrėžia valstybės pareigą veikti taip, kad būtų užtikrinta reali pagarba privačiam asmens gyvenimui ir tinkama teisminė gynyba teisės pažeidimo atveju“.[65]

Teisė į privatų asmens gyvenimą įtvirtinta Konstitucijoje. Tai aukščiausią teisinę galią turintis teisės aktas Lietuvoje. Konstitucijos 22 straipsnio pirmojoje dalyje įtvirtintas bendrasis principas, kad privatus žmogaus gyvenimas yra neliečiamas. Ši konstitucinė garantija, pasak Vilniaus universiteto doktorantės I. Petraitytės, „yra teisinio reguliavimo, skirto informacijai apie fizinius asmenis tvarkyti, branduolys“[66]. Toliau tame pačiame straipsnyje išvardyti privataus žmogaus gyvenimo aspektai: asmens susirašinėjimas, pokalbiai telefonu, telegrafo pranešimai ir kitoks susižinojimas, kuris „apima visas greitai evoliucionuojančias informacijos priemones, tokias kaip internetas ar elektroninis paštas“.[67] Privataus gyvenimo apsaugą numato ir kiti Konstitucijos straipsniai: 20, 23, 24, 25, 26, 37, 38 ir kt.

Konstitucinis Teismas 1999 m. spalio 21 d. nutarime konstatavo, kad asmens teisė į privatumą apima privatų, šeimos ir namų gyvenimą, asmens fizinę ir psichinę neliečiamybę, garbę ir reputaciją, asmeninių faktų slaptumą, draudimą skelbti gautą ar surinktą konfidencialią

---

[62] Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.
[63] Civilinė teisė, *supra note* 60, p.123.
[64] Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, *supra note* 19.
[65] Žiobienė E. *Informacijos apie privatų asmens gyvenimą apsauga*, *supra note* 10, p. 9.
[66] Petraitytė I. Asmens duomenų apsaugos teisinis reguliavimas Lietuvos teisės sistemoje. *Teisė* [interaktyvus], 2011, 79 [žiūrėta 2015-07-15]. ‹http://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/viewFile/175/137›
[67] *Ibid*.

informaciją ir kt. Konstitucinio Teismo pateikti išaiškinimai apie privatų asmens gyvenimą taip pat laikytini teisinio reguliavimo dalimi.

Tačiau, kaip jau buvo minėta šiame darbe, teisė į privatų asmens gyvenimą nėra absoliuti. Remiantis šių teisės aktų analize, galime konstatuoti, kad riboti asmens teisę į privatumą galima, jei yra laikomasi šių pagrindinių sąlygų:

- tai daroma remiantis įstatymu;
- tai yra būtina demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ar valstybės konstitucines vertybes.

Kiekviena teisė, įskaitant ir teisę į asmens duomenų apsaugą, asmeniui yra svarbi, jei yra nustatyti mechanizmai, leidžiantys apginti šią teisę nuo pažeidimo arba egzistuojančio realaus pažeidimo pavojaus. Civilinės teisės įgyvendinamos iki to momento, kol kyla kokių nors kliūčių jas įgyvendinti ir tampa būtina jas ginti. Veiksmai, nukreipti pašalinti tokias kliūtis, ir sudaro civilinių teisių ir teisėtų interesų gynimo turinį.

Teisė kreiptis į teismą įtvirtinta Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje: „asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į tesimą“[68]. Civilinio kodekso I knygos 138 straipsnyje nustatyta, kad „civilines teises įstatymų nustatyta tvarka gina teismas“[69]. Asmens duomenų apsaugos standartai, įtvirtinti tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose, taip pat būtų tik deklaracijos, jei nebūtų užtikrintas efektyvus ir sklandus jų įgyvendinimo ir gynimo mechanizmas. Direktyvoje dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis numatyta, kad „jeigu duomenų valdytojas pažeidžia duomenų subjektų teises, nacionaliniuose teisės aktuose turi būti numatyta teisinės gynybos priemonė; kadangi bet kokią žalą, kurią asmuo gali patirti dėl neteisėto duomenų tvarkymo, turi kompensuoti duomenų valdytojas“[70]. Atskiras III skyrius yra paskirtas teisės gynybos būdams, turtinei atsakomybei ir sankcijoms aptarti. Pagal Direktyvą dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis, asmuo, kuris mano, kad jo teisė į teisėtą asmens duomenų tvarkymą yra pažeista turi teisę:

- kreiptis į priežiūros instituciją;
- kreiptis į teismą;
- gauti iš duomenų valdytojo kompensaciją už patirtus nuostolius.

Vienas svarbiausių Lietuvos Respublikos įstatymų, materializuojančių Konstitucijoje įtvirtintas žmogaus privataus gyvenimo normas, yra Civilinis kodeksas. Civilinio kodekso 2.23 straipsnio 1 dalyje atkartojama Konstitucijos nuostata, kad asmens privatus gyvenimas

[68] Lietuvos Respublikos Konstitucija, *supra note* 45.
[69] Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas, *supra note* 62.
[70] Europos parlamento ir Tarybos direktyva (95/46/EB) dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo, *supra note* 35.

neliečiamas, ir nurodoma, kad informacija apie asmens privatų gyvenimą gali būti skelbiama tik jo sutikimu. Sutikimą, pasak Civilinio kodekso komentaro autorių[71], asmuo gali duoti žodžiu, raštu, išreikšti konkliudentiniais veiksmais, pavyzdžiui, viešai pasakoja savo privataus gyvenimo detales kitiems asmenims, duoda interviu žurnalistui ir pan. Minėto straipsnio antrojoje dalyje atskleidžiama privataus gyvenimo sąvoka, kuri apima asmens būstą, privačią teritoriją, asmens turtą, šeiminius santykius, asmeninę informaciją (įsitikinimai, tikėjimas ir kt.), sveikatos būklę, bendravimą įvairiomis komunikacijos priemonėmis (telefonu, elektroniniu paštu ir kt.). Tačiau, pasak Civilinio kodekso komentaro autorių[72], informacija skelbiama viešuose registruose, pavyzdžiui, asmens gimimo data, lytis, šeimyninė padėtis, asmens turimas nekilnojamas turtas, nėra asmens privataus gyvenimo dalis.

Civilinio kodekso 1.138 straipsnyje nurodyta, kad civilines teises įstatymų nustatyta tvarka gina teismas šiais būdais:

1) pripažindamas tas teises;
2) atkurdamas buvusią iki teisės pažeidimo padėtį;
3) užkirsdamas kelią teisę pažeidžiantiems veiksmams ar uždrausdamas atlikti veiksmus, keliančius pagrįstą grėsmę žalai atsirasti;
4) priteisdamas įvykdyti pareigą natūra;
5) nutraukdamas arba pakeisdamas teisinį santykį;
6) išieškodamas iš pažeidusio teisę asmens padarytą turtinę ar neturtinę žalą, o įstatymų arba sutarties numatytais atvejais – netesybas;
7) pripažindamas negaliojančiais valstybės ar savivaldybės institucijų arba pareigūnų aktus, prieštaraujančius įstatymams;
8) kitais įstatymų numatytais būdais[73].

Nors teisė į asmens duomenų apsaugą gan išsamiai reglamentuota įstatymais ir tarptautiniais dokumentais, tačiau labai svarbu įvertinti, kaip realiai veikia įgyvendinimo mechanizmas – t. y. kokia yra reali galimybė įgyvendinti šią teisę ir, prireikus, ją apginti.

3.2. Asmenų teisės duomenų apsaugos srityje

Siekiant visapusiškai aptarti duomenų subjekto teisių įgyvendinimo ir gynimo mechanizmą, svarbu suvokti, kokias teises Lietuvoje turi duomenų subjektai ir kaip jie gali dalyvauti jų asmens duomenų tvarkymo procese.

Duomenų subjektas, remiantis ADTAĮ 23 straipsniu, turi šias teises:

---

[71] Bakanas A., *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*, *supra note* 28, p. 59.
[72] *Ibid*, p. 60.
[73] Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas, *supra note* 62.

- teisę žinoti (būti informuotas) apie savo asmens duomenų tvarkymą;

- teisę susipažinti su savo asmens duomenimis ir su tai, kaip jie yra tvarkomi;

- teisę reikalauti duomenų valdytojo ištaisyti, sunaikinti ar sustabdyti savo asmens duomenų tvarkymo veiksmus, jei duomenys tvarkomi nesilaikant įstatymų;

- teisę nesutikti, kad būtų tvarkomi jo asmens duomenys.

Remiantis sistemine viso ADTAĮ analize, šį teisių sąrašą dar galima papildyti tokiomis duomenų subjekto teisėmis:

- teisė sutikti, kad būtų tvarkomi asmens duomenys;
- teisė gauti valstybės pagalbą įgyvendinant jo teises asmens duomenų srityje;
- teisė ginti pažeistas teises.

Duomenų subjekto teisė sutikti, kad būtų tvarkomi jo asmens duomenys, yra pamatinė. Duomenų subjekto duotas sutikimas, kad būtų tvarkomi jo asmens duomenys, yra pagrindas pradėti tvarkyti su juo susijusią informaciją, žinoma, išskyrus tuos atvejus, kai asmens duomenų tvarkymui nereikalingas duomenų subjekto sutikimas (pagal įstatymus duomenų valdytojas yra įpareigotas tvarkyti asmens duomenis; siekiama apsaugoti duomenų subjekto esminius interesus; reikia tvarkyti dėl teisėto intereso ir kt. įstatymų nustatytais pagrindais).

Tam tikrais atvejais imperatyviai nustatyta, kad tvarkyti asmens duomenis galima tik gavus duomenų subjekto sutikimą: atliekant mokslinį tyrimą (ADTAĮ 12 str. 1 dalis); atliekant socialinį ir viešosios nuomonės tyrimą (ADTAĮ 13^1 str. 1 dalis); tiesioginės rinkodaros tikslais (ADTAĮ 14 str. 1 dalis); asmens mokumo ir finansinės rizikos vertinimo ir įsiskolinimo valdymo tikslais (ADTAĮ 22 str. 1 dalis). Duomenų subjekto sutikimas kaip pagrindas tvarkyti asmens duomenis numatytas ir Direktyvos dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis 7 straipsnyje.

Sutikimas ADTAĮ apibrėžtas kaip savanoriškas duomenų subjekto valios pareiškimas tvarkyti jo asmens duomenis jam žinomu tikslu. Dėl ypatingų duomenų, kadangi tai yra jautresni duomenų subjekto duomenys, nustatyta, kad sutikimas šiuo atveju turi būti išreikštas aiškiai – rašytine, jai prilyginta ar kita forma, neabejotinai įrodančia duomenų subjekto valią (ADTAĮ 2 str. 12 dalis). Rašytinio sutikimo reikalaujama ir duodant sutikimą tvarkyti asmens duomenis socialinio ir viešosios nuomonės tyrimo tikslais, jei sutikimą duomenų subjektas duoda ne tiesioginio kontakto su tyrėju metu (ADTAĮ 13^1 str. 1 dalis).

Koks turėtų būti duomenų subjekto sutikimas, išskyrus kriterijų, kad savanoriškas, ADTAĮ nenustato, todėl jis gali būti išreikštas tiek žodžiu, tiek raštu, tiek konkliudentiniais veiksmais. Duomenų apsaugos darbo grupės, įkurtos Direktyvos dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis 29 straipsnio pagrindu, 2011 m. liepos 13 d. priimtoje nuomonėje teigiama, kad „sutikimas galioja tik tuomet, jeigu duomenų subjektas gali iš tikrųjų pasirinkti, ir

nesutikimo atveju nekyla apgaulės, bauginimo, prievartos ar reikšmingų neigiamų padarinių grėsmės. Jeigu sutikimo padariniai kenkia asmenų pasirinkimo laisvei, sutikimas nelaikomas savanorišku.[74]“

Papildomai ERĮ 69 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad naudoti elektroninių ryšių paslaugas (telefono, elektroninio pašto ir kt.) tiesioginės rinkodaros tikslu leidžiama tik gavus išankstinį abonento ar registruoto ryšių paslaugų naudotojo sutikimą. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2006-06-22 administracinėje byloje Nr. N3-733-06 nurodė, kad abonento sutikimas naudoti elektroninio ryšio paslaugas tiesioginės rinkodaros tikslu ERĮ prasme „turėtų būti gautas iš anksto, o ne tuo pačiu metu panaudojant tiesiogines rinkodaros priemones“[75]. Tai reiškia, kad negalima skambinti ar siųsti elektroninio laiško asmeniui tuo pačiu klausiant, ar jis sutinka gauti tiesioginės rinkodaros pasiūlymus. Duomenų subjekto sutikimas buvo apibrėžtas ir patikslintas Direktyvoje dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis. Sutikimas gali būti duotas bet kuriuo tinkamu būdu, specialiu ir pakankamai informatyviu, leidžiančiu naudotojui laisvai išreikšti savo valią, įskaitant ir atitinkamame interneto tinklavietės langelyje dedamą varnelę[76].

Europos Sąjunga, vykdydama Asmens duomenų apsaugos reformą, ketina numatyti griežtesnius reikalavimus gauti asmens sutikimą dėl jo duomenų tvarkymo. Siūloma numatyti, kad sutikimas turi būti akivaizdus, t. y., jis negali būti numanomas. Sutikimas nebūtų laikomas tinkamu, jeigu jį duodantis asmuo yra priklausomas nuo sutikimą gaunančio subjekto. Pavyzdžiui, tinkamu nebūtų laikomas sutikimas, kurį duoda darbuotojas darbdaviui arba pilietis – valdžios institucijai. Vaiko duodamas sutikimas būtų tinkamas tik tada, kai sutikimą patvirtina vaiko tėvas ar globėjas.

Neveikimas, t. y. duomenų subjekto valios nepareiškimas (pvz., neatsakymas į elektroninį laišką ir pan.) negali būti laikomas duomenų subjekto sutikimu. Taip pat pažymėtina, kad kontaktinių duomenų paskelbimas internete, visų pirma, yra sietinas su kreipimusi į tokį subjektą jo vykdomos ūkinės veiklos klausimais, t. y. siekiant gauti jo teikiamas paslaugas, įsigyti jo parduodamas prekes ir pan. Todėl, kaip teisingai skundžiamuose sprendime ir nurodyme pabrėžė Inspekcija, toks duomenų paskelbimas savaime nereiškia duomenų subjekto

---

[74] 29 straipsnio duomenų apsaugos darbo grupės „Nuomonė dėl sąvokos „sutikimas“ apibrėžties“ [interaktyvus]. 2011, 01197/11/LT, [žiūrėta 2015-07-20]. <http://ec.europa.eu/justice/data-protection/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2011/wp187_lt.pdf#h2-4>

[75] Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos rekomendacija „Dėl išankstinio duomenų subjekto sutikimo norint naudoti elektroninių ryšių paslaugas tiesioginės rinkodaros tikslu“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-07-20]. <https://www.ada.lt/go.php/lit/Del-isankstinio-duomenu-subjekto-sutikimo-norint-naudoti-elektroniniu-rysiu-paslaugas-tiesiogines-rinkodaros-tikslu-/928>

[76] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. balandžio18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-858-143-14. [interaktyvus]. LITEKO [žiūrėta 2015-07-08] <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=7b4c1f6c-6253-45fa-940b-e5fe88bd6208>

leidimo (sutikimo) minėtus duomenis naudoti tiesioginės rinkodaros tikslais. Kaip minėta, duomenų subjekto sutikimas negali būti numanomas[77].

Iš duomenų subjekto teisės sutikti, kad būtų tvarkomi jo asmens duomenys, išplaukia ir priešinga šiai teisei teisė nesutikti, kad būtų tvarkomi jo asmens duomenys. Jei duomenų subjektas nesutinka, kad jo asmens duomenys būtų tvarkomi, išskyrus tuos atvejus, kai duomenų subjekto nesutikimas nereikalingas, jo asmens duomenys nepradedami tvarkyti, t. y. jiems asmens duomenų teisinės apsaugos reguliavimas netaikomas.

Duomenų valdytojas ADTAĮ 5 straipsnio 1 dalies 5 ir 6 punktuose nustatytais atvejais, taip pat tvarkant asmens duomenis tiesioginės rinkodaros tikslais, privalo supažindinti duomenų subjektą su jo teise nesutikti, kad būtų tvarkomi jo asmens duomenys. Tvarkant asmens duomenis tiesioginės rinkodaros tikslais, ši duomenų subjekto teisė apima ir teisę atšaukti duotą sutikimą. „Vadovaujantis bendrąja bendrosios teisės praktika, daugelyje šalių sutikimas kaip asmens ketinimo išraiška gali būti sutinkančiojo atšauktas bet kuriuo metu.“[78] Taigi duomenų subjektas taip pat turi teisę reikalauti sustabdyti ar net ištrinti jo asmens duomenis, tvarkomus tiesioginės rinkodaros tikslais.

Šiuo atveju pirmenybė turėtų būti teikiama tiesioginiam asmens duomenų rinkimui, nes tai padeda užtikrinti paprastą ir suprantamą būdą palaikyti asmens duomenų tvarkymo skaidrumą. Tačiau šiais technikos ir globalizacijos laikais tiesioginis asmens duomenų rinkimas gali būti labai brangus ar net neįmanomas. Todėl minėtos duomenų subjekto teisės įgyvendinimas turi būti užtikrintas ir elektroninėje erdvėje. Jis apima ir neužsakytus elektroninius komercinius pasiūlymus bei SMS žinutes. Direktyvos dėl privatumo ir elektroninių ryšių 2002/58/EB 13 straipsnyje reglamentuota, kad elektroninio pašto naudojimas tiesioginės rinkodaros tikslais be išankstinio asmens sutikimo yra neleidžiamas.[79]

Vadovaujantis bendraisiais principais, sutikimą galima gauti įvairiais būdais, tačiau tyla nereiškia sutikimo. Sutikimas turi būti aiškus ir taikomas tam tikrai rinkodaros rūšiai (t. y. nepakanka bendro sutikimo gauti bendrą rinkodaros medžiagą), taip pat jis turi būti gautas iš konkretaus asmens (kuriam teikiamas pasiūlymas).

Inspekcija, siekdama išsiaiškinti elektroninių ryšių paslaugų (skambučių ir SMS žinučių) naudojimo tiesioginės rinkodaros tikslais teisėtumą, atliko prevencinius tikrinimus penkiose telemarketingo paslaugas teikiančiose bendrovėse. Tikrinimo metu nustatyta, kad keturios

---

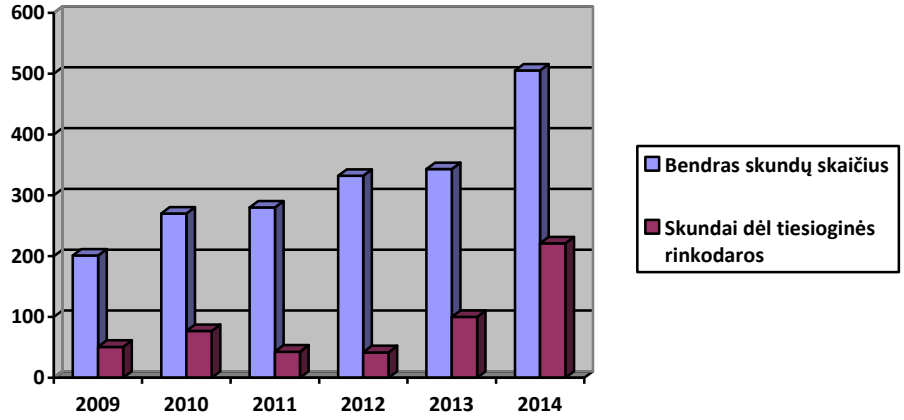
[77] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. balandžio 7 d. nutartis administracinėje byloje Nr. I-3761-764/2015.

[78] Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo komentaras, *supra note* 48.

[79] Europos Parlamento ir Tarybos 2002 m. liepos 12 d. Direktyva 2002/58/EB dėl asmens duomenų tvarkymo ir privatumo apsaugos elektroninių ryšių sektoriuje. [2002] L 201/37.

Bendrovės vykdo tiesioginę rinkodarą naudojant elektroninių ryšių paslaugas neturėdamos išankstinio abonento (juridinio asmens) sutikimo. Tiesioginės rinkodaros pasiūlymai buvo teikiami potencialiems verslo klientams ar kitiems juridiniams asmenims, naudojant viešai prieinamus jų kontaktinius duomenis (bendruosius įmonių telefonų numerius) be išankstinio sutikimo taip pažeidžiant ERĮ 69 straipsnio 1 dalį[80]. Siekiant išsiaiškinti situaciją dėl tiesioginės rinkodaros skundų, analizuota informacija pateikta Inspekcijos 2009−2014 m. veiklos ataskaitose[81], analizės rezultatai pavaizduoti 2 paveiksle.

2 pav. Informacija apie tiesioginės rinkodaros skundus

Šaltinis: https://www.ada.lt/go.php/lit/Veiklos-ataskaitos/401, žr. 2015-08-16

Iš Inspekcijos atlikto tyrimo rezultatų bei pateikto grafiko matyti, kad vykdant tiesioginę rinkodarą padaroma daugiausia pažeidimų ir tai išlieka problematiškiausia asmens duomenų apsaugos sritis. Taip pat pažymėtina, kad skundų skaičius dėl tiesioginės rinkodaros nuolatos auga. Taigi galime teigti, jog tiesioginė rinkodara yra ta sritis, kuriai būtina skirti daugiau dėmesio tiek reglamentuojant, tiek vykdant asmens duomenų apsaugos prevenciją.

Nesutikti, kad jo asmens duomenys būtų tvarkomi ADTAĮ 5 straipsnio 1 dalies 5 ir 6 punktuose nustatytais atvejais, asmuo turi teisę tik tada, jei jo nesutikimas yra teisiškai pagrįstas. Teisinio pagrįstumo terminą reikia interpretuoti kaip EB direktyvų formuluotę „privalomas teisėtas pagrindas“.[82] Taigi, jei teisinio pagrindo nėra, duomenų subjektas neturi teisės šiuo atveju neduoti sutikimo tvarkyti asmens duomenis.

---

[80] Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos patikrinimų rezultatų apibendrinimai, [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-07-20]. <https://www.ada.lt/go.php/lit/Patikrinimu-rezultatu-apibendrinimai/321/1>

[81] Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos veiklos ataskaitos, [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-08-16]. <https://www.ada.lt/go.php/lit/Veiklos-ataskaitos/401>

[82] Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo komentaras, *supra note* 48.

Teisės neduoti sutikimo tvarkyti savo asmens duomenis įgyvendinimas svarbus ir tuo aspektu, kad tai gali būti naudinga tolesnėms teisinėms priemonėms įgyvendinti. Pvz., jei siekiama įrodyti, kad duomenų subjektas prieštaravo, bet duomenų tvarkymo veiksmai nebuvo nutraukti.

Kita labai svarbi duomenų subjekto teisė yra teisė žinoti (būti informuotam) apie asmens duomenų tvarkymą. Nežinodamas, kad jo asmens duomenys yra renkami ir tvarkomi, duomenų subjektas negalės įgyvendinti kitų savo teisių (kontroliuoti savo asmens duomenų teisėtumo, reikalauti juos ištaisyti ir kt.).

Teisė žinoti (būti informuotam) apie asmens duomenų tvarkymą apima du komponentus. Visų pirma ji reiškia, kad kiekvienas fizinis asmuo, prieš atskleisdamas savo asmens duomenis, turi teisę žinoti, kam jis tuos duomenis pateikia: tapatybę ir nuolatinę gyvenamąją vietą, jei duomenis renka fizinis asmuo, pavadinimą, kodą ir buveinę, jei duomenis renka juridinis asmuo (ADTAĮ 24 str. 1 dalies 1 punktas).

Antrasis teisės žinoti komponentas yra tikslas. Kiekvienu asmens duomenų rinkimo atveju duomenų subjektas turi teisę žinoti kam, t. y. kokiu tikslu ar tikslais, jo asmens duomenys bus tvarkomi (ADTAĮ 24 str. 1 dalies 2 punktas).

Jei duomenų valdytojas asmens duomenis gauna ne tiesiogiai iš duomenų subjekto, prieš juos tvarkydamas taip pat turi užtikrinti prieš tai išvardytas duomenų subjekto teises. Taigi, kad duomenų subjektas galėtų įgyvendinti šią įstatyme nustatytą teisę, duomenų valdytojas yra įpareigotas informuoti duomenų subjektą (ADTAĮ 24 str.).

Be privalomos prieš tai išvardytos informacijos, duomenų valdytojui pačiam paliekama spręsti, kokią papildomą informaciją jis turi pateikti duomenų subjektui, kad būtų užtikrintas teisingas duomenų tvarkymas nepažeidžiant duomenų subjekto teisių − kam ir kokiais tikslais teikiami duomenų subjekto asmens duomenys; kokius savo asmens duomenis duomenų subjektas privalo pateikti ir kokios yra duomenų nepateikimo pasekmės, apie duomenų subjekto teisę susipažinti su savo asmens duomenimis ir teisę reikalauti ištaisyti neteisingus, neišsamius, netikslius savo asmens duomenis (ADTAĮ 24 str. 1 dalies 3 punktas). Ši įstatymo nuostata, autoriaus nuomone, diskutuotina, nes duomenų valdytojui paliekama spręsti, kokia informacija nepažeis duomenų subjekto teisių. Duomenų subjektas turėtų turėti teisę pats nuspręsti, kokia informacija jam gali būti naudinga (turėti reikšmės) apsisprendžiant dėl jo asmens duomenų tvarkymo. Be to, ADTAĮ neįpareigoja duomenų valdytojų pateikti informacijos duomenų subjektui apie planuojamų duomenų tvarkymo trukmę, o tai, autoriaus manymu, labai svarbus veiksnys priimant sprendimą, ar sutikti su savo asmens duomenų tvarkymu. Europos Komisija

taip pat laikosi nuomonės[83], kad duomenų subjektas turėtų būti informuotas apie asmens duomenų tvarkymo trukmę (laikotarpį).

Teisė susipažinti su tvarkomais asmens duomenimis yra svarbi duomenų subjekto teisių apsaugos dalis, tai pagrindas, kaip jau buvo minėta, kitoms duomenų subjekto teisėms įgyvendinti (reikalauti ištaisyti netikslius duomenis, nutraukti neteisėtą asmens duomenų tvarkymą ir kt.). Ji atitinka Direktyvos dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis 6 straipsnio 1 dalies a punkte įtvirtintą teisingo ir teisėto duomenų tvarkymo principą. Šią duomenų subjekto teisę gali riboti tik įstatyme nustatyti pagrindai (kai reikia užtikrinti valstybės saugumą ar gynybą, viešąją tvarką, nuskalstamų veikų prevenciją ir kt.; ADTAĮ 23 str. 2 dalis). Duomenų subjektas, patvirtinęs savo tapatybę, gali prašyti duomenų valdytojo ar duomenų tvarkytojo pateikti jam neatlygintinai informaciją iš kokių šaltinių ir kokie jo asmens duomenys surinkti, kokiu tikslu tvarkomi, kokiems gavėjams teikiami ar buvo teikti bent per paskutinius 1 metus (siekiant nustatyti, kaip ši teisė įgyvendinama, buvo atliktas sociologinis tyrimas, kuris aprašytas ketvirtajame šio darbo skyriuje). Jei asmuo pageidauja gauti papildomos informacijos ar informacijos kitais nei įstatyme numatytais laikotarpiais, taip pat tam tikrų dokumentų kopijas, jam teks mokėti Vyriausybės nustatyta tvarka.

Siekdama įvertinti duomenų subjektų teisių įgyvendinimo ir reglamentavimo valstybės institucijose teisėtumo situaciją, 2014 m. Inspekcija atliko 49 duomenų subjektų teisių įgyvendinimo ir reglamentavimo valstybės institucijose teisėtumo patikrinimus[84]. Patikrinimų metu nustatyta, kad 24 institucijos netinkamai įgyvendino duomenų subjekto teisę susipažinti su savo asmens duomenimis. Kai kurios institucijos, įgyvendindamos duomenų subjektų teisę susipažinti su savo asmens duomenimis, nereikalavo pateikti asmens tapatybę patvirtinančio dokumento ar reikalavo prašyme nurodyti informacijos panaudojimo tikslą, aplinkybes, pagrindą, tuo pažeisdamos ADTAĮ 25 straipsnio 1 dalį. Inspekcija atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad net 50 proc. tikrintų valstybės institucijų netinkamai įgyvendino duomenų subjekto teisę susipažinti su savo asmens duomenimis.

Siekiant padėti duomenų subjektui įgyvendinti jo teisę susipažinti su savo asmens duomenimis, Inspekcijoje sukurta ir įdiegta informacinė sistema „Pagalba“, kuri pradėjo veikti nuo 2007 m. lapkričio mėn. Duomenų subjekto prašymu Inspekcija surenka iš registruotų duomenų valdytojų duomenų subjekto asmens duomenis ir informaciją apie jo asmens duomenų

[83] Europos Komisijos 2012 m. sausio 27 d. Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos Reglamento dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo (Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas). [2012] 2012/011 (COD).

[84] Tikrinimų dėl duomenų subjekto teisių įgyvendinimo ir reglamentavimo valstybės institucijose teisėtumo rezultatų apibendrinimas (2015-02-25) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-07-20] <http://www.ada.lt/go.php/lit/Patikrinimu-rezultatu-apibendrinimai/321/1>

tvarkymą ir supažindina duomenų subjektą su surinktais asmens duomenimis bei informacija. Tai reiškia jog, fizinis asmuo gali įgyvendinti savo teisę susipažinti su savo asmens duomenimis ne tik raštu kreipdamasis į Inspekciją, bet ir elektroniniu būdu. Ši duomenų subjektams teikiama paslauga yra mokama (renkama valstybės nustatyta rinkliava).

Duomenų subjektų prašymų dėl teisės susipažinti su savo asmens duomenimis Inspekcija pirmaisiais metais gavo nedaug, t. y. ši paslauga nebuvo populiari tarp gyventojų, kadangi Inspekcijoje įdiegta informacinė sistema „Pagalba“ iki 2013 m. nebuvo visiškai automatizuota (šioje sistemoje nebuvo galimybių duomenų subjektui apmokėti už Inspekcijos teikiamą paslaugą elektroniniu būdu, duomenų subjektui nepatogus jo identifikavimas elektroninėje erdvėje).

Nuo 2013 kovo 1 d. informacinė paslauga „Pagalba“ visiškai automatizuota – duomenų subjektas, naudodamasis Inspekcijos elektroninių paslaugų sistema EPS, gali elektroniniu būdu saugiai ir operatyviai naudotis šia paslauga. Nors ši paslauga duomenų subjektui susipažinti su duomenų valdytojų tvarkomais savo asmens duomenimis Inspekcijoje jau buvo teikiama, tačiau, pasak projekto vadovės Ritos Vaitkevičienės, „dėl proceso sudėtingumo ja naudojasi labai mažai asmenų. Įgyvendinus projektą, ši paslauga tapo daug paprastesnė, todėl tikimasi didesnio gyventojų aktyvumo.“[85]

Atsižvelgiant į tai, kad paslauga vykdoma elektroninėje erdvėje ir užtikrintas patogus apmokėjimo už paslaugą būdas, asmenų, norinčių pasinaudoti šia paslauga gerokai padaugėjo.[86] 2014 m. 25 proc. Inspekcijos paslaugų naudotojų pasinaudojo būtent e. Inspekcijos teikiamomis paslaugomis.[87]

Duomenų subjekto teisė atšaukti duotą sutikimą tvarkyti asmens duomenis turėtų kilti iš duoto sutikimo savanoriškumo. „Svarbu įsidėmėti, kad toks sutikimas duotas savanoriškai, taigi jį turi būti įmanoma atšaukti. Todėl, taikant sutikimo gavimo metodus, duomenų subjektui turėtų būti palikta teisė apsigalvoti, dėl to nepatiriant per didelių sunkumų.“[88] Deja, ši teisė ADTAĮ neįtvirtinta. Siekiant visapusiškos duomenų subjekto teisių apsaugos, manytina, tokia teisė turėtų būti numatyta. Esant dabartiniam teisiniam reguliavimui, duomenų subjektas gali tik reikalauti duomenų valdytojo sustabdyti savo asmens duomenų tvarkymo veiksmus esant tam tikroms

---

[85] *Asmens duomenų apsaugos naujienų biuletenis* [interaktyvus]. Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija, 2013 balandis–gegužė, 2 (53), p. 2. [žiūrėta 2015-07-20] <https://www.ada.lt/go.php/lit/Naujienu-biuletenis/75/1>

[86] *Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos 2013 m. veikos ataskaita* [interaktyvus]. Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija, 2014, p. 13. [žiūrėta 2015-07-18] <https://www.ada.lt/go.php/lit/Veiklos-ataskaitos/401>

[87] *Asmens duomenų apsaugos naujienų biuletenis* [interaktyvus]. Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija, 2015 sausis–vasaris, 1 (65), p. 2. [žiūrėta 2015-07-18] <https://www.ada.lt/go.php/lit/Naujienu-biuletenis/267/2>

[88] 29 straipsnio duomenų apsaugos darbo grupės Nuomonė Nr. 12/2011 dėl pažangiųjų skaitiklių naudojimo [interaktyvus]. 2011, 00671/11/LT, p. 8 [žiūrėta 2015-07-20]. <http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/wpdocs/2011/wp183_lt.pdf>

sąlygoms – jei jie yra neteisingi, neišsamūs ar netikslūs arba tvarkomi nesilaikant įstatymų nuostatų (neteisėtai, nesąžiningai ir kt.). Su šia teise glaudžiai susijusios ir kitos 2 duomenų subjekto teisės – teisė reikalauti duomenų valdytojo ištaisyti ir teisė reikalauti duomenų valdytojo sunaikinti savo asmens duomenis, jei jie tvarkomi nesilaikant įstatymų. Pastebėtina, kad ADTAĮ 26 straipsnis įsakmiai nurodo, kad duomenų subjekto teisė reikalauti ištaisyti, sunaikinti ar sustabdyti savo asmens duomenų tvarkymo veiksmus įgyvendinama duomenų subjektui pateikus rašytinį prašymą.

2014 m. Inspekcija atlikusi 49 duomenų subjektų teisių įgyvendinimo ir reglamentavimo valstybės institucijose teisėtumo patikrinimus nustatė, kad 13 institucijų įgyvendindamos duomenų subjekto teisę reikalauti ištaisyti, sunaikinti ar sustabdyti savo asmens duomenų tvarkymo veiksmus pagal žodinį prašymą, pažeidė ADTAĮ 26 straipsnio 1 dalies reikalavimus.[89]

Taigi, jeigu asmuo, susipažinęs su tvarkomais savo asmens duomenimis, nustato, kad jie yra neteisingi, neišsamūs ar netikslūs arba tvarkomi neteisėtai ar nesąžiningai, jis gali kreiptis į duomenų valdytoją su reikalavimu ištaisyti neteisingus asmens duomenis arba nutraukti neteisėtų ar nesąžiningai tvarkomų asmens duomenų tvarkymą.

Dėl tvarkomų neteisingų asmens duomenų fizinis asmuo gali patirti įvairios žalos, pvz., dėl neteisingos informacijos, tvarkomos kreditų duomenų bazėse, asmeniui gali iškilti problemų norint atsidaryti naują sąskaitą, išsiimti kredito kortelę, gauti kreditą ir pan. Taigi asmens duomenų kokybė, kaip nustatyta Direktyvos dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis 6 straipsnio 1 dalies d punkte, laikoma vienu iš svarbiausių duomenų apsaugos principų.

Todėl duomenų subjektas, nustatęs, kad jo asmens duomenys yra neteisingi, neišsamūs ar netikslūs arba mano, kad jie tvarkomi neteisėtai ir nesąžiningai, gali kreiptis į duomenų valdytoją su prašymu ištaisyti, sunaikinti ar sustabdyti savo asmens duomenų tvarkymo veiksmus (ADTAĮ 26 str.). Jis neįpareigotas nei nurodyti žalos, kurią patiria ar galėtų patirti dėl neteisėtai ar nesąžiningai tvarkomų duomenų, nei pagrįsti motyvų dėl tvarkymo teisėtumo. Šių teisių įgyvendinimas priklauso tik nuo duomenų subjekto valios ir žinių asmens duomenų teisinės apsaugos srityje. Todėl ypač svarbu šviesti duomenų subjektus apie jų galimybę dalyvauti tvarkant jų asmens duomenis ir jų teises šioje srityje.

Teisė gauti valstybės pagalbą ir teisė ginti pažeistas teises asmens duomenų apsaugos srityje glaudžiai susijusios, nes jas abi galima įgyvendinti tik su valstybės institucijų pagalba.

[89] Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos patikrinimų rezultatų apibendrinimai, *supra note* 80.

Prižiūrėti duomenų valdytojų veiklą tvarkant asmens duomenis, kontroliuoti duomenų tvarkymo teisėtumą bei užtikrinti duomenų subjekto teisių apsaugą pavesta Inspekcijai[90].

Inspekcija yra Vyriausybės įstaiga, atliekanti ADTAĮ, Lietuvos Respublikos asmens duomenų, tvarkomų vykdant policijos ir teisminį bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose, teisinės apsaugos įstatymo, ERĮ 12 straipsnio 5 dalies, kitų įstatymų ir teisės aktų jai pavestas duomenų apsaugos priežiūros funkcijas.

Inspekcija, įgyvendindama jai pavestas funkcijas, vykdo savo veiklą šiose srityse:

- teisės aktų, užtikrinančių duomenų apsaugą, rengimas ir derinimas;
- gyventojų teisės į privatumą užtikrinimas tvarkant asmens duomenis;
- duomenų valdytojų priežiūros organizavimas;
- tarptautinių įsipareigojimų duomenų apsaugos srityje vykdymas[91].

Inspekcija įsteigta 1996 m. spalio mėn. vykdant ADTAĮ ir Lietuvos Respublikos registrų įstatymo nuostatas bei atsižvelgus į tarptautinius įsipareigojimus, ir buvo pavaldi Lietuvos Respublikos ryšių ir informatikos ministerijai.

Tais pačiais metais priimtame Lietuvos Respublikos valstybės registrų įstatyme Inspekcijai buvo pavesta kontroliuoti valstybės registrų ir kitų valstybės informacinių sistemų duomenų apsaugą bei duomenų teikimo ir naudojimo teisėtumą. Minėtieji įstatymai iš esmės apėmė tik valstybės tvarkomas informacines sistemas, tad Inspekcijai buvo pavesta asmens duomenų tvarkymo priežiūra valstybiniame sektoriuje, taip pat kompiuterių programų bei duomenų bazių teisinės apsaugos priežiūra. Oficialiai Inspekcija savo veiklą pradėjo 1997 m. vasario mėn.

1998 m. pakeitus ADTAĮ, apie kurį jau kalbėta anksčiau, Inspekcijos veikla buvo praplėsta – Inspekcijai pavesta vykdyti asmens duomenų tvarkymo priežiūrą ne tik valstybinėse informacinėse sistemose, bet ir privačiose. Taip pat Inspekcijai suteikta teisė surašyti administracinių teisės pažeidimų protokolus (toliau – ATPP). 1998 m. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas papildytas $214^{(14)}$ straipsniu, numatančiu administracinę atsakomybę už neteisėtą asmens duomenų tvarkymą bei atsisakymą suteikti galimybę susipažinti su tvarkomais asmens duomenimis. Todėl galima tvirtinti, kad nuo šio momento galima kalbėti apie realią duomenų subjekto teisių gynimą.

2000 m., panaikinus Lietuvos Respublikos ryšių ir informatikos ministeriją, Inspekcija tapo pavaldi Lietuvos Respublikos valdymo reformų ir savivaldybių reikalų ministerijai. Ir tik

---

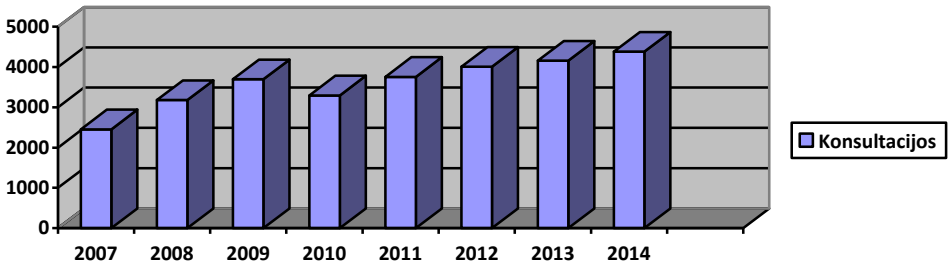
[90] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. rugpjūčio 24 d. nutarimas Nr. 987 „ Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. rugsėjo 25 d. nutarimo Nr. 1156 „Dėl Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos struktūrinės reformos, įgaliojimų suteikimo, Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos nuostatų patvirtinimo ir su tuo susijusių Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų dalinio pakeitimo“ pakeitimo“. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 107-5058.
[91] *Ibid.*

tais pačiais metais priėmus naują ADTAĮ redakciją, Inspekcija reorganizuota į Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstaigą, t. y. nepriklausomą instituciją. Inspekcija paskirta atsakinga už Europos Tarybos Konvencijos dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu (ETS Nr. 108) nuostatų įgyvendinimą ir nepriklausomą asmens duomenų tvarkymo teisėtumo nacionalinėje Šengeno informacinėje sistemoje patikros atlikimą. Šiais metais priimtas ir naujas Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, kuriame įtvirtinta baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimą, atskleidimą, panaudojimą.

2003 m. įsigaliojusi ADTAĮ redakcija įgyvendino Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 95/46/EB dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo. Todėl galima konstatuoti, kad nuo šių metų Lietuvos duomenų subjektams pradėta teikti visapusiška teisinė asmens duomenų teisinė apsauga.

ADTAĮ 40 straipsnyje nustatyta, kad Inspekcija teikia duomenų subjektams ir kitiems asmenims konsultacijas dėl asmens duomenų ir privatumo apsaugos, rengia metodines rekomendacijas, teikia pagalbą užsienyje gyvenantiems duomenų subjektams, nagrinėja asmenų skundus ir pranešimus ir pagal juos tikrina asmens duomenų tvarkymo teisėtumą bei priima sprendimus dėl asmens duomenų tvarkymų pažeidimų. Taigi Inspekcija yra nepriklausoma valstybės įstaiga, įgaliota padėti duomenų subjektams įgyvendinti jų teises asmens duomenų apsaugos srityje. Informacija apie Inspekcijos suteiktas konsultacijas, pateikta Inspekcijos 2007−2014 m. veiklos ataskaitose[92], pavaizduota 3 paveiksle.

3 pav. Informacija apie Inspekcijos suteiktas konsultacijas

Šaltinis:

https://www.ada.lt/go.php/lit/Veiklos-ataskaitos/401 žr. 2015-08-15

Išanalizuota medžiaga bei pateiktas grafinis vaizdavimas leidžia teigti, kad nuolat didėjantis Inspekcijos teikiamų konsultacijų skaičius rodo augantį visuomenės informuotumą bei

[92] Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos veiklos ataskaitos, *supra note* 81.

susidomėjimą asmens duomenų apsauga. Šį teiginį patvirtina ir 2014 m. pabaigoje Inspekcijos užsakymu rinkos ir viešosios nuomonės tyrimų kompanijos „Sprinter tyrimai“ atlikta 1 tūkstančio gyventojų apklausa asmens duomenų apsaugos klausimais. Apklausos duomenimis, asmenų informuotumo apie asmens duomenų apsaugą Lietuvoje rodiklis 2014 m. – 41 proc. Palyginus 2006 ir 2014 m. laikotarpiu atliktų tyrimų duomenis, pastebimas šio rodiklio didėjimas, 2006 m. taip manančių respondentų buvo 20 proc., tačiau 2008 m. 49 proc. ir 2010 m. 42 proc. šis rodiklis buvo kiek didesnis negu 2014 m. 41 proc. Atitinkamai nuo 2006 m. iki 2014 m. nuo 80 proc. iki 51 proc. sumažėjo asmenų, manančių, kad Lietuvos gyventojai apie asmens duomenų apsaugą yra informuoti prastai, 2008 m. tokių buvo 50 proc., 2010 m. − 58 proc.[93] Taip pat akcentuotina, kad konsultacijoms skiriamas ypatingas dėmesys, taip siekiama problemas šalinti jas išaiškinant, o ne baudžiant duomenų valdytojus ar duomenų tvarkytojus.

Kalbant apie asmenų teises asmens duomenų apsaugos srityje, būtina paminėti ir neseniai EŽTT suformuluotą teisę būti pamirštam. 2010 m. kovo 5 d. Ispanijos pilietis M. C. Gonzalez kreipėsi į Ispanijos duomenų apsaugos agentūrą su skundu dėl populiaraus dienraščio „La Vangurdia“ ir dėl *Google Spain* ir *Google Inc*. veiksmų. Skundas grindžiamas tuo, kad per Google grupės paieškos variklį atlikus paiešką su šio asmens asmenvardžiu, kaip rezultatas pateikiamos dvi nuorodos į du minėto dienraščio puslapius, kuriuose minimas M. C. Gonzalez ir skelbiama apie areštuoto nekilnojamojo turto paravimą aukcione, kuris buvo vykdomas išieškant ieškovo nesumokėtą socialinės apsaugos srities skolą. Ispanijos duomenų apsaugos agentūra skundo dalį dėl publikacijos dienraštyje atmetė, bet kitą dalį, susijusią su *Google Spain* ir *Google Inc*. veiksmais, patenkino ir įpareigojo paieškos variklių eksploatuotojus panaikinti duomenis ir uždrausti prieigą prie tam tikrų duomenų, nes nusprendė, kad šių duomenų lokalizacija ir sklaida gali kelti pavojų pagrindinei teisei į asmens duomenų apsaugą ir apskritai asmens orumui. *Google Spain* ir *Google Inc*. kreipėsi į Ispanijos teismus prašydami panaikinti šį sprendimą. Ispanijos teismas sustabdė bylą ir kreipėsi į ESTT dėl Direktyvos dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis nuostatų išaiškinimo. ESTT byloje C131/12 „Google“ prieš AEPD ir González[94] 2014 m. gegužės 13 d. priėmė sprendimą, kuriame išaiškino, kad paieškos variklio veikimo operacijos, kurias sudaro internete trečiųjų asmenų paskelbtos ar jau esančios informacijos suradimas, indeksavimas, laikymas ir padarymas prieinamos interneto naudotojams, laikytinos asmens duomenų tvarkymu, o paieškos variklio eksploatuotojas laikytinas tokių duomenų valdytoju. ESTT padarė išvadą, kad duomenų subjektui pateikus prašymą ir konstatavus, kad duomenys internete yra neadekvatūs, nereikšmingi, nebereikšmingi arba

[93] Asmens duomenų apsaugos naujienų biuletenis, *supra note* 87.
[94] Sprendimas „Google“ prieš AEPD ir González, C131/12, ECLI:EU:C:2014:317.

pertekliniai, informacija su asmens duomenimis turi būti ištrinta. Taigi pirmą kartą ESTT oficialiai patvirtino asmens teisę būti pamirštam internete ir nustatė jos sąlygas. Visų pirma pažymėdamas, kad ši teisė nėra absoliuti, ji visada turi būti suderinta su kitomis pagrindinėmis teisėmis, kaip antai saviraiškos laisvė ir žiniasklaidos laisvė. Taigi nuo 2014 m. duomenų subjektai gali įgyvendinti ir teisę būti pamirštiems.

Duomenų valdytojas privalo įgyvendinti šias aptartas ir įstatyme nustatytas duomenų subjekto teises, išskyrus šio įstatymo 23 straipsnio 2 dalyje įtvirtintus atvejus (kai reikia užtikrinti valstybės saugumą ir gynybą, viešąją tvarką, nusikalstamų veikų prevenciją ir kt.). Šio įstatymo tikslas yra ginti žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo teisę ryšium su asmens duomenų tvarkymu, nustatant duomenų subjektų teises ir duomenų tvarkytojų taisykles. Taigi fizinis asmuo (duomenų subjektas), kuris mano, kad jo teisė į asmens duomenų apsaugą yra pažeista, pirmiausia gali kreiptis į duomenų valdytoją. Duomenų valdytojo veiksmus arba neveikimą (duomenų valdytojas ne vėliau kaip per 30 kalendorinių dienų nuo duomenų subjekto kreipimosi dienos turi pateikti jam atsakymą) asmuo gali skųsti Inspekcijai. Inspekcijos veiksmus arba neveikimą įstatymų nustatyta tvarka asmuo (duomenų subjektas) gali skųsti teismui. Siekiant veiksmingai apsaugoti asmenų teises ir užkirsti kelią neteisėtam asmens duomenų tvarkymui, būtina numatyti atsakingų šalių atsakomybę. Civilinė atsakomybė – tai turtinė prievolė, kurios viena šalis turi teisę pareikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti padarytus nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius).[95]

3.3. Ikiteisminis teisės į asmens duomenų apsaugą gynimo būdas

Prieš analizuojant galimybes ikiteisminiu būdų ginti pažeistas teises, susijusias su asmens duomenų saugumu, norėčiau trumpai apžvelgti 2014 m. pabaigoje Inspekcijos užsakymu rinkos ir viešosios nuomonės tyrimų kompanijos „Sprinter tyrimai“ atliktos apklausos asmens duomenų apsaugos klausimais rezultatus[96], nes asmens duomenų saugumas visų pirma dažniausiai priklauso nuo mūsų pačių – ar mes suvokiame savo asmens duomenų vertę, ar mes patys juos saugome, ar sugebame įvertinti jų praradimo vertę.

Nors, minėtos apklausos duomenimis, 2014 m., palyginti su 2006 m., beveik dvigubai daugiau asmenų žino apie jiems įstatymų suteiktas teises asmens duomenų apsaugos srityje, tačiau skaičius – 43 proc. – reiškia, kad apie įstatymų suteiktas teises asmens duomenų apsaugos

[95] Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas, *supra note* 62.
[96] 2014 m. Lietuvos gyventojų apklausos dėl visuomenės informuotumo asmens duomenų apsaugos srityje rezultatų apibendrinimas [interaktyvus]. 2014, [žiūrėta 2015-08-20]. <http://www.ada.lt/go.php/lit/Apklausos/387>

srityje, o tai reiškia, kad ir apie tai, jog pažeistas šias teises asmenys gali ginti, žino mažiau nei pusė Lietuvos gyventojų. O tai reiškia, kad ypač aktualu šviesti duomenų subjektus apie jų galimybę dalyvauti tvarkant jų asmens duomenis ir jų teises šioje srityje.

Pirmas žingsnis, kurį kiekvienas fizinis asmuo, t. y. duomenų subjektas, manantis, kad jo teisė į asmens duomenų apsaugą yra pažeista, gali padaryti – tai kreiptis į duomenų valdytoją. Kreiptis į duomenų valdytoją asmuo gali dėl bet kurios ADTAĮ 23 straipsnyje nustatytos teisės asmeniškai, paštu ar elektroninių ryšių priemonėmis.

Duomenų valdytojas, gavęs duomenų subjekto prašymą, ne vėliau kaip per 30 kalendorinių dienų nuo duomenų subjekto kreipimosi dienos turi pateikti jam atsakymą. Jeigu duomenų subjekto prašymas išreikštas rašytine forma, duomenų valdytojas turi pateikti jam atsakymą raštu.

Siekiant išsiaiškinti, kaip asmens duomenų apsaugos teisinis reglamentavimas veikia Lietuvoje, buvo atliktas eksperimentas – buvo kreiptasi į 26 Lietuvos įmones bei institucijas su prašymu suteikti informaciją apie tvarkomus asmens duomenis. Visoms joms registruotu paštu buvo išsiųsti rašytiniai prašymai ir pridėta paso kopija. Siekiant objektyviau atspindėti gautus rezultatus pagal visuomeninių santykių sritis, visos įmonės buvo suskirstytos į tokius sektorius – kredito įstaigos (bankai), sporto ir laisvalaikio centrai, telekomunikacijų bendrovės ir valstybinės institucijos, su kuriomis dažniausiai susiduria Lietuvos gyventojai (sveikatos priežiūra, socialinis draudimas, policija ir kt.).

Pirma problema, su kuria buvo susidurta, buvo tai, kad kai kurie duomenų valdytojai norėjo sužinoti, kokiu tikslu asmeniui reikia savo asmens duomenų, ką jis su jais ketina daryti. Pagal ADTAĮ 25 straipsnį, duomenų subjektas, pageidaujantis susipažinti su savo asmens duomenimis, duomenų valdytojui privalo pateikti prašymą ir patvirtinti savo asmens tapatybę. Kitų reikalavimų šiai teisei įgyvendinti ADTAĮ nenumato. Šią įstatymo normą išaiškino ir pati Inspekcija savo svetainėje pateiktoje viešojoje konsultacijoje „Ar duomenų subjekto prašyme duomenų valdytojui susipažinti su savo asmens duomenimis turi būti nurodomas duomenų naudojimo tikslas?“. Inspekcija šioje konsultacijoje pažymi, kad „duomenų valdytojas, gavęs duomenų subjekto prašymą susipažinti su savo asmens duomenimis, *negali reikalauti prašyme nurodyti asmens duomenų naudojimo tikslo*, prašymo *motyvų*.“[97]

Statistikos, kiek asmenų kreipiasi į duomenų valdytojus dėl savo asmens duomenų, nėra. Tačiau įvertinus anksčiau minėtos Inspekcijos užsakymu rinkos ir viešosios nuomonės

[97] Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos viešoji konsultacija „Ar duomenų subjekto prašyme duomenų valdytojui susipažinti su savo asmens duomenimis turi būti nurodomas duomenų naudojimo tikslas?“ [interaktyvus]. 2015, [žiūrėta 2015-09-20]. <https://ada.lt/go.php/lit/5-Ar-duomenu-subjekto-prayme-duomenu-valdytojui-susipazinti-su-savo-asmens-duomenimis-turi-buti-nurodomas-duomenu-naudojimo-tikslas-2015/956/1>

tyrimų kompanijos „Sprinter tyrimai“ atliktos apklausos duomenis[98] (tik 43 proc. apklaustųjų žino apie įstatymų jiems suteiktas teises asmens duomenų apsaugos srityje ir tik 34 proc. apklaustųjų domina, kaip jų asmens duomenys yra tvarkomi ir saugomi), galima numanyti, kad tokie atvejai nėra dažni.

Analizuojant duomenų subjekto teisės kreiptis į duomenų valdytoją įgyvendinimo efektyvumą, buvo bandyta išsiaiškinti, kiek duomenų valdytojų atsakymų ar atsisakymų pateikti informaciją ar atlikti kitus įstatymo nustatytus veiksmus buvo apskųsta Inspekcijai. Deja, tokių duomenų iš viešai pateiktos informacijos gauti nepavyko. Todėl manytina, kad Inspekcija savo ataskaitose ar išaiškinimuose galėtų paliesti ir šią temą, siekiant kad gyventojų informuotumas asmens duomenų apsaugos srityje didėtų.

Duomenų subjektų teisės, kaip ir visos kitos žmogaus teisės, nėra absoliučios. Duomenų valdytojas, gavęs duomenų subjekto prašymą įgyvendinti tam tikrą ADTAĮ nustatytą jo teisę, gali atsisakyti tai padaryti, motyvuodamas šio įstatymo 23 straipsnio 2 dalyje nustatytomis išimtimis – kai reikia užtikrinti valstybės saugumą, ekonominius ar finansinius interesus, viešąją tvarką ir nusikalstamų veikų tyrimą, tarnybinės ar profesinės etikos pažeidimų tyrimą bei duomenų subjekto ar kitų asmenų teisių ir laisvių apsaugą. Šiuo atveju duomenų valdytojas privalo per nurodytą 30 kalendorinių dienų terminą pateikti duomenų subjektui motyvuotai pagrįstą atsakymą. Jei asmuo negauna iš duomenų valdytojo jokio atsakymo arba jo netenkina gautasis, jis gali skųsti duomenų valdytojo veiksmus (arba neveikimą) Inspekcijai per 3 mėn. nuo atsakymo iš duomenų valdytojo gavimo dienos arba per 3 mėn. nuo tos dienos, kada baigiasi duomenų valdytojui skirtas terminas pateikti atsakymą.

Kitas pažeistos teisės gynimo neteisminis būdas yra galimybė duomenų valdytojo veiksmus skųsti tiesiogiai Inspekcijai. Inspekcija ADTAĮ nustatyta tvarka nagrinėja asmenų skundus ir pranešimus, pagal juos tikrina asmens duomenų tvarkymo teisėtumą ir priima sprendimus dėl asmens duomenų tvarkymo pažeidimų.

Siekdama palengvinti duomenų subjekto teisių įgyvendinimą, Inspekcija yra parengusi atmintinę[99] asmenims, ketinantiems kreiptis į Inspekciją. Šioje atmintinėje pateikiama informacija apie tai, kokius skundus ir prašymus nagrinėja Inspekcija, kada ir kokia tvarka reikia kreiptis į Inspekciją, kaip reikia užpildyti prašymą, kokiu būdu galima jį pateikti ir pan. Ši Inspekcijos iniciatyva vertintina teigiamai, tačiau viena nuostata kelia abejonių. Atmintinėje

[98] 2014 m. Lietuvos gyventojų apklausos dėl visuomenės informuotumo asmens duomenų apsaugos srityje rezultatų apibendrinimas, *supra note* 94.
[99] Atmintinė asmenims, ketinantiems kreiptis į Valstybinę duomenų apsaugos inspekciją [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-08-20]. <https://www.ada.lt/go.php/Atmintine-kaip-pateikti-skunda777>

siūloma, kad duomenų subjektas, manantis, kad duomenų valdytojas pažeidė ADTAĮ ar ERĮ nuostatas, pirmiausia kreiptųsi į duomenų valdytoją, o tik negavęs atsakymo arba jeigu jo netenkina gautas atsakymas, paduotų skundą Inspekcijai. Manytina, kad ši nuostata yra klaidinanti, ypač teisinio išsilavinimo neturintiems asmenims. Gali kilti dviprasmiška situacija ir duomenų subjektas gali suprasti, kad į duomenų valdytoją jis privalo kreiptis arba kad į Inspekciją jis negali kreiptis, jeigu prieš tai nesikreipė į duomenų valdytoją. O turint omeny, kad administracinė nuobauda gali būti paskirta ne vėliau kaip per 6 mėn. nuo teisės pažeidimo padarymo dienos (ATPK 35 str. 1 dalis), duomenų valdytojas, užsitęsus skundo nagrinėjimui laikui, gali likti nenubaustas. Siūlytina minėtoje atmintinėje nurodyti, kad asmuo, manantis, kad jo teisės yra pažeistos, gali kreiptis į duomenų valdytoją arba į Inspekciją.

Per pirmuosius penkerius savo veiklos metus Inspekcija per metus išnagrinėdavo vidutiniškai 4 duomenų subjektų skundus. Tokį menką skundų skaičių galima pagrįsti tuo, kad asmens duomenų apsaugos sritis buvo nauja Lietuvoje, žmonės nelabai žinojo, o dauguma ir nesuprato, kas tai yra asmens teisė į asmens duomenų apsaugą, ir kad ja galima ne tik naudotis, bet ir ginti. Be to, 2001 metais, Inspekcijos duomenimis, Asmens duomenų valdytojų registre buvo įrašyti tik 574 duomenų valytojai, tuo tarpu vien per 2014 m. užregistruoti 565, per 2015 m. I pusmetį 304 nauji duomenų valdytojai. Be to, kaip pažymima 2001 m. Inspekcijos veiklos ataskaitoje, kol „nebuvo įsigaliojusi naujoji Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo redakcija, o Inspekcija veikė pagal likviduotos Valdymo reformų ir savivaldybių reikalų ministerijos ministro patvirtintus nuostatus ir neturėjo suteiktų įgaliojimų, kurie apibrėžti įstatymo 25 straipsnyje“[100] (kad Inspekcija, vykdydama jai nustatytas funkcijas bei priimdama sprendimus, yra nepriklausoma), Inspekcija negalėjo veikti visu pajėgumu ir tinkami užtikrinti asmens duomenų subjektų teisių.

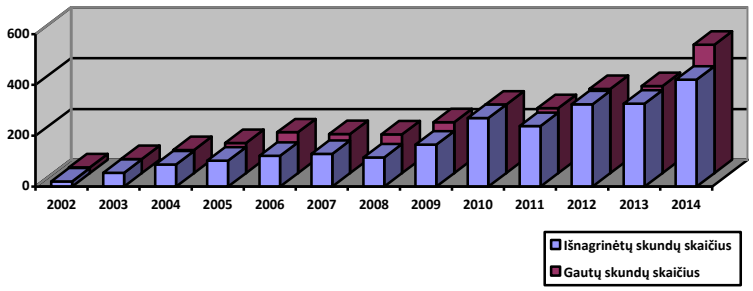
Nuo 2002 m. iki 2006 m. asmenų skundų, išnagrinėtų Inspekcijoje per metus, skaičius išaugo nuo 21 iki 121, t. y. šiuo laikotarpiu per metus vidutiniškai buvo išnagrinėjama po 77 asmenų skundus. Per laikotarpį nuo 2006 m. iki 2010 m. šis skaičius padidėjo nuo 121 iki 270, t. y. Inspekcijoje išnagrinėtų per metus asmenų skundų skaičius išaugo daugiau nei 50 proc. ir toliau auga. Laikotarpiu nuo 2010 m. iki 2014 m. išaugo nuo 270 iki 421. Informacija apie Inspekcijoje gautus bei išnagrinėtus skundus, pateikta Inspekcijos 2002−2014 m. veiklos ataskaitose[101], pavaizduota 4 paveiksle.

---

[100] *Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos 2001 m veiklos ataskaita* [interaktyvus]. 2002, p. 4 [žiūrėta 2015-08-20]. <https://www.ada.lt/images/cms/File/2001ataskaita.pdf>

[101] Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos veiklos ataskaitos, *supra note* 81.

4 pav. Informacija apie gautus ir išnagrinėtus skundus

Šaltinis: https://www.ada.lt/go.php/lit/Veiklos-ataskaitos/401, žr. 2015-08-20

Galima konstatuoti, kad pirmasis Inspekcijos veiklos dešimtmetis nebuvo lengvas – reikėjo kurti ir tobulinti ne tik asmens duomenų apsaugos srities teisinę bazę, bet ir šviesti duomenų valdytojus ir duomenų subjektus, kad jie tinkamai laikytųsi teisės aktų reikalavimų. 2002−2014 m. laikotarpiu gerokai didėjantis skundų skaičius leidžia teigti, jog visuomenė yra susipažinusi ir tampa vis aktyvesnė gindama savo teises asmens duomenų apsaugos srityje.

Inspekcijos duomenimis, 2011 m., lyginant su 2010 m., nuo 53 dienų iki 45 dienų sutrumpėjo vidutinis skundo nagrinėjimo laikas, 2012 m. šis laikas jau buvo 37 dienos, o 2013 m. − 32 dienos.[102] Taigi Inspekcija asmenų skundus išnagrinėja vidutiniškai per 32 dienas.

Apibendrinant ikiteisminius pažeistos duomenų subjekto teisės gynimo būdus, reiktų pastebėti, kad siekiant operatyviau išnagrinėti asmenų skundus sudaroma daug galimybių asmeniui sužinoti, ką daryti, kai jo teisės pažeistos ir tinkamai jas ginti pasinaudojant visomis įstatymų numatytomis galimybėmis. Taip pat svarbu paminėti ir kitus Inspekcijos veiklos aspektus: tai ir informavimas svetainėje, ir Inspekcijos rengiami skundų nagrinėjimo veiklos apibendrinimai, ir teikiamos konsultacijos, ir skaitomi pranešimai asmens duomenų ir privatumo apsaugos klausimais.

Be nurodytų įgaliojimų, Inspekcija turi teisę duoti duomenų valdytojams rekomendacijas ir nurodymus dėl duomenų tvarkymo ir apsaugos bei įstatymų nustatyta tvarka surašyti ATPP.

Inspekcijos nuostatų, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. rugpjūčio 24 d. nutarimu Nr. 987, 15.2 punkte nustatyta, kad Inspekcija, atlikdama savo funkcijas, turi teisę duomenų valdytojams, viešųjų elektroninių ryšių paslaugų teikėjams ir viešųjų ryšių tinklų

[102] Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos veiklos ataskaitos, *supra note* 81.

teikėjams teikti rekomendacijas ir duoti nurodymus dėl asmens duomenų tvarkymo ir apsaugos. Vadovaujantis Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos vykdomų patikrinimų atlikimo taisyklėmis[103], patvirtintomis Inspekcijos direktoriaus 2013 m. sausio 2 d. įsakymu Nr. 1T-1 (1.12.), rekomendacija duomenų valdytojui teikiama, kai nenustatoma pažeidimų, siūlant tikrinamam asmeniui naudoti organizacines ir (ar) technines duomenų saugumo priemones, metodikas, padedančias užtikrinti asmens duomenų tvarkymo teisėtumą bei privatumo apsaugą ir užkirsti kelią grėsmei, kylančiai asmens duomenų tvarkymo teisėtumui bei privatumo apsaugai.

Nurodymas duodamas, kai nustatomi ADTAĮ ar ERĮ pažeidimai ar pažeidimų grėsmė ir reikia imtis organizacinių ir techninių duomenų saugumo priemonių jiems pašalinti, taip pat kai praėjęs terminas surašyti ATPP. Rekomendacijoje arba nurodyme paprastai nustatomas ne trumpesnis kaip 1 mėn. terminas pažeidimams ar trūkumams ištaisyti.

Nuo 2011 m. įsigaliojus administracinio nurodymo institutui, Inspekcijos darbuotojai, nagrinėdami asmenų skundus ir prašymus, jei yra ATPK nustatytos sąlygos, surašo administracinius nurodymus. Administracinio nurodymo institutas − labai pozityvus dalykas, tai leidžia ne tik sumažinti Inspekcijos, teismų darbo krūvį ir laiką, bet ir suteikia galimybę duomenų subjektui (pareiškėjui šiuo atveju) greičiau apginti savo pažeistas teises. T. y. greičiau išspręsti ginčą ir gauti galutinį skundo nagrinėjimo rezultatą. Administracinis nurodymas asmeniui, padariusiam pažeidimą, suteikia galimybę išvengti sunkesnių pasekmių (pvz., nagrinėjimo teisme) ir pasitaisyti bei nekartoti pažeidimų, susijusių su asmens duomenų apsauga.

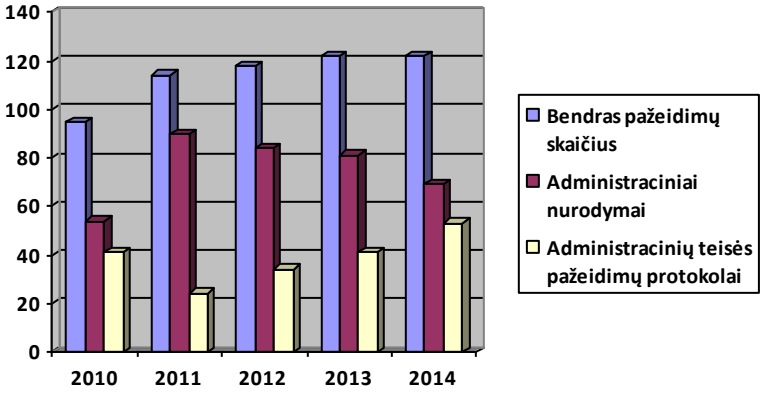
Inspekcijos nuostatų 15.3 punkte įtvirtinta Inspekcijos teisė įstatymų nustatyta tvarka surašyti ATPP.

Informacija apie Inspekcijos surašytus administracinis nurodymus bei ATPP, pateikta Inspekcijos 2010−2014 m. veiklos ataskaitose[104], pavaizduota 5 paveiksle.

[103] Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos direktoriaus 2013 m. sausio 2 d. įsakymas Nr. 1T-1 (1.12.) „Dėl Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos vykdomų patikrinimų atlikimo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 2-80.

[104] Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos veiklos ataskaitos, *supra note* 81.

5 pav. Informacija apie administracinius nurodymus ir administracinių teisės pažeidimų protokolus

Šaltinis: https://www.ada.lt/go.php/lit/Veiklos-ataskaitos/401, žr. 2015-09-05

Išanalizuota medžiaga bei pateiktas grafinis vaizdavimas leidžia teigti, kad atlikus patikrinimą dažniausiai duodami nurodymai, ATPP surašomi rečiau. Abejotina, ar tokios nuobaudos savaime yra veiksmingos, užkertant kelią (tolesniems) duomenų pažeidimams asmens duomenų apsaugos srityje. Be to, pasigendama sisteminio požiūrio į asmens duomenų teisinės apsaugos reguliavimą Lietuvoje ir Inspekcijos iniciatyvų siekiant gerinti asmenų teisių įgyvendinimą šioje srityje. Kaip pažymėta Žmogaus teisių stebėjimo instituto 2013−2014 m. žmogaus teisių įgyvendinimo apžvalgoje, „esminės problemos toliau ignoruotos <...> asmens duomenų apsauga Lietuvoje iš esmės išlieka nominali“.[105]

3.4. Teisminis teisės į asmens duomenų apsaugą gynimo būdas

Kaip jau buvo minėta šiame darbe, kiekvienas asmuo turi teisę į teisminę gynybą, jeigu pažeidžiamos teisės, kurias jam garantuoja įstatymai. Konstitucijos 30 straipsnio pirmojoje dalyje nustatyta, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ir laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą. Kiekvienoje demokratinėje valstybėje teismas yra svarbiausia pažeistų asmens teisių gynimo institucija.

Taigi duomenų subjektas, kuris nesutinka su Inspekcijos sprendimu dėl jo asmens duomenų tvarkymo pažeidimų, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo nustatyta tvarka, gali jį apskųsti Vilniaus apygardos administraciniam teismui.

[105] *Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2013−2014.* Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2015, p. 124, 125.

Teismas, išnagrinėjęs bylos faktus, nusprendžia, ar buvo pažeista teisė, dėl kurios pateiktas skundas. Tokia procedūra ne tik užtikrina duomenų subjektų jiems įstatymų suteiktų teisių įgyvendinimo ir gynimo galimybę, bet ir užtikrina tokių teisių pažeidimų prevenciją.

Išanalizavus Inspekcijos 2010−2014 metų veiklos ataskaitose[106] pateiktą informaciją apie surašytus bei persiųstus teismui ATPP, matyti, kad 2011 m., įsigaliojus administracinio nurodymo institutui, labai sumažėjo persiųstų teismui ATPP skaičius. Atlikta analizė taip pat leidžia teigti, kad dauguma atvejų Inspekcijos surašyti ATPP teismų yra pripažįstami patvirtinant nustatytą pažeidimą. Apibendrinta informacija pateikta lentelėje.

Lentelė. Informacija apie administracinių teisės pažeidimų protokolus

Metai	Inspekcijos surašytų ATPP skaičius	Persiųstų teismui ATPP skaičius	Einamaisiais metais priimtas galutinis teismo sprendimas	Pastabos
2010	41	41	29	23 atvejais pripažinti ATPP, 5 atvejais bylos nutrauktos, vienas ATPP nepripažintas.
2011	24	8	6	5 atvejais pripažinti ATPP, vienas ATPP nepripažintas
2012	34	7	4	Visais atvejais ATPP pripažinti.
2013	41	9	8	5 atvejais pripažinti ATPP, vienas ATPP nepripažintas
2014	53	4	4	3 atvejais pripažinti ATPP, vienas ATPP nepripažintas

Šaltinis: https://www.ada.lt/go.php/lit/Veiklos-ataskaitos/401, žr. 2015-09-05.

Direktyva dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis numato griežtas turtinės atsakomybės nuostatas dėl duomenų tvarkymo, pagal kurias nereikalaujama nei ketinimo (*dolus*), nei kaltės (*culpa*), jei patirti nuostoliai yra neteisėto tvarkymo ar veiksmo, nesuderinamo su nacionalinėmis nuostatomis, pasekmė (*causal*).[107] Atkreiptinas dėmesys, kad ADTAĮ nėra įtvirtinta nuostata, numatanti atleidimą nuo atsakomybės, nors Direktyva dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis suteikia teisę valstybėms narėms nacionalinėje teisėje tokią nuostatą nustatyti.

[106] Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos veiklos ataskaitos, *supra note* 81.
[107] Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo komentaras, *supra note* 48, p. 273.

Asmuo, patyręs nuostolių dėl duomenų tvarkytojo, duomenų valdytojo ar kito asmens neteisėto asmens duomenų tvarkymo, pažeidžiančio ADTAĮ, turi teisę reikalauti atlyginti turtinę ar neturtinę žalą. Žalos, kilusios dėl neteisėto asmens duomenų tvarkymo ar kitų veiksmų ar neveikimo, pažeidžiant ADTAĮ, dydį nustato bendrosios kompetencijos teismai; pirmosios instancijos teismas yra arba apylinkės, arba apygardos teismas. Paprastai pirmosios instancijos teismas yra apylinkės teismas. Ieškinys pareiškiamas teismui pagal atsakovo gyvenamąją vietą[108].

Kiekvienas asmuo, nepriklausomai nuo to, ar kreipėsi į Inspekciją ar ne, gali skųsti duomenų valdytojo veiksmus tiesiogiai teismui. Tokia pažeistos asmens teisės gynimo galimybė, kaip jau buvo minėta anksčiau, garantuojama Konstitucijoje, Civiliniame kodekse, tarptautiniuose teisės aktuose.

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – Civilinio proceso kodeksas) 5 straipsnis nustato, kad kiekvienas suinteresuotas asmuo turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas. Visas civilines bylas, išskyrus nurodytas minėto kodekso 27, 28 straipsniuose, pirmąja instancija nagrinėja apylinkės teismai. Nukentėjęs asmuo ieškinį dėl neteisėtais veiksmais jam padarytos turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo gali pareikšti vadovaudamasis Civilinio kodekso 2.22 ir 2.23 straipsniais. Teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, vadovaujasi to paties kodekso 6.250 straipsnio 2 dalyje įtvirtintais kriterijais:

- žalos sukeltos pasekmės;
- žalą padariusio asmens kaltė;
- žalą padariusio asmens turtinė padėtis;
- padarytos turtinės žalos dydis;
- kitos reikšmės bylai turinčios aplinkybės;
- sąžiningumo, teisingumo, protingumo kriterijai.

Taigi, kaip matyti iš šio kodekso formuluotės, įstatymų leidėjas nepateikė išsamaus neturtinės žalos dydžio kriterijų sąrašo, todėl teismas gali pripažinti svarbiomis ir kitas bylos aplinkybes, turinčias reikšmės žalos dydžio nustatymui. Tikėtina, kad ateityje teismai, nagrinėdami teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą (susijusias su asmens duomenų neteisėtu atskleidimu ar panaudojimu) pažeidimo bylas, galės praplėsti šį kriterijų sąrašą.

Taip pat pažymėtina, kad vadovaujantis Konvencija, bet kuris asmuo turi teisę paduoti ieškinį EŽTT dėl Konvencijoje numatytų teisių pažeidimo. Konvencijos 34 straipsnis

[108] Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

„Individualios peticijos“ nustato: „Teismas gali priimti kiekvieno asmens, nevyriausybinės organizacijos ar grupės asmenų, teigiančių, kad jie yra vienos iš Aukštosios susitariančios šalies padaryto teisių, išdėstytų Konvencijoje ar prie jos esančiuose Protokoluose, pažeidimo aukos, peticijas. Aukštosios susitariančios šalys įsipareigoja jokiu būdu netrukdyti veiksmingai pasinaudoti šia teise“[109].

Duomenų apsaugos pažeidimo atveju taikytinas Konvencijos 8 straipsnis „Teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą“[110]. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad ieškinys gali būti paduotas tik esant šioms sąlygoms: asmuo turi būti asmeniškai ir tiesiogiai patyręs Konvencijoje ir jos protokoluose numatytų teisių pažeidimą. Teismas nagrinėja tik tuos klausimus, kurie tenka valstybės institucijos (įstatymų leidybos, administracinės įstaigos, teismo ir pan.) atsakomybei ir tik tada, kai visos vidaus priemonės buvo išnaudotos ir per šešis mėnesius nuo galutinio sprendimo priėmimo dienos[111].

Vyriausybės atstovo EŽTT duomenimis, iki 2015 m. spalio 20 d. EŽTT yra priėmęs 102 sprendimus prieš Lietuvą dėl bylos esmės (iš jų 83 sprendimuose nustatytas bent vienas Konvencijos pažeidimas, 18 – nenustatyta pažeidimų, 1 – peticija išbraukta iš bylų sąrašo, nes klausimas, dėl kurio skundžiamasi, išspręstas).[112] Net 24 bylose buvo nagrinėjamas Konvencijos 8 straipsnio „Teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą“ pažeidimas – 7 atvejais dėl teisės į susirašinėjimo slaptumo gerbimą pažeidimo ir 16 atvejų dėl teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą, viena peticija išbraukta iš bylų sąrašo, laikant, kad klausimas, dėl kurio buvo skundžiamasi, yra išspręstas. Kadangi nėra nė vienos bylos, tiesiogiai susijusios su asmens duomenų neteisėtu tvarkymu, bandysime trumpai apžvelgti EŽTT teisminę praktiką Lietuvos bylose dėl Konvencijos 8 straipsnio pažeidimų. 18 bylų buvo pripažinta, kad teisė į susirašinėjimo slaptumo gerbimą bei teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą buvo pažeistos. Vidutinė suma neturtinei žalai atlyginti yra 5000 eurų (minimali − 300, maksimali – 12000 eurų). Ir tik vienu atveju pažeidimo pripažinimas buvo laikomas pakankamu neturtinės žalos atlyginimu pareiškėjui. Lyginant nacionalinių teismų skiriamas baudas už asmens teisių į asmens duomenų apsaugą pažeidimus, matome, kad didžiausia maksimali bauda administracinėje teisėje numatyta už padarytą pakartotinį administracinį pažeidimą dėl informacijos apie kibernetinius incidentus, susijusius su asmens duomenų saugumo pažeidimais,

---

[109] Europos žmogaus teisių konvencija [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-08-20] <http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_LIT.pdf >

[110] Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987.

[111] Žr. EŽTPLK 35 straipsnį ir Pareiškimo formuliaro pildymo atmintinę [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-08-20] <http://www.echr.coe.int/Documents/Notes_for_Filling_in_the_Application_Form_2014_1_LIT.pdf>

[112] Sprendimai dėl bylos esmės [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-11-22] <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/APZVALGOS_EZTT_spr_del_esmes_2015_spalis.pdf >

ir taikytas šių incidentų valdymo priemones nepateikimu Valstybinei duomenų apsaugos inspekcijai arba šios informacijos teikimo tvarkos pažeidimu ir yra 1448 eurai (ATPK 154[11] str.). Praktikoje ji niekad nebuvo skirta, o didžiausia bauda iki 2015-01-01 administracine tvarka buvo skirta 500 litų (145 eurai).

Nors civilinėje teisėje maksimalios nustatytos žalos atlyginimo ribos po 2007 m., kai Lietuva pralaimėjo dvi bylas EŽTT dėl Konvencijos 8 straipsnio pažeidimo, nebeliko, teisėjai skiria palyginti nedideles baudas už teisių į privataus gyvenimo apsaugą pažeidimus, dažniausiai ik 3000 eurų. O bylose dėl neteisėto asmens duomenų tvarkymo pripažįstama, kad teisinės gynybos būdas – teisės pripažinimas pažeidimu – yra pakankama satisfakcija.

Byloje B. prieš Lietuvą[113] pareiškėja skundėsi, kad valstybė neužtikrino jos teisės į privataus gyvenimo gerbimą. Nepaisant to, jog nacionaliniai teismai nustatė, kad laikraštis „Lietuvos Rytas“ stipriai pažeidė jos privatumą (viešai paskelbė tai, kad ji serga AIDS ir atskleidė kitus asmens duomenis), jai nebuvo užtikrinta veiksminga teisinės gynybos priemonė, nes neturtinės žalos dydis buvo apribotas. Pirmosios instancijos teismas (Vilniaus miesto 3 apylinkės teismas) buvo priteisęs 30 000 litų (apie 8 676 eurus) neturtinei žalai atlyginti, tačiau apeliacinės instancijos teismas (Vilniaus apygardos teismas) sumažino priteistą sumą iki 10 000 litų (apie 2 892 eurus), argumentuodamas, kad pareiškėja neįrodė, jog laikraštis informaciją apie ją paskelbė tyčia. Aukščiausiasis Teismas apeliacinės instancijos nutartį paliko nepakeistą teigdamas, kad teisingos satisfakcijos požiūriu nustatytas 10 000 Lt (apie 2899 eurus) žalos atlyginimas vertintinas kaip pakankamas. EŽTT, nagrinėdamas šią bylą, pabrėžė, kad asmens duomenų apsauga, o ypač medicininiai duomenys, yra ypatingai svarbi asmeniui naudojantis Konvencijos 8 straipsnyje garantuojama teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą. Pagarba sveikatos duomenų konfidencialumui, anot EŽTT, yra esminis Konvencijos Susitariančiųjų Šalių teisinių sistemų principas, nes tokių duomenų atskleidimas gali dramatiškai paveikti asmens privatų ir šeimos gyvenimą, taip pat socialinę ir darbo situaciją, sukelti tam asmeniui gėdos ir atstūmimo pavojų. EŽTT taip pat pripažino, kad šiuo atveju viešas visuomenės interesas žinoti (būti informuotiems) nebuvo svarbesnis, nes aptariamo straipsnio tikslas buvo patenkinti tam tikrų skaitytojų smalsumą ir suteikti atsakovui komercinės naudos. Neturtinei žalai atlyginti pareiškėjai buvo priteista 6 500 eurų suma, t. y. daugiau nei dvigubai didesnė suma nei buvo priteista nacionaliniuose teismuose.

[113] *B. v. Lithuania*, Nr. 23373/03, § 44, EŽTT 2008. Neoficialus vertimas [interaktyvus]. Vyriausybės atstovas Eoropos Žmogaus Teisių Teisme, [žiūrėta 2015-10-15] <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/BIRUK_2008_sprendimas.pdf>

Byloje A. prieš Lietuvą[114] pareiškėja, atstovaudama savo mirusį vyrą, teigė, kad valstybė neįvykdė savo pareigos užtikrinti jos šeimos privataus gyvenimo gerbimą, nes jos vyrui buvo priteista labai maža suma neturtinei žalai atlyginti (10 000 litų (apie 2 896 eurus). Šioje byloje buvo kalbama apie tą patį straipsnį, kuris minimas prieš tai aprašytoje byloje B. prieš Lietuvą. Tame straipsnyje teigiama, kad ŽIV nešiotojos neištekėjusios moters vaikų tėvas yra A. vyras, kad jis yra dar viena AIDS auka ir atskleisti kiti asmens duomenys. Šioje byloje EŽTT taip pat konstatavo, kad asmens duomenų apsauga, o ypač medicininiai duomenys, yra ypatingai svarbi asmeniui naudojantis Konvencijoje įtvirtinta teise į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą. Taip pat pripažino, kad šios ypatingos informacijos paviešinimas spaudoje turėjo neigiamos įtakos ne tik mirusio sutuoktinio reputacijai, bet ir pareiškėjos šeimos gyvenimui, apribojo šeimos bendravimo galimybes, šeima patyrė sunkią moralinę ir psichologinę traumą ir, be daugelio kitų neigiamų padarinių, turėjo išsikelti iš savo gyvenamosios vietos. Neturtinei žalai atlyginti šioje byloje taip pat buvo priteista 6 500 eurų suma.

Taigi kaip matome iš EŽTT nagrinėtų bylų prieš Lietuvos valstybę, kuriose buvo nagrinėjamas asmens duomenų atskleidimas spaudoje, priteistos sumos neturtinei žalai atlyginti yra daugiau nei dvigubai didesnės nei priteistos nacionaliniuose teismuose.

Siekiant išsiaiškinti situaciją, ar duomenų subjektai linkę pasinaudoti šia įstatymų jiems suteikta teise, buvo apžvelgta Lietuvos teismų praktika šiuo klausimu. Tenka tik apgailestauti, kad teisminė praktika asmens duomenų apsaugos srityje gana skurdi. Kauno ir Klaipėdos apygardų teismuose nebuvo išnagrinėta nė viena byla susijusi su asmens duomenų apsauga. Vilniaus miesto ir rajono apylinkių teismo praktika šiuo aspektu šiek tiek turtingesnė, bet daryti reikšmingų išvadų, deja, neįmanoma. Konstatuotina, kad per laikotarpį nuo 2010 m. sausio 1 d. iki 2015 m. sausio 1 d. į Vilniaus miesto ir rajono apylinkių teismus dėl garbės ir orumo, teisės į atvaizdą ir teisių į privatų gyvenimą pažeidimo kreipėsi tik 20 fizinių asmenų. 3 ieškiniai atmesti kaip nepagrįsti (nurodytos informacijos paskleidimas negali būti traktuojamas kaip ieškovo garbės ir orumo pažeidimas; nenustatyta, kad būtų pažeisti norminiai teisės aktai ir (arba) pareiškėjo teisės ar teisėti interesai; nepašalinti ieškinio trūkumai), 14 bylų buvo kreiptasi dėl garbės ir orumo pažeidimo visuomenė informavimo priemonėse ir tik 3 bylose galima kalbėti apie asmens duomenų apsaugą. Ankstesniais metais (nuo 1996 m. sausio 1 d.) ieškinių dėl teisės į asmens duomenų apsaugą pažeidimo taip pat nebuvo.

[114] *A. v. Lithuania*, Nr. 36919/02, § 44, EŽTT 2008. Neoficialus vertimas [interaktyvus]. Vyriausybės atstovas Eoropos Žmogaus Teisių Teisme, [žiūrėta 2015-10-15] <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/Armoniene_2008_sprendimas.pdf>

Civilinėje byloje Nr. 2-12052-809/2013[115] ieškovas nurodė, kad atsakovas elektroninėmis ryšio priemonėmis pateikė tretiesiems asmenims melagingą tikrovės neatitinkančią informaciją, neva jis yra neištikimas, vagis ir aferistas, taip pažemindamas jo garbę ir orumą. Ieškovas prašė teismo pripažinti paskleistą informaciją kaip pažeidžiančią jo garbę ir orumą ir priteisti iš atsakovo 9 000 Lt neturtinės žalos. Išnagrinėjęs šią bylą teismas ieškinį tenkino iš dalies – pripažino, kad atsakovo elektroniniuose laiškuose paskleista informacija žemina ieškovo garbę ir orumą, priteisė bylinėjimosi išlaidas, bet reikalavimą dėl neturtinės žalos atmetė, motyvuodamas, kad informacijos paplitimo mastas nedidelis (3 elektroniniai laiškai 4 asmenims), rimtų faktinių neigiamų padarinių ieškovo garbei ir orumui nekonstatuota ir kad teisinės gynybos būdas – pripažinimas ieškovo garbės ir orumo pažeidimu – yra pakankama satisfakcija.

Civilinėje byloje Nr. 2-267-855/2012 [116] ieškovai X, Y ir Z kreipėsi į teismą prašydami įpareigoti atsakovą pašalinti nuo savo gyvenamojo namo, garažo, sienų išorinio stebėjimo vaizdo kameras, fiksuojančias ieškovų gyvenamąją aplinką bei servitutinį įvažiavimą į namų valdas, bei priteisti X ir Y 2500 Lt neturtinės žalos atlyginimo ir Z − 2500 Lt neturtinės žalos atlyginimo. Ieškovai nurodė, kad dėl tokių atsakovo veiksmų jaučiasi nepatogiai, patiria stresą, jiems nerimą kelia tai, kad jų privatus gyvenimas yra pažeidžiamas. Teismas ieškinį atmetė, motyvuodamas tuo, kad ieškinyje nurodyti teiginiai dėl vaizdo stebėjimo ir fiksavimo nebuvo pagrįsti jokiais konkrečiais įrodymais, kurių pagrindu teismas galėtų daryti reikšmingas ir aukšto tikėtinumo laipsnio išvadas, taip pat nepateikta įrodymų apie dėl galimai neteisėtų atsakovo veiksmų patiriamą neturtinę žalą (kraujospūdžio padidėjimas, kitos sveikatos problemos). Teismas, besiremdamas teismų praktika (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005-12-28 nutartis civilinėje byloje *K. R. v Lietuvos Respublika*, Nr. 3K-3-664/2005; 2006-05-17 nutartis civilinėje byloje *K. R. v Lietuvos Respublika*, Nr. 3K-3-337/2006; 2006-09-11 nutartis civilinėje byloje *N. N. v UAB „Lietuva Statoil“,* Nr. 3K-3-465/2006; 2007-11-06 nutartis civilinėje byloje *A. Š. v Kauno miesto savivaldybė, Lietuvos valstybė,* Nr. 3K-3-469/2007; 2008-08-14 nutartis civilinėje byloje *Ž. Ž. v UAB ‚Ekstra žinios“, UAB „Lietuvos rytas“,* Nr. 3K-3-393/2008 ir kt.), taip pat nurodė, kad už bendro pobūdžio jausmus, tokius kaip stresas, nerimas, nesaugumo jausmas ir baimė, savaime nėra atlyginama.

---

[115] Vilniaus miesto apylinkės teismo 2013 m. gruodžio 10 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-12052-809/2013 [interaktyvus]. LITEKO [žiūrėta 2015-07-18] <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=36c52638-fd04-4f40-a001-6a22efc796ea>

[116] Vilniaus rajono apylinkės teismo 2012 m. vasario 7 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-267-855/2012 [interaktyvus]. LITEKO [žiūrėta 2015-07-18] <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=a5dc825e-8061-495e-a011-00b4ba6c8400>

Asmeninių neturtinių teisių ir vertybių pažeidimas ne visada reiškia, kad asmeniui sukeliami negatyvūs jausmai (baimė, stresas ir pan.) ir kad jis gali tikėtis piniginės kompensacijos, t. y. žalos atlyginimo. Kaip jau buvo anksčiau minėta šiame darbe, kiekvienas asmuo privatumo ribas gali suvokti skirtingai. Ir tai, kas vienam žmogui atrodo konfidencialu, susiję tik su juo, saugotina, kitam gali atrodyti neasmeniška ir jis gali dalintis šia informacija ar duomenimis su kitais visuomenės nariais. Taigi esant teisės į privataus gyvenimą pažeidimui, susijusiam su asmens duomenų neteisėtu panaudojimu ar atskleidimu, patirta neturtinė žala turi būti įrodinėjama ir ši pareiga tenka pačiam į teismą besikreipiančiam asmeniui. Kaip teigiama monografijoje „Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje“, „neturtinės žalos identifikavimo pareigos realizavimas yra pakankamai sudėtingas uždavinys, pirmiausia – dėl pačios neturtinės žalos, kaip nematerialios kategorijos, specifikos ir prigimties <...>, pagaliau – dėl aiškesnių neturtinės žalos kompensacijos dydžio nustatymo kriterijų nebuvimo“[117].

Civilinėje byloje Nr. 2A-2266-781/2013[118] ieškovas prašė priteisti iš atsakovo 5 000 Lt neturtinės žalos ir įpareigoti X bendrovę neatskleisti informacijos tretiesiems asmenims be jo sutikimo. Atsakovas, atskleidęs trečiajam asmeniui (ieškovo draugei) jo asmens duomenis – asmens kodą, įsiskolinimo dydį, kreditorių – pažeidė ieškovo teisę į privatumą. Tai ne tik sukėlė jam galvos skausmus, nervinę įtampą ir kitus negalavimus, bet ir pažemino jį prieš trečiąjį asmenį, pasunkino bendravimą su juo, sukėlė ir trečiajam asmeniui nepatogumų ir finansinių sunkumų (pastarasis sumokėjo jo skolas). Teismas ieškinį tenkino iš dalies: konstatavo, kad atsakovas trečiajam asmeniui ieškovo duomenis (įsiskolinimų dydį, kreditorius, asmens kodą) atskleidė neteisėtai, bet neturtinės žalos nepriteisė, motyvuodamas tuo, kad teisės į teisės normomis garantuotą asmens duomenų apsaugą pažeidimo fakto konstatavimas yra pakankama padarytos žalos atlyginimo forma.

Taigi abiejose bylose, kuriose buvo pripažintos ieškovų pažeistos teisės, susijusios su asmens duomenų apsauga, neturtinės žalos atlyginimas nebuvo priteistas motyvuojant, kad teisinės gynybos būdas – pripažinimas ieškovo teisių pažeidimu – yra pakankama satisfakcija. Mūsų teisminėje praktikoje pripažįstama, kad „teisės pažeidimo pripažinimas yra savarankiškas pažeistų asmens teisių gynimo būdas. Tai reiškia, kad ne visais atvejais tam, jog būtų apginta pažeista neturtinė teisė, priteisiamas neturtinės žalos atlyginimas.“[119]

---

[117] Volodko R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 101.

[118] Vilniaus apygardos teismo 2013 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-2266-781/2013 [interaktyvus]. LITEKO [žiūrėta 2015-07-18] <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=ddce54a3-bd1a-476c-9313-85fcb4e178ce>

[119] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-2/2008 [interaktyvus]. LITEKO [žiūrėta 2015-09-18] <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=3d3d9fac-0124-4736-8b1d-facc4703f782>

Civilinės atsakomybės tikslas – kompensuoti nukentėjusiajam jo patirtus nuostolius, o teismo pareiga yra nustatyti teisingą kompensaciją už patirtus neturtinio pobūdžio išgyvenimus, neigiamus jausmus. Ieškovo teisių pripažinimas pažeidimu, manytina, ne visais atvejais gali būti pakankama satisfakcija. Pakankama satisfakcija gali būti suprantama, kai asmuo laimi bylą EŽTT, t. y. prieš valstybę. Be to, laimėjus bylą EŽTT atsiranda pagrindas iš naujo spręsti ginčą nacionaliniuose teismuose, o tam tikrais atvejais netgi gali būti keičiamas teisinis reguliavimas. Nors teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą pažeidimo pripažinimas yra pažeistos teisės gynimo būdas, jis nepakeičia neturtinės žalos atlyginimo instituto ginant pažeistas teises. „Kitaip būtų paneigiamas Konstitucijos 30 straipsnis, kusi numato, kad asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas“.[120]

Nagrinėjant teismų praktiką, būtina aptari ir neturtinės žalos atlyginimo dydžius, nes priteisiamos sumos už pažeistas asmenų teises taip pat yra svarbus kriterijus apsisprendžiant, ar verta kreiptis į teismą ginti pažeistos teisės. Kadangi civilinėse bylose dėl asmens duomenų apsaugos pažeidimų teismai nepriteisė žalos atlyginimo ir konstatavo, kad teisės į teisės normomis garantuotą asmens duomenų apsaugą pažeidimo fakto konstatavimas yra pakankama padarytos žalos atlyginimo forma, remsimės bylų dėl teisės į privatų gyvenimą apžvalga.

Iki tol, kol 2007 m. Lietuva pralaimėjo dvi bylas EŽTT dėl Konvencijos 8 straipsnio pažeidimo[121], galiojusiame Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 21 straipsnyje buvo nustatyta, kad „viešosios informacijos rengėjas, paskelbęs be asmens sutikimo žinias apie jo privatų gyvenimą, žeminančias jo garbę ir orumą <...> atlygina asmeniui padarytą moralinę žalą įstatymų nustatyta tvarka, tačiau moralinės žalos atlyginimo dydis negali viršyti 10000 litų.“[122] Ir nors ši teisės norma panaikinta, daugumoje privataus gyvenimo neliečiamumo bylų atvejų, kaip teigia Renata Volodko, „peržengti 10000 Lt barjerą nėra drįstama“. [123]

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima konstatuoti, kad teismų praktika, susijusi su asmens duomenų apsauga, dar tik formuojasi, „nėra konceptualaus vienodo požiūrio į neturtinės žalos atlyginimą, galimos aiškios neturtinės žalos dydžio nustatymo tvarkos, galimo neturtinės žalos dydžių standartizavimo, kurie leistų teismams turėti atspirties tašką nustatant neturtinės žalos dydį konkrečioje byloje <...> tai laikytina esmine neturtinės žalos atlyginimo problema Lietuvoje.“[124]

---

[120] Meškauskaitė L., *supra note* 39, p. 295.
[121] *B. v. Lithuania*, Nr. 23373/03, § 44, EŽTT 2008; *A.. v. Lithuania*, Nr. 36919/02, § 44, EŽTT 2008.
[122] Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 71-1706.
[123] Volodko R., *supra note* 110, p. 317.
[124] Cirtautienė S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*. Vilnius: Justitia 2008, p. 56.

Nacionalinių teismų praktikos analizė taip pat leidžia teigti, kad teismų praktikoje yra nusistovėjusi tvarka, kad ieškovas (nukentėjusysis) pats įvertina ir nurodo ieškinyje jam padarytos žalos dydį. Kadangi kiekvienas žmogus yra individualus ir padarytos žalos dydį vertina subjektyviai, be to, neturi patirties vertinant tokią žalą, manytina, kad neturėtų būti prievolės konkrečia pinigų suma įvertinti jam padarytą neturtinę žalą. Tai turėtų būti palikta teismo nuožiūrai. Be to, pagal Civilinio proceso kodekso 85 straipsnio 8 punktą, bylose dėl neturtinės žalos atlyginimo ieškinio suma skaičiuojama pagal reikalaujamą priteisti sumą, o tai yra didelė kliūtis asmeniui kreiptis į teismą.

4. SOCIOLOGINIS TYRIMAS: TEISĖS SUSIPAŽINTI SU SAVO ASMENS DUOMENIMIS IR SU TAI, KAIP JIE YRA TVARKOMI, ĮGYVENDINIMAS LIETUVOJE

Analizuojant asmens duomenų apsaugą Lietuvoje, svarbu ištirti ir esamą asmens duomenų apsaugos situaciją, išsiaiškinti įvairių institucijų požiūrį į asmens duomenų subjekto prašymą pateikti jo asmens duomenis.

Siekiant išanalizuoti, kaip asmens duomenų apsaugos teisinis reglamentavimas veikia Lietuvoje, svarbu ištirti, kaip realiai jie įgyvendinami, t. y. kokius veiksmus turi atlikti duomenų subjektas ir su kokiomis problemomis jis susiduria. Šioje darbo dalyje ir pateiksime atlikto sociologinio tyrimo tikslus ir metodiką bei apibendrinsime gautus rezultatus.

Tyrimo tikslai ir metodika

Atliekant šį tyrimą buvo keliami tokie tikslai:

1) nustatyti, per kiek dienų duomenų subjektas gali įgyvendinti teisę susipažinti su savo asmens duomenimis;
2) ištirti, kaip duomenų valdytojai identifikuoja besikreipiantį asmenį;
3) išsiaiškinti, ar duomenų valdytojai reikalauja kokios papildomos informacijos, o jeigu reikalauja, tai kokios, siekiant gauti informaciją apie asmens duomenų tvarkymą;
4) nustatyti, su kokiomis problemomis susiduria duomenų subjektai įgyvendindami savo teisę;
5) ištirti, kokiu būdu ir kokią informaciją gauna duomenų subjektas, norėdamas susipažinti su savo asmens duomenimis ir su tai, kaip jie yra tvarkomi;
6) ištirti, ar užtikrinama asmens duomenų apsauga pateikiant asmeniui informaciją apie jo asmens duomenų tvarkymą;
7) kokios priemonės reikalingos siekiant gerinti asmens teisės susipažinti su savo asmens duomenimis įgyvendinimą.

Šiems tikslams pasiekti tekstiniu redaktoriumi „MS Word“ buvo parašytas prašymas pateikti raštu informaciją apie nurodyto asmens tvarkomus asmens duomenis (iš kokių šaltinių ir kokie asmens duomenys surinkti, kokiu tikslu jie tvarkomi, kokiems duomenų gavėjams teikiami) ir išsiųsti registruotu paštu laiškai 26 įstaigoms, įmonėms ir bendrovėms (toliau – įstaiga). Dėl didesnio patikimumo ir siekiant sutaupyti laiko, prie prašymo buvo pridėta nuskanuota asmens paso kopija. Siekiant gauti apibendrintos informacijos iš skirtingų veiklos sektorių, įstaigos buvo sugrupuotos į keturias grupes:

1) bankai;
2) telekomunikacijų bendrovės;
3) sporto ir laisvalaikio centrai;
4) valstybinės institucijos ir įmonės.

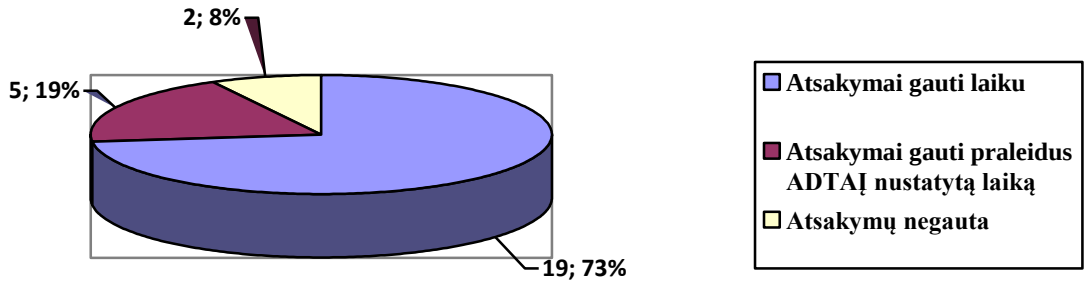
Tyrimo eiga

Tyrimas pradėtas 2014-05-14. Tą dieną išsiųsti 26 registruoti laiškai 26 įstaigoms. Iki birželio 14 d., t.y. tos dienos kai vadovaujantis ADTAĮ 25 straipsnio 2 dalimi duomenų valdytojas privalo atsakyti, ar nurodyto asmens duomenys yra tvarkomi, ir pateikti duomenų subjektui prašomus duomenis, buvo gauti atsakymai iš 16 įstaigų. Dar iš 8 įstaigų atsakymai gauti vėliau, praėjus ADTAĮ nustatytam terminui. Iš 2 įstaigų jokio atsakymo nebuvo gauta.

Taigi apibendrinant šio sociologinio tyrimo apimtį, galiam konstatuoti, kad tyrimo metu prašymai buvo išsiųsti 26 įstaigoms, o atsakymai gauti iš 24. Gauti atsakymai sudaro 92 % nuo bendro adresatams išsiųstų laiškų skaičiaus. Šis skaičius ir sudaro šio tyrimo imtį.

Tyrimo metu išsiųstų laiškų ir gautų atsakymų santykį iliustruoja tokia schema (1 pav.):

1 pav. Atsakymų pasiskirstymas

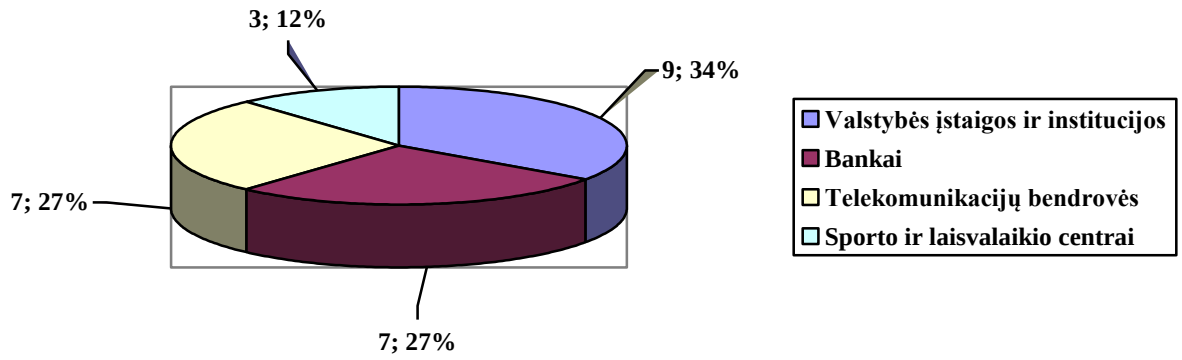

Kaip matyti iš schemos (1 pav.), didžioji dalis (beveik 3 ketvirtadaliai) Lietuvos įstaigų atsakymus apie tvarkomus asmens duomenis pateikė laiku, t. y. per ADTAĮ nustatytą 30 kalendorinių dienų laikotarpį. Penktadalis įstaigų tokius duomenis pateikė vėliau, ir tik iš 2 įstaigų nebuvo gauta jokio atsakymo. Todėl iš gautų atsakymų galima daryti pagrįstas išvadas apie duomenų subjekto teisės susipažinti su savo asmens duomenimis įgyvendinimą Lietuvos įstaigose. Taigi galima teigti, jog Lietuvoje duomenų subjektai turi ir gali pasinaudoti galimybe įgyvendinti savo teisę susipažinti su savo asmens duomenimis.

Tyrimo rezultatai

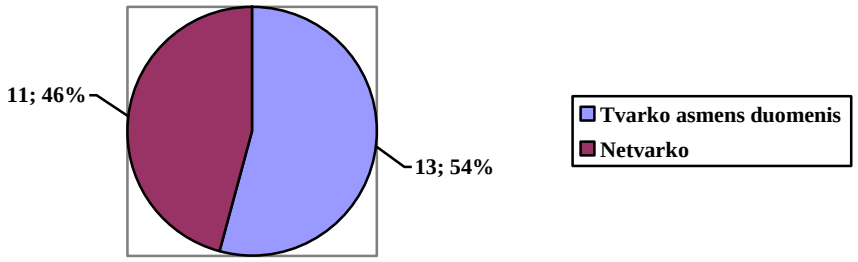
Tyrimo metu apklaustos 26 įstaigos. Didžiausią dalį − 34 proc. sudaro valstybės įstaigos ir institucijos, po 27 proc. − bankai ir telekomunikacijų bendrovės, 12 proc. − sporto ir laisvalaikio centrai (2 pav.).

2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal veiklos sritis

Tyrime dalyvavusių respondentų buvo paklausta, ar jie tvarko nurodyto asmens duomenis. Iš atsakiusiųjų 13 (54 proc.) įstaigų atsakė, kad tvarko, 11 (46 proc.), kad netvarko (3 pav.). Tyrimo rezultatai rodo, kad daugiau nei pusė apklaustų respondentų tvarko asmens duomenis.

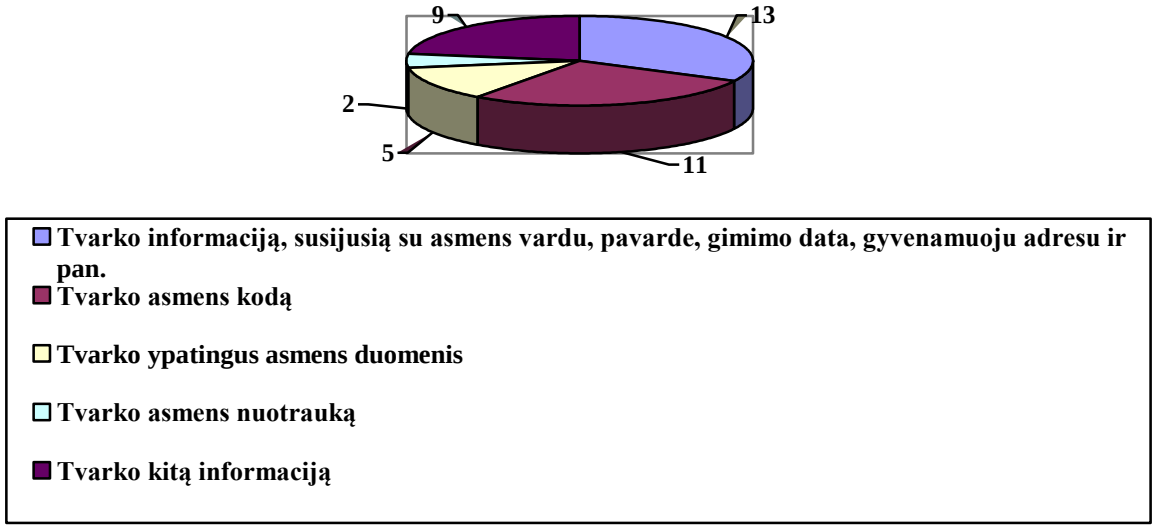
3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal asmens duomenų tvarkymą

Vienas iš tyrimo tikslų buvo nustatyti, kokius asmens duomenis tvarko duomenų valdytojas. Daugiausia respondentų, tvarkančių nurodyto asmens duomenis, 13 (100 proc.) nurodė, kad tvarko informaciją, susijusią su asmens vardu, pavarde, gimimo data, gyvenamuoju adresu, kontaktinius duomenis. 11 respondentų (85 proc.) nurodė tvarkantys asmens kodą, 5 (38 proc.) – ypatingus asmens duomenis, 2 (15 proc.) – asmens nuotrauką, 9 (69 proc.) – kitą informaciją (susijusią su finansiniais įsipareigojimais, draudimu ir pan.) (4 pav.). Tyrimo rezultatai rodo, kad labai dažnai tvarkoma tokia svarbi informacija kaip asmens kodas. ADAI

skelbiama informacija[125] leidžia teigti, kad asmens kodas dažnai naudojamas kaip perteklinė informacija, neturint asmens duomenų subjekto sutikimo. Viena iš krypčių siekiant užkirsti kelią pažeidimams asmens duomenų apsaugos srityje, ieškoti būdų ir galimybių sumažinti asmens kodo naudojimą tvarkant asmens duomenis. Paminėtinas Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos siūlymas reikšminį asmens kodą keisti atsitiktinių skaičių seka.[126]

4 pav. Tvarkomi asmens duomenys

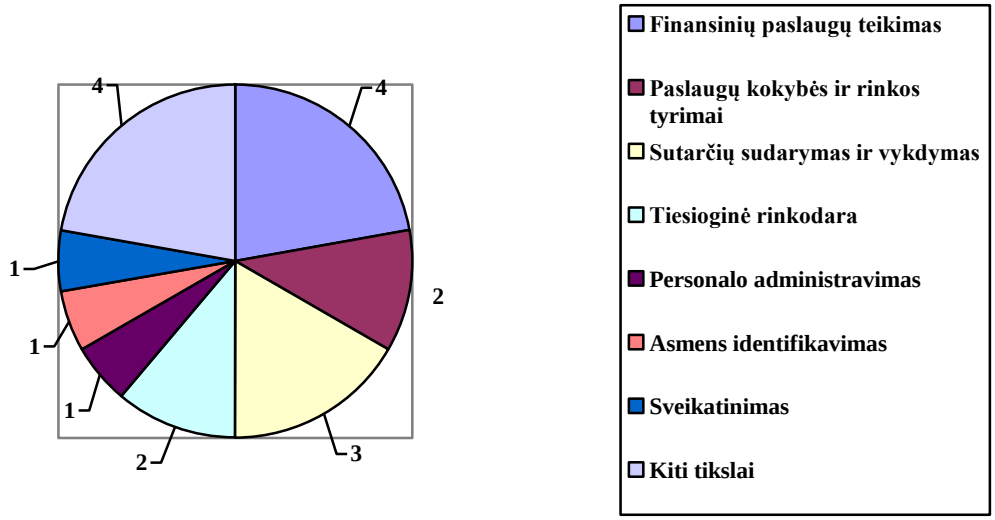

Taip pat tyrimo metu buvo siekiama nustatyti, ar duomenų valdytojai informuoja duomenų subjektą, kokiu tikslu jie tvarko asmens duomenis. Iš 13 įstaigų, kurios atsakė, kad tvarko asmens duomenis, tikslą įvardijo 11 (85 proc.) (5 pav.). Galime teigti, jog duomenų valdytojai daugiau dėmesio privalėtų skirti duomenų subjektui ir visais atvejais tinkamai informuoti apie jo duomenų tvarkymo tikslus. Tyrimo rezultatai rodo, kad dažniausiai asmens duomenys tvarkomi siekiant suteikti finansines paslaugas, sudaryti bei vykdyti sutartis, vykdyti tiesioginę rinkodarą.

[125] *Apibendrinimas dėl asmens kodo tvarkymo pagal pateiktus asmenų skundus* [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-09-08] <https://www.ada.lt/images/cms/File/naujienu/Apibendrinimas%20pagal%20skundus%20del%20asmens%20kodo20080717.pdf>

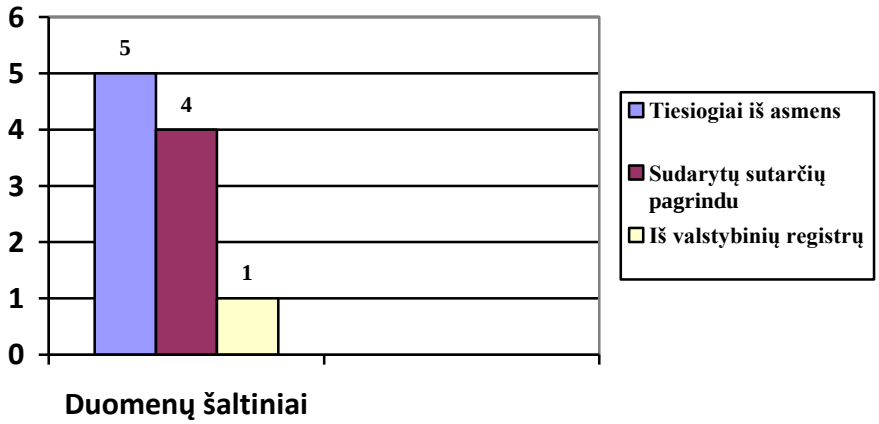
[126] *Asmens duomenų apsaugos naujienų biuletenis* [interaktyvus]. Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija, 2014 birželis–liepa, 4 (61), p. 3 [žiūrėta 2015-07-20]. <https://www.ada.lt/go.php/lit/Naujienu-biuleteniai/336/1>

5 pav. Asmens duomenų tvarkymo tikslai

Atliekant tyrimą taip pat buvo prašoma respondentų nurodyti, iš kokių šaltinių asmens duomenys buvo gauti. Iš 13 įstaigų, tvarkančių nurodyto asmens duomenis, tik 6 (46 proc.) nurodė, kokiu būdu asmens duomenys buvo gauti (6 pav.). Remiantis tyrimo rezultatais galime teigti, jog daugiau nei pusė įstaigų, tvarkančių asmens duomenis, nenurodė, kokiu būdu gavo asmens duomenis. Šiuo atveju akivaizdu, kad didesnis dėmesys turi būti skiriamas asmens duomenų gavimo teisėtumui užtikrinti. Tyrimo rezultatai taip pat parodo, jog dažniausiai asmens duomenys gaunami tiesiogiai iš asmens arba jau sudarytų sutarčių pagrindu, rečiau kreipiamasi į valstybinius registrus.

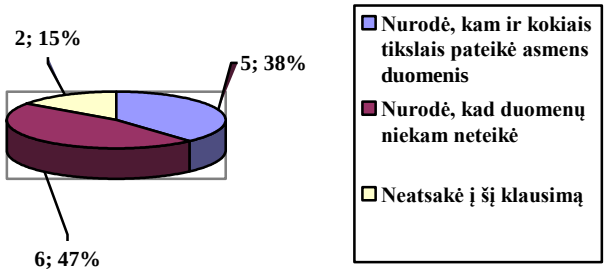
6 pav. Gautų asmens duomenų šaltiniai

Prašyme pateikti informaciją apie asmens duomenis, taip pat buvo prašoma nurodyti, kokiems duomenų gavėjams asmens duomenys buvo teikiami. Pagal ADTAĮ 25 straipsnį, tokia informacija duomenų subjektui neatlygintinai teikiama už paskutinius kalendorinius metus. Iš 13

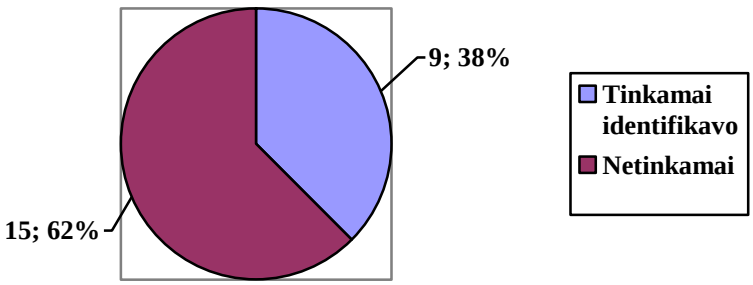
įstaigų, tvarkančių asmens duomenis, 5 (38 proc.) nurodė, kam ir kokiais tikslais pateikė asmens duomenis, 6 (47 proc.) nurodė, kad jokių nurodyto asmens duomenų niekam neteikė, o 2 (15 proc.) neatsakė į šį klausimą (7 pav.).

7 pav. Duomenų teikimas tretiesiems asmenims

Vienas iš svarbesnių tyrimo tikslų buvo nustatyti, ar Lietuvos įstaigos tinkamai identifikuoja asmenį, kuris kreipiasi informacijos apie savo asmens duomenų tvarkymą. Pagal ADTAĮ 25 straipsnį, asmuo turi teisę gauti iš duomenų valdytojo informaciją apie tvarkomus asmens duomenis tik pateikęs duomenų valdytojui ar duomenų tvarkytojui asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą arba teisės aktų nustatyta tvarka ar elektroninių ryšių priemonėmis, kurios leidžia tinkamai identifikuoti asmenį, patvirtinęs savo asmens tapatybę. Kaip jau buvo minėta anksčiau, kartu su prašymu respondentams buvo pateikta nuskanuota asmens paso kopija, tačiau tai pagal ADTAĮ nėra tinkamas būdas asmenybei identifikuoti. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad tinkamai asmens tapatybę identifikavo 9 (38 proc.) iš 24 įstaigų, atsiuntusių atsakymus apie asmens duomenų tvarkymą (8 pav.).

8 pav. Asmens identifikacija

Inspekcijos atlikto tyrimo duomenimis[127], iš 49 valstybės institucijų 24 (beveik pusė) institucijos netinkamai įgyvendino duomenų subjekto teisę susipažinti su savo asmens duomenimis. Kai kurios jų, kaip pažymi Inspekcija, nereikalavo pateikti asmens tapatybę patvirtinančio dokumento arba reikalavo prašyme nurodyti informacijos panaudojimo tikslą, aplinkybes, pagrindą, taip pažeisdamos ADTAĮ 25 straipsnio 1 dalį.

Apibendrinant šią informaciją, galima teigti, kad pateikiant informaciją apie asmens duomenų tvarkymą tinkamai neidentifikavus asmens, kyla grėsmė asmens duomenų saugumui ir asmens privatumui, juk šią informaciją gali sužinoti ir asmuo, neturintis tam jokios teisės.

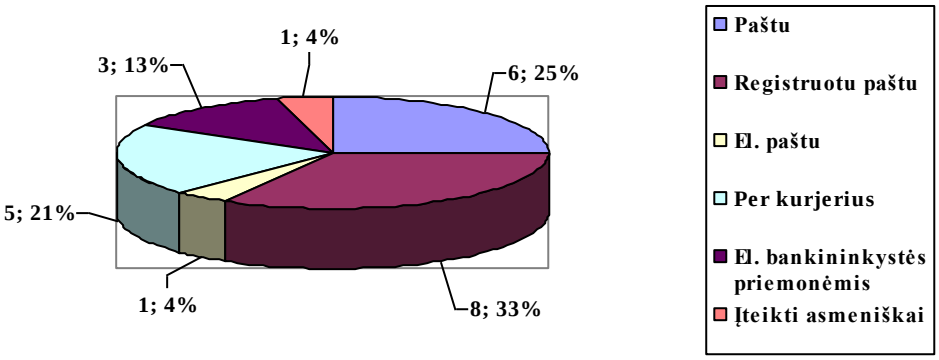
Įdomu pastebėti ir tai, kad 5 iš 24 (21 proc.) įstaigų atstovai skambino besikreipiančiam asmeniui bandydami išsiaiškinti, kam ir kokiais tikslais nurodytas asmuo reikalauja informacijos apie asmens duomenis, taip pažeisdami ADTAĮ ir tuo pačiu apsunkindami asmens teisės susipažinti su savo asmens duomenimis įgyvendinimą.

Vienas svarbesnių šio sociologinio tyrimo tikslų buvo išsiaiškinti ir tai, ar ši asmens teisė įgyvendinama laiku, t. y. laikantis įstatyme nustatytų terminų. Kaip jau buvo minėta šio tyrimo aprašymo pradžioje, 19 (73 proc.) įstaigų atsakymus apie asmens duomenų tvarkymą pateikė laiku, ir tik 5 (19 proc.) – praėjus įstatyme nustatytam terminui. Anksčiausiai duomenys pateikti buvo po 4 kalendorinių dienų, vėliausiai – po 88 kalendorinių dienų. Apibendrinus visus tyrimo duomenis, galima teigti, kad Lietuvos duomenų valdytojo ar tvarkytojo atsakymas duomenų subjektui pateikiamas vidutiniškai po 20 kalendorinių dienų.

Nagrinėjant respondentų atsakymų pateikimo būdus, galima konstatuoti, kad informacija, susijusi su ypatingais asmens duomenimis, buvo pateikta tinkamai, t. y. užtikrinant informacijos konfidencialumą. Atsakymų pateikimo būdai pavaizduoti 9 pav.

[127] Tikrinimų dėl duomenų subjekto teisių įgyvendinimo ir reglamentavimo valstybės institucijose teisėtumo rezultatų apibendrinimas, *supra note* 83.

9 pav. Atsakymų gavimo būdai

Atliekant tyrimą buvo siekiama išsiaiškinti ir informaciją, kaip aptariama asmens teisė įgyvendinama atskiruose sektoriuose. Kaip jau buvo minėta anksčiau, prašymai pateikti asmens duomenis buvo išsiųsti visiems šiuo metu Lietuvoje veikiantiems Lietuvos banko licenciją turintiems komerciniams bankams, telekomunikacijų bendrovėms, sporto ir laisvalaikio centrams bei valstybės institucijoms ir įmonėms, su kuriomis žmonės dažniausiai susiduria.

6 bankai (86 proc.) iš 7 pateikė atsakymus į prašymą pateikti informaciją apie asmens duomenų tvarkymą. Tie bankai, kurie tvarko nurodyto asmens duomenis, taip pat pateikė informaciją apie asmens duomenų tvarkymo tikslus, šaltinius ir kam bei kokiais tikslais jie buvo teikti per paskutinius kalendorinius metus. 5 (83 proc.) bankai atsakymus pateikė per ADTAĮ nustatytą 30 kalendorinių dienų terminą, 1 (17 proc.) – vėliau, praleidus įstatyme nustatytą terminą. Be to, vienas bankas, kurio klientu šiuo metu nurodytas asmuo nėra, reikalavo ne tik patvirtinti asmens tapatybę, bet ir perteklinių asmens duomenų – darbovietės pavadinimo, adreso, pareigų, informacijos apie tai, ar asmuo naudojasi to banko paslaugomis, ar neperveda pas juos atlyginimo. Vidutinis atsakymo pateikimo laikas bankų sektoriuje – 24 kalendorinės dienos.

6 iš 7 (86 proc.) telekomunikacijų bendrovių pateikė atsakymus į asmens paklausimą. Nė viena iš jų nereikalavo patvirtinti asmens tapatybės. 3 (50 proc.) iš jų atsakymus pateikė per įstatymo nustatytą terminą, kitos 3 (50 proc.) – vėliau. Vidutinis atsakymo pateikimo laikas šiame sektoriuje – 39 kalendorinės dienos. Be to, viena bendrovė, kurios klientu nurodytas asmuo jau 10 metų nėra, tvarko jo asmens duomenis (vardą, pavardę, namų adresą, asmens kodą, telefono numerį, paso numerį, elektroninio pašto adresą, tam tikrą finansinę informaciją) taip pažeisdama ADTAĮ.

3 iš 3 (100 proc.) sporto ir laisvalaikio klubų, pateikė ir laiku informaciją apie asmens duomenų tvarkymą. 2 klubai atsakė, kad netvarko jokių nurodyto asmens duomenų, o 3-ias pateikė išsamią prašomą informaciją. Vidutinis atsakymo pateikimo laikas šiame sektoriuje – 7 kalendorinės dienos. Nė vienas iš jų nereikalavo patvirtinti asmens tapatybės.

9 iš 9 (100 proc.) valstybės institucijų ir įmonių, su kuriomis žmonės dažniausiai susiduria, pateikė atsakymus į asmens paklausimą. 3 iš jų atsakė, kad asmens duomenų netvarko. Kitos 6, kurios tvarko nurodyto asmens duomenis, reikalavo patvirtinti asmens tapatybę. Vidutinis atsakymo pateikimo laikas valstybiniame sektoriuje – 14 kalendorinių dienų. Tyrimo metu taip pat buvo nustatyta, kad viena institucija, kurioje nurodytas asmuo nebedirba jau daugiau kaip 10 metų, vis dar tvarko minėto asmens duomenis (vardą, pavardę, namų adresą, asmens kodą, telefono numerį, elektroninio pašto adresą, nuotrauką, kitą su asmens išsilavinimu ir darbu susijusią informaciją) personalo administravimo tikslais, taip pažeisdama ADTAĮ. Taip pat buvo nustatyta, kad viena institucija, pateikdama asmens prašomą informaciją, kartu pateikė ir perteklinę su kitu asmeniu susijusią informaciją, taip pažeisdama ADTAĮ ir neteisėtai atskleisdama kito asmens duomenis.

Remdamiesi tyrimo metu gautais ir apibendrintais duomenimis negalime tvirtinti, kad būtent tokia situacija asmens duomenų apsaugos srityje yra visoje Lietuvoje, tačiau bendras tendencijas galima įžvelgti. 92 proc. (24 iš 26 įstaigų) įstaigų, gavusių asmens prašymą pateikti raštu informaciją apie nurodyto asmens tvarkomus asmens duomenis (iš kokių šaltinių ir kokie asmens duomenys surinkti, kokiu tikslu jie tvarkomi, kokiems duomenų gavėjams teikiami), pateikė atsakymus, nurodydami visą ar dalį asmens prašomos informacijos. Vidutinis duomenų valdytojo ar tvarkytojo atsakymo duomenų subjektui pateikimo terminas − 20 kalendorinių dienų. Greičiausiai (7 kalendorinės dienos) atsakymai buvo gauti iš sporto ir laisvalaikio klubų, kadangi jie tvarko nedaug asmens duomenų. Informacija iš valstybės institucijų ir įmonių, su kuriomis žmonės dažniausiai susiduria, gauta vidutiniškai per 14 kalendorinių dienų ir žinant, kokius informacijos kiekius jos valdo (SODRA, Valstybinė mokesčių inspekcija, Policijos departamentas ir kt.), galima teigti, kad pakankamai greitai. Be to, galime pastebėti, kad tik sporto ir laisvalaikio bei viešajame sektoriuose atsakymai buvo gauti 100 proc.

Tyrimo metu taip pat nustatyta, kad tinkamai (prašė atvykti ir parodyti asmens tapatybės dokumentą arba patvirtinti siųstą prašymą elektroninės bankininkystės priemonėmis) asmenį identifikavo 38 proc. tyrime dalyvavusių įstaigų. Todėl galima daryti išvadą, kad netinkamai identifikavus asmenį gali kilti grėsmė asmens duomenų saugumui.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, turimo metu taip pat nustatyta, kad mažiausiai informacijos duomenų subjektui pateikiama apie tai, iš kokių šaltinių jo asmens duomenys yra

surinkti – tik 46 proc. įstaigų nurodė, kokiu būdu asmens duomenys buvo gauti. Duomenų tvarkymo tikslus ir informaciją apie tai, kam per pastaruosius kalendorinius metus asmens duomenys buvo teikti, nurodė 85 proc. įstaigų.

IŠVADOS

1. Asmens duomenų apsaugos esmė − apsaugoti žmonių teises. Pagrindinis jos tikslas yra užtikrinti, kad asmens duomenys būtų apdorojami taip, kad būtų užtikrintas žmogaus privatumas ir kitos su tuo susijusios žmogaus teisės. Vadovaujantis atlikta Inspekcijos skelbiamų duomenų analize, taip pat autoriaus atlikto sociologinio tyrimo rezultatais, galima teigti, jog Lietuvoje duomenų subjektai turi ir gali pasinaudoti galimybe įgyvendinti savo teises asmens duomenų apsaugos srityje.

2. Tyrimo rezultatai rodo, kad laikotarpiu nuo 2006 m. iki 2014 m. nuo 80 proc. iki 51 proc. sumažėjo asmenų, manančių, kad Lietuvos gyventojai apie asmens duomenų apsaugą yra informuoti prastai. Tačiau vis dėlto dar vyrauja nepakankamas privatumo kaip viešosios vertybės, konstitucinės teisės suvokimas visuomenėje. Privatumas vis dar nėra gerbiamas, nėra skiepijamas kaip vertybė švietimo sistemoje ir šeimoje. Pastebėtina, kad asmenys vis dar patys neapgalvotai platina privačią informaciją socialiniuose tinkluose, internete nesusimąstydami apie pasekmes.

3. Asmens duomenų tvarkymo teisinis reguliavimas Lietuvoje sudaro gausią teisės normų, įtvirtintų Konstitucijoje, įstatymuose ir poįstatyminiuose teisės aktuose sistemą. Tačiau autoriaus atlikta asmens duomenų apsaugos reglamentavimo Lietuvoje apžvalga leidžia teigti, kad nėra nustatyta specialių reikalavimų darbuotojų duomenų tvarkymui, duomenų apsaugai virtualioje erdvėje, duomenų tvarkymui tarptautinėse įmonių grupėse.

4. Asmens duomenų apsaugos priežiūros institucijos administraciniai resursai ir faktinė galia, autoriaus nuomone, yra nepakankami, todėl didesnių asmens duomenų tvarkytojų (tiek privačiame, tiek viešajame sektoriuose) priežiūra yra ribota, nepakankamai veiksminga.

5. Dažni asmens duomenų apsaugos pažeidimai tvarkant asmens duomenis tiesioginės rinkodaros tikslais, vykdant vaizdo stebėjimą, naudojant asmens kodą leidžia teigti, jog specifinėse asmens duomenų apsaugos srityse reikalingas griežtesnis ir aiškesnis reglamentavimas, taikomos prevencinio poveikio priemonės nėra pakankamos.

6. Lietuvos Respublikos teisės aktuose nustatytos sankcijos už teisių į asmens duomenų apsaugą pažeidimus nepakankamos teisei į asmens duomenų apsaugą apginti. Lietuvoje nesiimta jokių iniciatyvų griežtinti atsakomybę už asmens duomenų teisinės apsaugos pažeidimus, net jeigu jie sukėlė didelę žalą. Šiuo metu teisės aktuose nustatytas atsakomybės už asmens duomenų apsaugos pažeidimus mechanizmas neveikia pakankamai efektyviai, neatlieka prevencinės funkcijos.

7. Nacionalinių teismų praktikos analizė leidžia teigti, kad teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą (susijusios su asmens duomenų neteisėtu panaudojimu) gynimas bendrosios kompetencijos teismuose vyksta vangiai. Lietuvos gyventojai dėl nesusiformavusios teisminės praktikos, teisinės sąmonės ir tobulintinų civilinės teisės normų neįgyvendina savo teisių į teisminę gynybą. Neturtinės žalos atlyginimo institutas, kaip rodo teisminės praktikos analizė, nėra plačiai taikomas šio pobūdžio bylose.

PASIŪLYMAI

1. Siekiant užtikrinti kuo aukštesnius Lietuvos gyventojų informuotumo rodiklius asmens duomenų apsaugos srityje, reikėtų naudoti sistemines informavimo priemones, kurios būtų taikomos ne tik duomenų valdytojams ar tvarkytojams, bet ir pasiektų kiekvieną iš mūsų. Ypač svarbu supažindinti visuomenę su nacionalinių bendrosios kompetencijos teismų bei EŽTT jurisprudencija. Privatumo kaip viešosios vertybės, konstitucinės teisės suvokimui skatinti galėtų būti pasitelkiami tie patys socialiniai tinklai, įdiegtos atskiros priemonės švietimo sistemoje ir kt.

2. Inspekcijos veikla pažeidimų prevencijos ir kontrolės srityje turėtų būti intensyvesnė. Inspekcija dažniau turėtų tikrinti duomenų valdytojus, daugiau dėmesio skirti prevencinei funkcijai vykdyti, naudotis jai suteikta teise taikyti administracinę atsakomybę už asmens duomenų apsaugos pažeidimus, taikyti griežtesnes poveikio priemones. Viešosios institucijos turėtų veikti stiprindamos asmens duomenų apsaugą ir rodydamos pagarbos privatumui pavyzdį.

3. Atsižvelgiant į neapibrėžtą situaciją dėl naujojo Europos Sąjungos reglamento dėl asmens duomenų teisinės apsaugos priėmimo, reikėtų kuo greičiau spręsti sankcijų klausimą nacionalinėje teisėje atsižvelgiant į Europos Sąjungoje taikomą praktiką. Tuo pačiu turi būti skiriami didesni resursai asmens duomenų teisinės apsaugos priežiūrai, ypač didelį dėmesį skiriant didiesiems asmens duomenų tvarkytojams ir realiam pažeidėjų nubaudimui.

4. Nustatyti griežtesnį ir aiškesnį reglamentavimą tvarkant asmens duomenis tiesioginės rinkodaros tikslais, vykdant vaizdo stebėjimą, naudojant asmens kodą detalizuojant ADTAĮ bei priimant poįstatyminius teisės aktus. Siūlytina parengi rekomendacijas darbdaviams, kaip jie turėtų supažindinti savo darbuotojus su jų asmens duomenų tvarkymu ir jų teisėmis šioje srityje, ypač dėl vaizdo duomenų tvarkymo.

5. Peržiūrėti Civilinio ir Civilinio proceso kodeksų nuostatas (susijusias su neturtinės žalos atlyginimu, ieškinio sumos apskaičiavimu, bylinėjimosi išlaidų apskaičiavimu ir kt.), sukeliančias kliūtis asmenims kreiptis į teismą dėl teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą gynimo ir neturtinės žalos priteisimo.

6. Tobulinti neturtinės žalos atlyginimo institutą nacionalinėje jurisprudencijoje: sukurti galimų neturtinės žalos dydžių nustatymo metodiką, skirti daugiau dėmesio neturtinės žalos dydžių nustatymo kriterijams analizuoti ir apibendrinti.

LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucijos papildymo Konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 111-4123.
3. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. *Vyriausybės žinios.* 1985, Nr. 1-1.
4. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.
5. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.
8. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 63-1479.
9. Lietuvos Respublikos asmens duomenų, tvarkomų vykdant policijos ir teisminį bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose, teisinės apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 52-2511.
10. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 71-1706.
11. Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas. *Valstybės žinios.* 2004, Nr. 69-2382.
12. Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 64-1937.
13. Lietuvos Respublikos gyventojų registro įstatymas. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 5-78.
14. Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas. *Valstybės žinios.* 2012, Nr. 122-6093.
15. Lietuvos Respublikos kibernetinio saugumo įstatymas. *TAR*, 2014-12-23, Nr. 20553.
16. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Konvencijos dėl informacijos technologijų naudojimo muitinės tikslais, parengtos vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu, jos protokolų ir Susitarimo dėl laikino Konvencijos taikymo ratifikavimo. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 67-2356

17. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl konvencijos, parengtos vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu, dėl Europos policijos biuro įsteigimo (Europolo konvencijos) ir jos protokolų ratifikavimo. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 69-2384.
18. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Konvencijos dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu (ETS Nr. 108) su Europos Tarybos Ministrų Komiteto priimtomis pataisomis ratifikavimo. *Valstybės žinios.* 2001, Nr. 32-1055.
19. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Konvencijos dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu papildomo protokolo dėl priežiūros institucijų ir valstybės sienas kertančių duomenų srautų ratifikavimo“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 36-1177.
20. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. spalio 10 d. nutarimas Nr. 1185 „Dėl Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos įsteigimo“. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 100-2293.
21. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. rugsėjo 25 d nutarimas Nr. 1156 „Dėl Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos struktūrinės reformos, įgaliojimų suteikimo, Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos nuostatų patvirtinimo ir su tuo susijusių Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų dalinio pakeitimo“. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 83-2890.
22. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. kovo 27 d. nutarimas Nr. 349 „Dėl asmens duomenų valdytojų valstybės registro įsteigimo ir šio registro nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 27-721.
23. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. rugsėjo 14 d. nutarimas Nr. 1074 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. vasario 28 d. nutarimo Nr. 228 „Dėl Duomenų teikimo duomenų subjektui atlyginimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 115-5408.
24. Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos direktoriaus 2015 m. rugpjūčio 26 d. įsakymas Nr. 1T-31 (1.12.) „Dėl Asmens duomenų valdytojų valstybės registro ir informacinės sistemos „Pagalba“ duomenų saugos nuostatų patvirtinimo“ [interaktyvus]. Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos svetainė [žiūrėta 2015-09-08]. <http://www.ada.lt/go.php/lit/Valstybines-duomenu-apsaugos-inspekcijos-direktoriaus-2015-m-rugpjucio-26-d-isak...-Pagalba-duomenu-saugos-nuosta/186/146/0/61>

25. Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos direktoriaus 2015 m. balandžio 24 d. įsakymas Nr. 1T-25 (1.12.E.) „Dėl asmens duomenų apsaugos priemonių aprašų formų patvirtinimo“. *TAR*, 2015-04-24, Nr. 6170.
26. Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos direktoriaus 2014 m. lapkričio 5 d. įsakymas Nr. 1T-60 (1.12.E) „Dėl duomenų subjektų teisių įgyvendinimo Valstybinėje duomenų apsaugos inspekcijoje tvarkos aprašo patvirtinimo“. *TAR*, 2014-11-05, Nr. 15876.
27. Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos direktoriaus 2014 m. gegužės 16 d. įsakymas Nr. 1T-33 (1.12.) „Dėl Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos darbo reglamento patvirtinimo“ [interaktyvus]. Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos svetainė [žiūrėta 2015-09-08]. <http://www.ada.lt/go.php/lit/Valstybines-duomenu-apsaugos-inspekcijos-direktoriaus-2014-m-geguzes-16-d-isakym...-darbo-reglamento-patvirtinimo/170/146/0/61>

Europos Sąjungos ir tarptautiniai dokumentai:

28. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 68-2497.
29. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1,4, 6 ir 7. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 96-3016.
30. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. [2012] C 326/391.
31. Europos Parlamento ir Tarybos 1995 m. spalio 24 d. direktyva 95/46/EB dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo. [1995] OL L 281/31.
32. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/58/EB 2002 m. liepos 12 d. dėl asmens duomenų tvarkymo ir privatumo apsaugos elektroninių ryšių sektoriuje (Direktyva dėl privatumo ir elektroninių ryšių). [2002] OL L 201/37.
33. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/24/EB 2006 m. kovo 15 d. dėl duomenų, generuojamų arba tvarkomų teikiant viešai prieinamas elektroninių ryšių paslaugas arba viešuosius ryšių tinklus, saugojimo iš dalies keičiantis Direktyvą 2002/58/EB. [2006] OL L 105/54.
34. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/66/EB dėl asmens duomenų tvarkymo ir privatumo apsaugos telekomunikacijų sektoriuje. [1998] OL L 24/1.

35. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 45/2001 2000 m. gruodžio 18 d. dėl asmenų apsaugos Bendrijos institucijoms ir įstaigoms tvarkant asmens duomenis ir tokių duomenų laisvo judėjimo. [2001] L 008 , 12/01/2001.
36. Ministrų komiteto rekomendacija Nr. R (99) 5 valstybėms narėms dėl privatumo apsaugos internete [interaktyvus]. 1999 [žiūrėta 2015-07-18]. <https://www.ada.lt/images/cms/File/Rekomendacijos%20ministru%20tarybos/R_99_%205%20priv_aps_intern_rekom.pdf>
37. Pasiūlymas Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl fizinių asmenų apsaugos kompetentingoms institucijoms tvarkant asmens duomenis nusikalstamų veikų prevencijos, tyrimo, nustatymo ar traukimo baudžiamojon atsakomybėn už jas arba baudžiamųjų sankcijų vykdymo tikslais ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo /* COM/2012/010 final - 2012/0010 (COD) ***/** [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-07-08] <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:52012PC0010>
38. 29 straipsnio duomenų apsaugos darbo grupės „Nuomonė dėl sąvokos „sutikimas“ apibrėžties“ [interaktyvus]. 2011, 01197/11/LT, [žiūrėta 2015-07-20]. ‹http://ec.europa.eu/justice/data-protection/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2011/wp187_lt.pdf#h2-4›
39. 29 straipsnio duomenų apsaugos darbo grupės Nuomonė Nr. 12/2011 dėl pažangiųjų skaitiklių naudojimo [interaktyvus]. 2011, 00671/11/LT, p. 8 [žiūrėta 2015-07-20]. <http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/wpdocs/2011/wp183_lt.pdf>

Specialioji literatūra:

40. Bakanas A., *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras, Antroji knyga, Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002.
41. Baranauskas E., *et al*. *Civilinė teisė*. Bendroji dalis. II tomas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005.
42. Berger V. *Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija*. Vilnius: Pradai, 1997.
43. Birmontienė T. *Privataus gyvenimo neliečiamumas. Asmens konstitucinės teisės Lietuvoje: konferencijos medžiaga*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1996.
44. Birmontienė T., *et al. Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
45. Cirtautienė S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*. Vilnius: Justitia, 2008.

46. Civilka M. Asmens duomenų apsauga tarptautinėje ir EB teisėje [interaktyvus]. Vilnius, 2001 [žiūrėta 2014-04-08] <http://84.240.30.143/knygos/Teise/Asmens%20Duomenu%20Apsauga%20Tarptautineje%20ir%20ES%20Teiseje%20(Civilka,%202001).pdf>
47. Civilka M., Barasnevičiūtė R. Asmens duomenų apsauga ir privatumas: sąveika su informacinės visuomenės aktualijomis. *Justitia.* 2007, 4(66).
48. Čižikaitė A. Asmens duomenų subjekto teisės Lietuvoje. *Mokslas ir studijos 2013: teorija ir praktika: studentų mokslinė-praktinė konferencija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-04-08] <http://www.slk.lt/studentu-konferencijos/2013/content.htm>
49. Davulis T. *Darbo teisė: Europos Sąjunga ir Lietuva*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
50. Driukas A., *et al*. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras: Pirmas tomas*. Vilnius: Justitia, 2004.
51. *Europos žmogaus teisių teismo sprendimai*. I dalis. Vilnius: Europos Tarybos informacijos centras, 2000.
52. *Europos žmogaus teisių teismo sprendimai.* II dalis. Vilnius: Europos Tarybos informacijos centras, 2000.
53. Goda G., *et al*. *Žmogaus teisės ir laisvės*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1995.
54. Jočienė D. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 str. taikymo praktika. *Teisė:* Mokslo darbai, 2001, 39.
55. Jočienė D. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas.* Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001.
56. Jočienė D. Lietuvos Respublikos pralaimėtos bylos Europos žmogaus teisių teisme: teisinės pamokos ir ateities perspektyvos. *Teisė*, 2002, 45.
57. Jočienė D., Čilinskas K. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius, 2004.
58. Jovaišas K. Informacijos apie privatų žmogaus gyvenimą rinkimo teisėtumo kriterijai. *Teisės problemos*, 2004, 2 (44).
59. Jovaišas K. *Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras.* I dalis. Vilnius: Teisės institutas, 2000.
60. Jovaišas K. Teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą. *Žmogaus teisės Lietuvoje*. Vilnius: Naujos sistemos, 2005.
61. Jovaišas K. Žodžio laisvė: problemos ir paradoksai. *Teisės problemos*, 2007, 3.

62. Kardelis K. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas, 2002.
63. Lankauskas M. Balansavimas tarp teisės į privatumą ir saviraiškos laisvės Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje. *Teisės problemos*, 2007, 2(56).
64. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras 1 dalis. Vilnius: Teisės institutas, 2000.
65. Mikelėnas V. Teisė į privatų gyvenimą ir jos gynimas. *Asmeninės neturtinės teisės ir jų gynimas: mokslinės konferencijos medžiaga*. Vilnius: Justitia, 2001.
66. Meškauskaitė L. Teisė į privatų gyvenimą. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2015.
67. Meškauskaitė L. Teisė į privatų gyvenimą. *Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė.* Vilnius, 2003.
68. Paksas A. *Tarptautinės ir nacionalinės žmogaus teisių apsaugos priemonės ir institucijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2000.
69. Petraitytė I. Asmens duomenų apsauga ir teisė į privatų gyvenimą. *Teisė*, 2011, 80.
70. Petraitytė I. Asmens duomenų apsaugos teisinis reguliavimas Lietuvos teisės sistemoje). *Teisė,* 2011, 79.
71. Petraitytė I. *Asmens duomenų teisinės apsaugos principai* (daktaro disertacija). Vilniaus universitetas, 2013.
72. Prakapas R., Butvilas T. *Mokslinio tiriamojo darbo logografika studijoms*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.
73. Tidikis R. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
74. Tidikis R., Pečkaitis J. S., Šedbaras S. *Magistrantų baigiamųjų darbų rengimas ir gynimas*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
75. Točickienė N. Asmens duomenų apsaugos reglamentavimas Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisėje. *Jurisprudencija*, 2003, 44 (36).
76. Vaišvila A. *Tesės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000.
77. *Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija. Phare dvynių projektas „Asmens duomenų apsaugos administracinių ir techninių gebėjimų stiprinimas“*. Vilnius, 2005.
78. Volodko R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010,
79. Žiobienė E. *Informacijos apie privatų asmens gyvenimą apsauga* (daktaro disertacija). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.

80. Žiobienė E. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta privataus gyvenimo apsauga: informacijos skleidimo apie viešuosius ir privačius asmenis skirtumai. *Jurisprudencija*, 2002, 30 (22).
81. Žiobienė E. Privatumo teisės doktrinos kaita JAV. *Jurisprudencija*, 2002, 32(24).
82. Žmogaus teisių apsaugos mechanizmas. *1997 m. gegužės 14 d. konferencijos medžiaga*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1997.
83. *Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje* 2013−2014. Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2015.
84. Marks S., Clapham A. *International Human Rights Lexicon*. Oxford: Uneversity Press, 2005.
85. Gavison R. Privacy and the Limits of the Law. *The Yale Law Journal* [interaktyvus]. Volume 89, Number 3, January 1980, [žiūrėta 2015-07-11]. <file:///C:/Users/inga/Downloads/SSRN-id2060957.pdf>

Teismų praktika:

86. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. birželio 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N-575-445-12.
87. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. gruodžio 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N-62-1930-11.
88. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. rugpjūčio 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N-261-1071-12.
89. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. lapkričio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N-261-1111-12.
90. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. rugpjūčio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-261-2113-12.
91. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. gegužės 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-822-1173-13.
92. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. gruodžio 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N-575-679-12.
93. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. gegužės 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-261-313-13.
94. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. balandžio18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-858-143-14.

95. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. balandžio 7 d. nutartis administracinėje byloje Nr. I-3761-764/2015.
96. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. balandžio18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-858-143-14.
97. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000, 39-1105.
98. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2002, 104-4675.
99. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2011, 156-7405.
100. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2013 m. gruodžio 10 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-12052-809/2013.
101. Vilniaus rajono apylinkės teismo 2012 m. vasario 7 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-267-855/2012.
102. Vilniaus apygardos teismo 2013 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-2266-781/2013.
103. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-2/2008.
104. ESTT 2010 m. lapkričio 9 d. sprendimas Volker und Markus Schecke GbR (C-92/09) ir Hartmut Eifert (C-93/09) prieš Land Hessen, EU:C:2010:662.
105. ESTT 2011 m. lapkričio 24 d. sprendimas Asociación Nacional de Establecimientos Financieros de Crédito (ASNEF) (C-468/10), Federación de Comercio Electrónico y Marketing Directo (FECEMD) (C-469/10) prieš Administración del Estado.
106. *Niemietz v. Germany*, Nr. 13710/88, § 29, EŽTT 1992-251- B.
107. *Z v. Finland*, Nr. 22009/93, § 43, EŽŽT 1997-I.
108. *Leander v. Sweden*, Nr. 9248/81, § 43, 1987 m. kovo 26 d., Series A no. 116.
109. *Gaskin v. the United Kingdom*, Nr. 10454/83, 1989 m. liepos 7 d. , Series A no. 160.
110. Amann *v.*. Switzerland, Nr. 27798/95, EŽŽT 2000-II.

Interneto svetainės:

111. Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija http://www.ada.lt
112. Lietuvos teismai http://www.teismai.lt/lt/

113. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas http://www.lat.lt/lt
114. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas http://www.lvat.lt
115. Vyriausybės atstovas Europos Žmogaus Teisių Teisme http://lrv-atstovas-eztt.lt/
116. Žmogaus teisių stebėjimo institutas http://www.hrmi.lt
117. European Court of Human Rights http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home&c=
118. European Data Protection Supervisor http://www.edps.europa.eu/EDPSWEB
119. Asmens duomenų apsauga (EK) http://ec.europa.eu/justice/data-protection/index_lt.htm

ANOTACIJA

Mauricienė I. Teisės į asmens duomenų apsaugą įgyvendinimas ir gynimas/Teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovas − Doc. dr. Leonas Virginijus Papirtis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2015.

Magistro baigiamajame darbe pasitelkus mokslinio tyrimo metodus analizuojamos ir vertinamos teisės asmens duomenų apsaugos srityje, jų įgyvendinimo priemonės bei gynimo būdai, teisinis reglamentavimas tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje, asmens duomenų apsaugos srityje kylančios problemos. Apžvelgta numatoma asmens duomenų apsaugos reforma Europos Sąjungoje, kuri gali iš esmės pakeisti situaciją asmens duomenų apsaugos srityje, o siekiant išsiaiškinti realią situaciją, atliktas sociologinis tyrimas bei apibendrinta teismų praktika. Nustatyta, kad esamas teisinis reglamentavimas ir teismų atliekamas praktinis taikymas nėra pakankami asmenims siekiant įgyvendinti ir apginti savo teises į asmens duomenų apsaugą, ir pateikti pasiūlymai, kaip spręsti kylančias problemas.

Pagrindiniai žodžiai: žmogaus teisės, privatumas, asmens duomenys, asmens duomenų apsauga, teisės gynimo būdai.

ABSTRACT

Mauricienė I. The Implementation of the Right to the Protection of Personal Data and Remedies/Final Master's degree thesis in Law. Supervisor: Doc. Dr. Leonas Virginijus Papirtis. Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Law, 2015.

Using the methods of scholarly research, the final Master's degree thesis analyses and assesses rights in the field of protection of personal data, their implementation measures and remedies, legal regulation in the international and Lithuanian law, and issues related to protection of personal data. It reviews a potential reform of protection of personal data in the European Union, which might substantially change the situation in the field of data protection, and in order to analyse the actual situation, a sociological research and generalization of court practices were carried out. It was determined that the current legal regulation and practical application in courts is insufficient to implement and defend one's rights to protection of personal data, and it provides suggestions to solving the issues.

Keywords: human rights, privacy, personal data, protection of personal data, remedies.

Mauricienė I. Teisės į asmens duomenų apsaugą įgyvendinimas ir gynimas / Teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovas: Doc. dr. Leonas Virginijus Papirtis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2015.

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe naudojant mokslinio tyrimo metodus nagrinėjamas asmens duomenų apsaugos institutas nacionalinėje ir, kiek būtina pagrindinei temai atskleisti, Europos Sąjungos teisėje, pagrindinį dėmesį skiriant teisių į asmens duomenų apsaugą įgyvendinimo ir gynimo problemoms aptarti. Šiame darbe siekiama išsiaiškinti, ar dabar esantis teisinis reglamentavimas ir teismų praktika sudaro tinkamas ir pakankamas sąlygas asmenims įgyvendinti savo teises, nustatyti su kokiomis problemomis asmenys susiduria, ir būdus, kaip jas spręsti. Siekiant nustatyti realią situaciją asmens duomenų apsaugos srityje, atliktas sociologinis tyrimas, pateikta Valstybinėje duomenų apsaugos inspekcijoje gautų skundų (pranešimų) analizė. Pirmojoje darbo dalyje teoriniu bei istoriniu aspektu atskleidžiama privatumo samprata, analizuojamas privatumo doktrinos formavimasis. Antroji dalis skirta asmens duomenų sampratos, asmens duomenų apsaugos principų analizei, asmens duomenų apsaugos reglamentavimui bei numatomos vykdyti Europos Sąjungos reformos apžvalgai ir įvertinimui. Trečiojoje dalyje nagrinėjamas teisės į asmens duomenų apsaugą įgyvendinimas ir gynimas praktiniu aspektu remiantis Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos pateiktais duomenimis ir teisminės praktikos analize, analizuojamos praktinės asmens duomenų apsaugos problemos. Ketvirtojoje dalyje aprašomas atliktas sociologinis tyrimas, apibendrinami tyrimo rezultatai ir pateikiamos išvados.

Autorius nuomone, esamas teisinis asmens duomenų apsaugos reglamentavimas ir teismų atliekamas praktinis teisės normų taikymas Lietuvoje nėra pakankamas asmenims siekiant įgyvendinti ir apginti savo teises į asmens duomenų apsaugą. Siekiant gerinti asmens duomenų apsaugos situaciją Lietuvoje, autorius siūlo didinti gyventojų informuotumą šioje srityje, stiprinti Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos veiklą pažeidimų prevencijos ir kontrolės srityje, spręsti sankcijų didinimo klausimą nacionalinėje teisėje atsižvelgiant į Europos Sąjungoje taikomą praktiką, tobulinti neturtinės žalos atlyginimo institutą bei teisės normas, sukeliančias kliūtis asmenims kreiptis į teismą dėl teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą gynimo ir neturtinės žalos priteisimo.

Mauricienė I. The Implementation of the Right to the Protection of Personal Data and Remedies/Final Master's degree thesis in Law. Supervisor: Doc. Dr. Leonas Virginijus Papirtis. Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Law, 2015.

SUMMARY

Using the methods of scholarly research, the final Master's degree thesis analyses the institute of protection of personal data in the national law, to such extent, which is required to reveal the main topic, and law of the European Union, focusing on the implementation of rights to protection of personal data and issues related to remedies. This thesis aims to analyse, whether the current legal regulation and court practice create favourable and sufficient conditions to implement one's rights, to determine related issues and how to solve them. A social research was carried out in order to determine the actual situation, and the analysis of complaints (notifications) in the State Data Protection Inspectorate was provided.

The first part of thesis reveals the concept of privacy and analyses the formation of privacy doctrine, using theoretical and historical aspect. The second part analyses the concept of personal data and principles of personal data protection, regulation of data protection, reviews and assesses the intended reform in the European Union. The third part analyses the implementation of rights to protection of personal data and remedies, using practical aspect, based on the analysis of data from the State Data Protection Inspectorate and court practice, as well as practical issues with protection of personal data. The fourth part describes the sociological research, summarizes the research results, and provides conclusions.

According to the author, the current legal regulation of data protection and the application of legal norms in Lithuania are insufficient to implement and defend one's rights to protection of personal data. In order to improve the situation of protection of personal data in Lithuania, it is suggested to increase the population awareness in this field, strengthen the activity of the State Data Protection Inspectorate in the field of prevention of violations and control, increase sanction in the national law, considering the practice used in the European Union, improve the institute of non-pecuniary damages and legal norms, causing obstacle to appeal to court regarding the rights to privacy and adjudgment of non-pecuniary damages.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2015-12-

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

_____

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (-ė)_____,

(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„_____ _____

_____“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

_____ _____

(parašas) **(vardas, pavardė)**